

İLKBAHAR 2015 CİLT: 6 SAYI: 1
SPRING 2015 VOLUME: 6 ISSUE: 1

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

ISSN: 2146-1740

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

Uluslararası hakemli bir dergidir.

Taranılan indeksler

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

Sahibi/Owner
İnönü Üniversitesi İİBF Dekanlığı Adına
Prof. Dr. Mehmet TİKİCİ

Editörler/Editors
Recep KARABULUT
Ahmet KARADAĞ

İngilizce Editörleri/Editors for English Written Papers
Ali ŞEN
Abdulkadir BAHARÇİÇEK

Hukuk Danışmanı/ Legal Consultant
Hayri KESER

Yayın Kurulu Sekreterleri/ Assistant Editors
Mehmet Ozan SARAY
Nazlı NALCI ARIBAŞ

Adres/Address
İnönü Üniversitesi İİBF
44280 MALATYA

Tel. 422 3773000
Fax. 422 3410438
e-mail. inonu.edu.tr">akademikyak@inonu.edu.tr
Web: <http://cms.inonu.edu.tr/tr/akademikyak>

ISSN: 2146-1740

ULUSLARARASI DANIřMA KURULU

İlter TURAN, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Ümit CİZRE, İstanbul Şehir Üniversitesi
Cemil KOÇAK, Sabancı Üniversitesi
Beril DEDEOĞLU, Galatasaray Üniversitesi
M. Hakan YAVUZ, University of Utah
Ahmet İÇDUYGU, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hüseyin BAĞCI, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Muhittin KAPLAN, Melikşah Üniversitesi
Mustafa GÜNEŞ, Gediz Üniversitesi
Kemal YILDIRIM, Anadolu Üniversitesi
Kerem ALKİN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
James L. BICKSLER, Rutgers, The State University of New Jersey
Metin Kamil ERCAN, Gazi Üniversitesi
Cengiz TORAMAN, Gaziantep Üniversitesi
Recep GÜNEŞ, İnönü Üniversitesi
Şaziye GAZİOĞLU, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mustafa ERDOĞAN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Enver BOZKURT, İstanbul Aydın Üniversitesi
Alaeddin YALÇINKAYA, Sakarya Üniversitesi
Michael ALLES, Rutgers, The State University of New Jersey
Shyam, SUNDER, Yale University
Levent KÖKER, Atılım Üniversitesi
Şaban ÇALIŞ, Selçuk Üniversitesi
James ALM, Georgia State University
Jorge MARTINEZ-VAZGUEZ, Georgia State University
Gordon TULLOCK, George Mason University
Mehmet DEMİRBAĞ, University of Sheffield
Nihat BOZDAĞ, Gazi Üniversitesi
Ayşe Neyran ORHUNBİLGE, İstanbul Üniversitesi
Hüseyin Öner ESEN, İstanbul Üniversitesi
Bharat SARATH, Rutgers, The State University of New Jersey
Zühtü ARSLAN, Anayasa Mahkemesi
Asaf Savaş AKAT, İstanbul Bilgi Üniversitesi
M. Naci BOSTANCI, Gazi Üniversitesi
Cavide Bedia UYARGİL, İstanbul Üniversitesi
Ahmet Cevat ACAR, İstanbul Üniversitesi
Oya ÖZÇELİK, İstanbul Üniversitesi
İhsan D. Dağı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
E. Fuat KEYMAN, Koç Üniversitesi
Nazım ENGİN, Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Ekrem TATOĞLU, Bahçeşehir Üniversitesi
Murat KARAGÖZ, Yıldız Teknik Üniversitesi

YAYIN KURULU

Fikret OTLU, İnönü Üniversitesi
Ali KOÇYİĞİT, İnönü Üniversitesi
Selma KARATEPE, İnönü Üniversitesi
Mehmet GÜNGÖR, İnönü Üniversitesi
Ahmet UĞUR, İnönü Üniversitesi
Serkan BENK, İnönü Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

İngiltere ve Fransa’da Merkez – Yerel İlişkilerini Yerellik (Subsidiarity) İlkesi
Üzerinden Karşılaştırmak

Nazlı NALCI ARIBAŞ

Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye’nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve
Ulusal Kimlik İnşası

Seyfettin ASLAN, Mehmet ALKIŞ

Önlisans Öğrencilerinin Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma

Orhan GÜNDÜZ, Cumali AYDOĞAN

Rusya Federasyonu’nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri

Osman AĞIR, Abdulkadir BAHARÇİÇEK

Sinema Filmlerinin Pazarlanmasında Sosyal Medyanın Kullanımı

Mevlüt AKYOL, Yasemin KURU

Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Aytekin CAN, Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. E. Nezih ORHON, Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Selma KARATEPE, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Sibel TURAN, Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Yakup BULUT, Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Zafer AKBAŞ, Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL, İnönü Üniversitesi

İngiltere ve Fransa'da Merkez – Yerel İlişkilerini Yerellik (Subsidiarity) İlkesi Üzerinden Karşılaştırmak

Nazlı NALCI ARIBAŞ¹

Özet

Bu çalışmada, Avrupa Birliği (AB) ülkesi olan İngiltere ve Fransa'nın merkez yerel ilişkileri yerellik ilkesi üzerinden karşılaştırılmıştır. Öncelikle yerellik ilkesi ve AB müktesebatındaki yeri tanımlanmış, ardından bu ülkelerde merkezi yönetim ve yerel yönetim arasındaki ilişkinin modeli, tarihi süreçte nasıl değişikliklere uğradığı, anayasal ve yasal güvenceleri aktarılmıştır. Yerel yönetimlerin yerel meselelerde karar alma yetkisi ve merkezi yönetim ile görev ve yetki paylaşımı, yerel yönetim birimlerinin mali bağımsızlığı ve parasal olanakların varlığı, merkezle yerel arasındaki denetim ve vesayet ilişkisi önce her ülke için ayrı ayrı daha sonra karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Sonuç bölümünde ise genel çıkarımlara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, Yerellik, İngiltere, Fransa,

Comparison of Center-Local Relations in England and France according to the Subsidiarity Policy

Abstract

In this study, two members of European Union (EU) England and France have been compared for their center-local relations according to subsidiarity policy. Firstly, the subsidiarity principle defined. Secondly, the model of the relation between countries' center and local governments, changes in historical period and the constitutional and legal guarantee told. Thirdly, the local government's power to make decision about local issues, authority and responsibility sharing, fiscal independence and presence of financial resources, the relation of supervision and tutelage have been considered. In the conclusion part, general arguments from analogy are placed.

Key Words: European Union, Subsidiarity, England, France

1. Giriş

Yerel yönetimlerin tarihi eskilere dayanmaktadır. Ayrık ve bağımsız yaşayan bireyler; aileleri, köyleri, şehirleri, bölgeleri ve zamanla devletleri kurarak merkezileşmişlerdir. Toplu yaşama geçmenin temelinde küçük gruplar vardır. Komünlerden polis devletlere, federalizmden ulus devletlere kadar, akan tarih içinde, yerel gruplar her zaman var olmuş ve var olduğunu hissettirmiştir. Bununla birlikte; merkezi yönetimler, tarihi açıdan, yerel yönetimlerden sonra ortaya çıkmış olsalar bile, bugün gelinen noktada birçok ülkede yerel yönetimler bütün yetkilerini merkezi yönetimden devralan konumundadırlar (Aktalay, 2010: 106). Ulusal ve merkezi otoritelerin amaçları konusundaki anlaşmazlıklar, gücün dağılımı ve yetkinin yeniden dağıtılması konusunun kuralcı savların artık sıradanlaştığı çekişmeli konular olmaya devam ettiğini göstermektedir (Folledal, 2006: 64). Bu nedenle bu iki yönetim (merkezi-yerinden) arasındaki otorite paylaşımı, alanın en önemli araştırma ve tartışma konularından biridir.

Avrupa tarihine bakıldığında yerel düzeyde güçlü kamu yönetimi uygulamalarının binlerce yıldır var olduğu söylenebilir. İngiltere'nin Magna Carta'sı henüz 13. yy'da merkez ile yerel arasındaki yetki paylaşımını konu ederken, Fransa'da aynı yıllarda "yönetişim" kavramı ilk defa kullanılmıştır. Merkeziyetçiliğin yükseldiği dönemlerde dahi Avrupa'da yerel yönetimler ayrı bir öneme sahip olmuştur (Ökmen ve Parlak, 2010: 359-361). Ayrıca; Avrupa'nın Antik Yunan'ı, mevcut

¹ Arş. Gör. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
nazli.aribas@inonu.edu.tr

katılım anlayışından çok farklı olsa da, halkın (özgür erkekler) yönetime katılması geleneğinin doğduğu yer olarak bilinmektedir (Uslu, 2012: 125-126).

80'li yıllarla birlikte Avrupa'da yerel yönetim reformları ve mantığı iki yönde gelişmiştir. Bunlardan biri Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımı ve AB'nin liberalleşme politikaları ile birlikte hizmetin özelleştirilmesi ve dışa aktarılması, diğeri ise geleneksel olan yönetim kapasitesini ve seçilmiş-yerel liderliği geliştirmektir. Yeni Kamu Yönetimi (YKY) yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen değişiklikler; İngiltere başbakanı Thatcher'ın özelleştirme politikaları, Weber bürokrasisi yerine verimlilik, esneklik gibi özel sektör kullanımlarını kamu sektörüne transfer etme, devletin üretici ve sağlayıcı değil imkân veren ve yaptırıcı olması olarak sıralanabilir (Wollmann, 2012: 52). İngiltere gibi teamül hukuku geleneği ile şekillenen Anglo-Sakson ülkelerinde YKY uygulamaları kolay olurken, Fransa gibi Kıta Avrupa'sı ülkelerinde bu uygulamalar hukuki engellere takılmıştır.

Yerellik ilkesi her yetki karmaşası alanında daha yerel olanı merkezi olana karşı, ölçülü, korumaktadır. Dilimizde "yerellik", "yerindenlik", "subsidiarite", "hizmette halka yakınlık" vb. kavramlarla tanımlanan ilke için bu çalışmada "yerellik" kavramının daha yerinde bir kullanım olduğu düşünülmektedir. AB'nin ve bazı ülkelerin resmi kaynaklarından ve daha önce bu konularda yapılan araştırmaları içeren alanyazını kaynaklarından edinilen bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi ile çalışmada bu ilkenin anlamı ve ortaya çıkışı incelenerek, AB'nin en önemli ülkelerinden olan İngiltere ve Fransa'nın yerel yönetim yapılanması ile bu ilkeyi destekleyen veya desteklemeyen politikaları karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Bu ülkelerin seçilme sebebi AB'nin nüfus ve gelişmişlik olarak önemli ülkelerinden olmaları, Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası kamu yönetimi olmak üzere farklı yönetim yapıları ve AB politikalarına farklı yaklaşımlarıdır.

2. Yerellik İlkesinin Tanımı ve Avrupa Birliği Müktesebatında Yeri

Yerellik ilkesi egemenliğin tek elde toplanmadığı bir politik düzen içinde gücün kullanımı veya dağılımını düzenler. Gücün veya görevlerin, merkezi birimin hizmeti sunmada daha etkin olmayacağı durumlarda, mutlaka alt birimlere aktarılması gerektiğini ifade eder (Folledal, 2006: 64). Bu çalışmaya konu olan manası ile yerellik ilkesi ilk olarak Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda (1985) tanımlanmıştır. Bununla birlikte ilkenin kökenini Aristo'nun bireyi tanımına, Aquinas'ın sosyal grup anlayışına, federalizmin babası Althusius'a kadar götürmek mümkündür. İlkeyi adem-i merkeziyet kavramından ayıran en önemli özellik; yerellik ilkesinin yerel gücü öncelikli kabul etmesi adem-i merkeziyet ilkesinin ise merkezin elinde bulunan gücün yerele dağıtılmasını ifade etmesidir (Demirci, 2003: 20-28). Adem-i merkeziyetçi uygulamalar yerellik politikalarının ilk adımları sayılabilir. Mevcut anlamı ile "yerellik" merkezi yetkinin farklı düzeylerde farklı yerel birimlere aktarılmasıdır. Yetki alınırken esas alınan hizmetin türüdür. Yani bir hizmet hangi kurum tarafından en iyi şekilde verilecekse hizmeti o kurum verir. Yerellik ilkesinde "genel yetkili" olan yerel yönetimlerdir. Merkezi yönetimin ise görevleri sayılı ve sınırlıdır (Güler, 2003: 12). Yerellik tüm yönleri ile düşünüldüğünde "yerelden taraf olmak" olarak adlandırılabilir.

Yerellik (subsidiarity) ilkesi, AB kurulduğu günden bu yana ana anlaşmalarda ve yardımcı hukuk belgelerinde isim veya anlam olarak sıklıkla geçen bir ilke olmuştur. Yerellik ile ilgili konuşmalar ağırlıklı olarak 1980'lerin sonlarında Avrupa Parlamentosu, İngiltere ve Almanya'nın girişimleri ile ortaya çıkmıştır. Bu girişimlerin nedeni İngiltere'nin Avrupa federalizminden çekinmesi, Almanya Eyaletleri'nin ise Almanya Federal Cumhuriyeti içindeki güçlerini pekiştirmek istemesidir. Böylece yerellik ilkesi, 1992 Maastricht Anlaşması'na eklenmiş ve 1997 Amsterdam Anlaşması'na eklenen bir Protokol ile detaylandırılmıştır (Folledal, 2006: 65).

AB'de yerel yönetim tartışmaları iki ana denence üzerinedir. Bunlar; yerel yönetimlerin AB karşısında güç kaybederek zamanla yok olacağı veya yerel yönetimlerin bir siyasi güç olarak AB ortak karar ve uygulama mekanizmasına engel olacağı denenceleridir (Ökmen ve Parlak, 2010: 362). Bu denencelerden birincisi üye ülkeler ve yerel yönetimler tarafından daha akla yakın bulunmuştur. Bu nedenle 1951 yılında imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu anlaşmasından (md. 95) itibaren yerellik ilkesi ana anlaşmalarda yer almıştır. Bu ilkenin AB gündemine alınmasının nedeni üye devletleri topluluk karşısında korumak, yerel ve bölgesel yönetimlerin topluluk içinde eriyip yok olmasını engellemektir. Bu nedenle kavram bazen AB karşısında üye ülkeleri kastetmekte bazen de

üye ülkeler karşısında yerel yönetimleri kastetmektedir. Bu çalışmada üye ülkelerden İngiltere ve Fransa'nın kendi yerel yönetimlerine ve yerellik ilkesine yaklaşımı konu edinilmiştir ancak bu konuya geçmeden önce ilkenin her iki anlamda da AB müktesebatındaki yerini irdelemekte yarar vardır.

1975 yılında Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından hazırlanan raporda AB ve üye devletler arasındaki yetki paylaşımı belirlenirken yerellik ilkesinden söz edilmiştir. İlkeye göre genel yetkili olan üye devletler olmalı, AB'nin yetkileri yasalar ile sınırlanmalıdır. Bu şekilde üye devletlerin birlik karşısındaki konumu güçlendirilmiştir.

Bu rapordan daha sonra, 1987 yılında, imzalanan Tek Avrupa Senedi'nin 130. maddesinde ilke, çevre ile birlikte tekrar anılmıştır. Bu belgede ilkenin AB ve üye devletler arasındaki yetkiyi üye devletler lehine düzenlediği görülmektedir (The Single European Act, 1987). 1989'da kabul edilen Çalışanların Sosyal Haklarına Dair Avrupa Toplulukları Şartı'nda yine yerellik ilkesi gereği sosyal hakların ulus veya ulus-altı yönetimlerce yerine getirileceği belirtilmiştir.

Yerellik ilkesinin en ayrıntılı biçimde işlendiği belge ise Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'dır (1985). Şart'ın yerel yönetim kurumunun anayasal ve yasal zemininden ve merkezi yönetim ile ilişkisinden bahseden beşinci bölümünde yer alan 4. maddesi özerk yerel yönetimlerin kapsamına işaret etmektedir. İkinci fıkrada, yerel yönetimlerin, kendi yetki alanlarına dâhil olan ve bir başka kurumun yetkisinde bulunmayan tüm konularda tam takdir hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasında ise, yetkinin vatandaşa en yakın birimler tarafından kullanılması gerektiği belirtilerek, aslında yerel özerkliğin tanımlaması da yapılmış olmaktadır. Bu fıkra şöyledir: "Kamu sorumlulukları genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın makamlar tarafından kullanılacaktır. Sorumluluğun bir başka makama verilmesinde, görevin kapsam ve niteliği ile yetkinlik ve ekonomi gerekleri göz önünde bulundurulmalıdır". Ayrıca; Şart'ta merkezi yönetimin denetleme yetkisi, "tutelage" yerine "supervision" kavramı ile tanımlanmıştır. "Tutelage" yerindelik denetimini de içeren daha geniş bir vesayet yetkisini kastederken "supervision" asıl olarak hukuki denetim içeren bir idari denetimi kastetmektedir.

Maastricht Antlaşması (1992-Avrupa Birliği Antlaşması) AB'yi kararların mümkün olduğunca vatandaşa yakın alındığı bir birlik olarak tanımlamaktadır (Ökmen ve Parlak, 2010: 384). Bu anlaşma ile yerellik ilkesi AB hukukunun bir parçası olmuştur. Antlaşmanın girişinde, A maddesinde ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nı Birliğe uyarlayan G maddesinde ilke kullanılmış ve kararların halka en yakın kurumlarca alınacağı açıklanmıştır. (Treaty on EU, 1992). Ayrıca; Maastricht Antlaşması ile kurulan Bölgeler Komitesi yerellik ilkesine verilen önemin bir göstergesidir. Bu kurum üye ülkelerin kendi yöntemleri ile seçtikleri bölge temsilcilerinden oluşur. Yerellik ilkesinin bir getirisi olarak bu komite halka yakın olmak amacı ile kurulmuştur. Komitenin sadece görüş bildirme amacıyla kurulması ve karar yetkisi olmaması eleştiri alırken bu komitenin AB kurumları tarafından dikkate alındığı bilinmektedir.

Avrupa Komisyonu kararların uygulandığı bürokrasi merkezi olması nedeniyle en çok eleştiri alan ve yerellik ilkesine karşı olduğu düşünülen kurumdur. Parlamento'nun ise karar mekanizması olarak yerel meclislere karşı bir kurum olduğu düşünülmektedir. 1996 yılında tüm Bölgeler ve Yerel yönetimler ile parlamentonun gerçekleştirdiği ortak konferansta her iki taraf birbirinin haklarını tanımış ve yerellik ilkesine vurgu yapılmıştır (EUP, 1996). Avrupa'da son yıllarda üzerinde durulan bir konu da "çok katmanlı yönetim" dir. Bu kullanım ulus-üstü, ulusal ve yerel aktörlerin dengeli, karşılıklı iletişimi olarak tanımlanır. Yönetişim ve yerellik kavramları sıklıkla bir arada kullanılmaktadır.

Amsterdam Antlaşması'nda da yerellik ilkesine atıf yapılmıştır. Kamu hizmetinin görülmesinde öncelik alt düzeyindedir. Elbette hizmetin etkin olarak yerine getirilememesi bir üst düzeye verilmesine neden olabilir. Bu antlaşmada da üzerinde durulan konu AB ve üye devletler arasında yaşanacak yetki karmaşasını engellemek ve üye devletleri genel yetkili kılmaktır. Antlaşmanın ek protokollerinden birinde Almanya, Belçika ve Avusturya ilkeyi ulus-altı düzeylere de uygulayacağını beyan etmiştir (Treaty of Amsterdam, 1997). İngiltere, Danimarka, İrlanda gibi Anglo-Sakson ülkeleri yerellik ilkesine karşı ulusal çıkarların korunmasını savunurken Almanya gibi federal ülkeler yerellik ilkesinden yanadırlar. Fransa ise hangi tarafta duracağına karar veremeyen ülkelerdendir (Bezci: 33).

AB’de alınan kararlar, yerellik ilkesi gereği, her ülke tarafından kendi gelenekleri çerçevesinde gerçekleştirilir. Kararların uygulanmasında yereldeki farklılıklar gözetilir. AB ülkeleri arasında merkez-yerel ilişkisi değerlendirildiğinde görev ve yetki paylaşımı, gelir paylaşımı ve denetim-vesayet konularında çok farklı uygulamalarla karşılaşılır. İngiltere, Almanya, İskandinav ülkelerinde yerel yönetimlerin özerk bir yapı gösterdikleri dikkat çekmektedir. Vesayetçi uygulamalar genelde görülmez. Fransa gibi üniter devletlerde ise merkezle yerel arasında otorite çekişmesi devam etmekle birlikte adem-i merkeziyetçilik yönünde adımlar atılmaktadır (Ökmen ve Parlak, 2010: 371).

3. İngiltere’nin Yerel Yönetim Yapılanması

İngiltere, Avrupa kıtasının batısında yer alan bir adadır. Aslında resmi olarak İngiltere adıyla bir ülke yoktur. Ülkenin resmi adı Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı’dır. İngiltere olarak adlandırılan yer, 63 milyon nüfuslu bir birleşik krallıktır (CIA, 2012). Birleşik Krallık (UK) Büyük Britanya’yı ve Kuzey İrlanda’yı içine alır. Büyük Britanya ise İngiltere ile birlikte Galler ve İskoçya’yı da içine alan bir kara parçasıdır. Bayrağı ile de bu üç gücün (İngiltere, İskoçya ve Kuzey İrlanda) birleşimini temsil etmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle çok az işgal edilebilen bir ülke olmuştur. Bu özelliği sayesinde kendi yönetim kurumlarını geliştirebilmiştir (Roskin, 2009: 24).

İngiltere’nin devlet başkanı hanedan soyundan gelen bir kraldır ancak bu ülkenin demokratik olmadığı manasına gelmez. Sistem parlamenter demokrasi ile yönetilen anayasal bir krallıktır Kralın yetkileri sembolik iken asıl yönetimi hükümet başkanı (başbakan) gerçekleştirir. Kabine, alanında tecrübeli, bakanlardan oluşur (Karasu, 2009: 172). Meclis iki kamaralı sistemle işbaşındadır; Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası.

İngiltere üniter bir devlet olmasına rağmen yerel baskılara dayanamayarak bu sistemini gevşetmiştir (Roskin, 2009: 134). 90’lı yıllarda Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler bölgesinde seçilmiş meclislerin kurulması ile birlikte İngiltere yarı-federal bir ülke oldu denilebilir. Üniter merkezi hükümet olma özelliği devam etmekle birlikte bu meclislere yetki devri söz konusudur (Wollmann, 2012: 44). Kuzey İrlanda Büyük Britanya’dan farklı bir kamu yönetimine sahiptir. Kabine içinde yer alan bir bakanlık vasıtası ile Birleşik Krallık tarafından denetim altında tutulsa da örgütlenme biçimi farklıdır. İskoçya ve Galler’de ise büyük oranda İngiltere benzeri bir yönetim söz konusudur. Ancak bu bölgelerde de son zamanlarda ayrı bir kamu örgütlenmesine yönelik çalışmalar hızlanmıştır (Karasu, 2009: 190).

Çalışmanın bu bölümünde Krallık içindeki ülkelerin tarihi süreç içinde nasıl bugünkü duruma geldiklerini kısaca anlatmakta yarar vardır. Ağırlıklı “birlikçiler” den oluşan Kuzey İrlanda, milliyetçiler (İrlandalı-Katolik) ve birlikçiler (İngiliz-Protestan) arasında uzun süren iç savaşların ardından 1998 yılında imzalanan “Good Friday Agreement” ile İngiltere’ye bağlı bir devlet halini almıştır. Bu anlaşma Kuzey İrlanda-Birleşik Krallık, Kuzey İrlanda-İrlanda Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık-İrlanda Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri belirlemektedir. Bu anlaşma ile yapılan referandumda Kuzey İrlanda halkı % 71 çoğunlukla (Duffy anad Dingley, 1999: 39) Birleşik Krallık’ın bir parçası olmayı seçmiştir. Anlaşma ile Kuzey İrlanda’da bir meclis ve yürütme organı, İrlanda adasında Kuzey ve Güney arasında işbirliğini oluşturacak meclis ve diğer organlar ile İngiltere ve İrlanda arasındaki ilişkiler için bazı kurumlar oluşturulmuştur. Kuzey İrlanda’da bir parlamento ve bu parlamento tarafından atanan bir hükümet bulunmaktadır. Hükümet başbakan ve bakanlardan oluşur Kuzey İrlanda hükümetinin ve meclisinin görevi, UK tarafından devredilen; sağlık, tarım, eğitim, yerel gelişme ve adalet işlerini yerine getirmektir (northernireland.gov.uk, 2012; nidirect.gov.uk, 2012). UK hükümetinin içinde yetki devri işlerini düzenleyen ve her iki tarafı temsil eden bir Kuzey İrlanda Ofisi bulunmaktadır. Kuzey İrlanda bazı politikalarda İrlanda Cumhuriyeti ile birlikte hareket etmekle birlikte asıl olarak İngiltere’ye bağlıdır. Kuzey İrlanda’nın kamu yönetimi yapısı farklı olduğu için bu çalışmada İngiltere olarak kastedilen Büyük Britanya’dır (İskoçya, Galler, İngiltere). İskoçya ve Galler ise büyük oranda İngiltere ile benzeşmektedir.

1707 yılında Birleşik Krallığa katılan İskoçya, 1997 yılında yapılan bir referandum ile kendi parlamentosunu kurmuştur. 1998 yılında çıkarılan İskoç Yasası ile UK hükümeti tarafından yerine getirilecek işler açıkça belirlenmiş (bu işler anlaşmada “rezerve edilen yetkiler” olarak tanımlanmıştır) diğer görevler ise İskoç hükümetine bırakılmıştır. UK parlamentosuna ayrılan işler; savunma, dış

ilişkiler, ulusal güvenlik vb. yetkililerdir. İskoç parlamentosuna devredilen eğitim, sağlık, yerel yönetimler, polis, adalet vb. alanlara İskoç parlamentosunun onayı olmadan müdahale edilemez. Ayrıca UK devlet kurumlarından biri olan İskoç Ofisi kendi deyimleri ile “hergün adem’i merkezîyet tekerlerini yağlamaktadır”. Bu ofis iki hükümet arasındaki yetki paylaşımını organize etmekte ve İskoç haklarını temsil etmektedir. İskoçya’da seçilmişlerden oluşan bir parlamento ve bu parlamento tarafından seçilen başbakan ile bakanlar kendilerine devredilen işleri, kurdukları kurumlar ile yönetirler (home.scotland.gov.uk, 2012).

Galler’de ise halk özgün kimliklerine ve politik bağımsızlıklarına daha fazla sahip çıkınca, başbakan Tony Blair’in desteğiyle 1999 yılında, Galler Millet Meclisi kurulmuştur. Galler’de bir meclis, başbakan ve bakanlar devlet işlerini yürütür. Galler başbakanı meclis tarafından aday gösterilir fakat İngiliz Kraliyeti tarafından atanır. Bakanlar ise yine Kraliyet’in onayı ile başbakan tarafından atanır. Eğitim, sağlık, dil, kültür ve kamu hizmetleri Galler Hükümeti tarafından yerine getirilir. Yine UK ile ilişkileri düzenleyen ve UK müsteşarının idaresinde bir Galler Ofisi bulunmaktadır (new.wales.gov.uk, 2012). Kısacası; 1997 yılında Galler ve İskoçya’da yapılan referandumla, Merkezi Hükümetin ekonomi ve para politikası, dış politika, savunma ve ulusal güvenlik dışında kalan, eğitimden sağlığa, adalet hizmetlerinden ulaşım ve tarım politikalarına kadar bir dizi yetkisi 6 Mayıs 1999 tarihinde İskoçya Parlamentosu ve Galler Meclisine aktarılmıştır (Gülsoy, 2009: 2).

Bunlarla birlikte; alışılmışın dışında bağlarla İngiltere’ye bağlı adalar ve denizaşırı ülkeler de vardır. Birleşik Krallık Kraliyet Sömürgesi olan Jersey, Guernsey, ve Isle of Man adaları uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularında İngiliz Kraliyeti’nin egemenliğinde fakat farklı anayasal bağları olan ülkelerdir. İngiliz Kraliyeti’ne bağlı olan fakat Birleşik Krallık’a dâhil olmayan denizaşırı ülkeler de vardır. Sayıları 14’ü bulan ve dünyanın farklı yerlerinde bulunan bu ülkelerin İngiltere İmparatorluğu ile tarihi veya askeri bağları vardır. Bu ülkeler Avrupa Birliği üyesi değildir. Good Friday Agreement ile kurulan ve Birleşik Krallık, İrlanda, Kuzey İrlanda, Galler, İskoçya, Isle of Man ve Kanal Adaları’nın (Jersey, Guernsey) meclis temsilcilerinden oluşan İngiliz-İrlanda Konseyi, bu ülkeler arasındaki ilişkiler konusunda karar verilen yerdir (Duffy anad Dingley, 1999: 46).

İngiltere deyince akıllara gelen yazılı anayasası olmaması durumu ülkenin belirsizlik içinde olması ile aynı anlama gelmez. Tersine ülkede geleneklerden, tarihi yasal belgelerden ve içtihadattan gelen bir düzen vardır. Kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı olmadığından diğer ülkeler kamu hukuku alanını daraltırken, İngiltere genişletmektedir. Karasu, İngiltere’nin bu karmaşık yönetsel yapısını şu sıfatlarla tanımlamaktadır; “parlamento egemenliği, parlamentoya karşı siyasal sorumluluk, temsili demokrasi, hükümler ve ulus-devlet, yürütme gücünün merkezde toplanması (güçlü iktidar-güçlü başbakan), kabine sistemi ya da başbakanlık hükümeti, tekçi devlet ve tümleşik-merkezîyetçi-hiyerarşik yönetim.” Bu sıfatlar, içinde farklı milletleri barındıran bir Birleşik Krallık için kulağa garip gelse de İngiltere bu çeşitlilik içinde tekçi kalabilmeyi başarmış ender ülkelerden biridir (Karasu, 2009: 172-189).

Bununla birlikte İngiltere de tıpkı diğer ülkeler gibi AB etkisi, küreselleşme, kamu yönetiminde yaşanan değişimler nedeniyle bu yapısından bir miktar kaybetmiştir. Ulus devlet içinde ve dışında canlılar bulunan kapalı bir cam kavanoza benzetilirse; içerdeki canlıların (yerel güçler) dışarı çıkma isteği ve dışarıdaki canlıların (küresel güçler) içeri girme isteği karşısında kırılmadan kalabilmesi mümkün değildir. Bu durumda ayakta kalmak isteyen ulus devletin yapabileceği kendi otoritesini kaybetmeden dışarıdakilere ve içeridekilere kendi kanunları çerçevesinde esneklik sağlamaktır. Bu nedenle, 80’li ve 90’lı yıllar, İngiltere ve Fransa gibi birçok gelişmiş ülkede kamu sektörü yönetiminde önemli bir dönüşüme tanıklık etmiştir. Katı, hiyerarşik ve bürokratik kamu yönetimi, esnek ve piyasa tabanlı kamu yönetimine dönüştürülmüştür (Karatepe ve Arıbaş, 2012: 1129). İngiltere’de tıpkı diğer ülkeler gibi merkezde toplanan gücü ulusal, uluslararası, ulusaltı, ulusüstü birçok yeni sektörle (devlet, özel veya üçüncü sektör) paylaşmak zorunda kalmıştır.

İngiltere’de türdeş bir taşra örgütlenmesi yoktur. Teşkilatlanma bakanlıklara göre farklılıklar göstermektedir ve ülkeye yaygın değildir. Bu nedenle diğer ülkelerde taşra teşkilatlarının yaptığı işin büyük bir kısmı İngiltere’de yerel yönetimlerce yapılmaktadır. Bu karmaşanın yanında birde sayıları çok fazla olan özerk örgütler vardır. Bu örgütler tüzel kişiliğe sahip, idari ve mali olarak özerk, yasa ile kurulan ve bir bakanlığa bağlı örgütlerdir. 1980’li yıllarda yerellik ilkesi kapsamında kurulan bu

örgütlerde kamu yönetiminin en çok tartışılan alanlarından biridir. Siyasal sorumlulukları yoktur fakat bağlı oldukları bakan parlamentoya karşı sorumludur. Ayrıca, Kamu Yararı Şirketleri yine özerk kuruluşlar olarak gündemi meşgul etmektedir. Sayıları çok fazla olan bu şirketler kamu yararına çalışmakta ama kamu yönetimi örgütlenmesi ve denetimi dışında bulunmaktadır. Yerel düzeyde kurulan, yerel hizmet sunan fakat merkez tarafından finanse ve kontrol edilen bu bağımsız kamu örgütlerinin (quangos) Thatcher tarafından yerel yönetimleri dışarıda bırakmak üzere kuruldukları iddia edilmektedir (Wollmann, 2012: 62). İşçi parti hükümetlerince kurulan kamu-özel-stk ortaklığı şirketlerin de sayıları oldukça fazladır. Sağlık hizmetleri ile su ve enerji arzının özelleştirilmesinin ardından diğer kamu hizmetleri de yerel kamu şirketlerince üstlenilmiştir.

Birleşik Krallık'ın yerel yönetim örgütlenmesi de taşra örgütlenmesi gibi karışıktır. Yerel yönetim örgütlenmesi iki kademelidir. Yerel yönetimler "council" (yerel meclis) ismi ile anılmaktadır. Bu yerel meclislerin bir kısmı "İl meclisi-county council", bir kısmı ise daha küçük olan "ilçe meclisi- district, borough veya city council" olabilir. Birde 1992 yılında kurulan "tek kademe yerel meclisleri- unitary authorities" vardır. Ayrıca "mahalle meclisi" denilebilecek "parish, community, town meclisleri" de bulunmaktadır. Londra Anakent Belediyesi farklı bir örgütlenmeye sahiptir (gov.uk, 2012a). Londra'da üst kademe yönetiminde Büyük Londra Otoritesi (Greater London Authority), alt kademede ise Londra Şehir Meclisi ve ilçe-borough meclisleri vardır. Büyük Londra Otoritesi'nin başkanı seçimle gelir. Ayrıca; Metropolitan Polis Otoritesi, Londra Yangın ve Acil Durum Planlama Otoritesi, Londra Ulaşım, Londra Kalkınma Ajansı diğer yerel yönetimlerdir. Altı Metropolitan merkezde (Greater Manchester, Merseyside, South Yorkshire, Tyne and Wear, West Midlands and West Yorkshire) birçok iş metropol meclislerince yürütülürken yangın, arama-kurtarma, ulaşım, çöp toplama, işleri tek düzey meclisleri tarafından yürütülür (gov.uk, 2012b).

İngiltere'de; Londra Anakent Meclisi, Londra Alt Meclisleri; İl Meclisleri, İlçe Meclisleri; Tek Düzey Meclisler; Anakent Meclisleri, Anakent İlçe Meclisleri; Köy ve Kasaba Meclisleri ile Meclisi olmayan Mahalleler bulunurken İskoçya'da; Tek Düzey Meclisler, Galler'de; Tek Düzey Meclisler ile Köy ve Kasaba Meclisleri bulunur. Londra Anakent Belediyesi haricinde 14 yerel meclis başkanını doğrudan halkoyu ile seçer (bedford.gov.uk, 2012). İskoçya'da 32 tane tek düzey yerel meclis vardır (scotland.gov.uk, 2012). Galler'de 22 tane tek düzey yerel meclis, 730'un üzerinde köy ve kasaba meclisi bulunmaktadır. Bunların içinde nüfusları 200'ün altında olan meclisler de vardır (new.wales.gov.uk, 2012). Kuzey İrlanda'da ise 26 tane İlçe Meclisi bulunmaktadır (nidirect.gov.uk, 2012).

4. İngiltere'nin Merkez-Yerel İlişkilerinde Yerellik Politikası

İngiltere'de yerel yönetimler öteden beri başrolde (Ökmen ve Parlak, 2010: 361). Öyle ki 11. yy başlarında tüm İngiltere "shire" isminde ilçe benzeri yapılara bölünmüştü. Bu birimlerin başında bulunan "şerif"; vergilendirme, gelir toplama ve yargısal izlekleri yönlendirmekteydi (Jones, 2010: 84). İngiltere'nin bugün gelinen noktada yerellik anlayışını incelemek için yerel yönetim yapısı, görev ve yetki dağılımı, gelirleri ve merkezi hükümetin denetim yetkisine bakmak gerekir.

Günümüzde ise yerel yönetimler meclis ve meclis tarafından seçilen bir başkan tarafından yönetilir. Sadece Londra Anakent Belediyesi'nde ve sayıları 15'i bulmayan yerel mecliste başkan seçimle iş başına gelmektedir. Diğer belediyelerde seçilen meclis kendi başkanını ve gerekirse komisyonları seçer. Meclisi olmayan mahalleler de köy derneği uygulaması gibi kararlar tüm seçmenler tarafından alınır. Bu bir çeşit doğrudan demokrasi uygulamasıdır. Devlet memuru olmayan yerel yönetim personelinin tüm kamu personeline oranı % 50'nin üzerindedir. Bu da yerel yönetimlerin önemini vurgular (Wollmann, 2012: 48).

İngiltere'de görev ve yetki paylaşımı yönünden bakıldığında genelde yerele dönük bir uygulama görülür. Hizmetlerin büyük bir kısmı yerel yönetimlerce yerine getirilir. Bununla birlikte bölgesel farklılıklar yaşanmaktadır (Ökmen ve Parlak, 2010: 374). Bununla birlikte AB etkisi ile yaşanan hizmette halka yakınlık furyası İngiltere'de tersine işlemiştir. Bölgeselleşme ve bölgesel düzeyde meclisler hizmeti halktan uzaklaştırmıştır. İngiltere'de görülen bölgesel yetki genişliği ve bölgesel yönetim kurumları eğilimi, yerelleşme değil merkezileşme yönünde olmuştur (Karasu, 2009: 290). Birçok ülke ulusaltı düzeylere yetki aktarırken İngiltere tam tersine hareket ederek

performans yönetimi ve finansal kontroller ile yerel yönetimleri kendine bağlamıştır (Martin, 2011: 69). Wollmann'ın (2012: 53) yorumuna göre İngiltere'nin 1990'lı yıllarda merkezi hükümetçe kontrol edilen performans yönetimine geçmesi eskiye göre merkezin yerel üzerindeki etkisini arttırsa da diğer Avrupa ülkelerine göre merkez-yerel ayrımını azaltmıştır.

İngiltere'de yerel yönetimler kendilerine yasa ile verilen görevlerin dışına çıkamazlar. En önemli hizmet alanları eğitim ve iç güvenlidir. Fakat özelleştirme ve yönetim gibi yönelimler nedeniyle görevlerin büyük kısmı özerk/yarı özerk ve kamu yararı şirketlerine bırakılmaktadır. Jones'un (2003) tanımıyla yerel yönetimler merkezin istediği ve izin verdiği şeyler olmak koşuluyla her şeyi yapabilirler.

Yerel meclislerin gelirleri 4 türdür: merkezi hükümet yardımları, yerel yergiler, ücret ve harçlar, AB fonları ve borçlanma. Merkezi yönetimden aktarılan pay ve vergiler genel amaçlı olarak yerel yönetimin harcama inisiyatifine bırakılabileceği gibi özel amaçlı da aktarılabilir. 2010-11 yılında gelirlerin % 65'i devlet yardımları iken % 35'i yerel kaynaklardan elde edilmiştir. Yerel yönetimlere harcama serbestliği tanıyan yerellik anlayışının tersine İngiltere'de genel amaçlı aktarımlar gittikçe azalmaktadır. Merkezi yönetim aktaracağı kaynağın nereye harcandığını denetlemek istemektedir. Ayrıca yeniden dağıtım yolu ile yerel bir vergi olan işletme vergisi merkezi düzeyde toplanmakta ve yerel yönetimlere yeniden dağıtılmaktadır (Karasu, 2009: 233). Bu da yine gelirler üzerindeki denetimi arttırmıştır. Hazinesinin yayınladığı rapora göre (HM Treasury, 2012) merkezi hükümet tarafından yerele aktarılan kaynakların büyük bir kısmı özel bir hizmet için aktarılırken genel harcama için aktarılan pay küçüktür.

2008-09 finansal yılında 113 milyar Sterlin olan yerel yönetim harcamaları, 2009-10 yılında 121 milyar Sterline yükselerek % 7 artmıştır. Harcamalar 2010-11 yılında 104 milyar Sterlin, 2011-12 yılında ise 99 milyar Sterlin olmuştur. Bu düşüşün nedeni birçok okulun akademi seviyesine yükselmesi ve bu okulların merkezi hükümet tarafından doğrudan finanse edilmesidir (gov.uk, 2012b). Ayrıca yaşanan küresel ekonomik krizinde etkisi bulunmaktadır. 2011-12 yılında yerel harcamaların % 34.9'u eğitim, % 18.4'ü sosyal hizmetler, % 17.2'si barınma yardımları, % 10.1'i polis harcamalarıdır. Yerel yönetimlerin devlet harcamaları içindeki payı % 24'dür (UK Statistics, 2012).

1979 ve 1997 yılları arasında iktidarda olan "Yeni Sağ" hükümetlerinin yerel yönetimlerin içini boşattığı ve yetkileri özel sektör ile atanmışlar arasında dağıttığı söylenmektedir. İngiltere'de yerel yönetimler başrolde olmasına rağmen anayasal güvencelerinin olmaması ve gelirlerinin % 80'e yakını merkezden alınan yardımların oluşturması bu politikaların uygulanmasını kolaylaştırmıştır (Martin, 2011: 70-71). 1998'de iktidarı devralan işçi partisi ise strateji farklı olsa da aynı şeyi yapmış, kendi partisinden olan yerel yönetimlere bile güvenmeyerek modernleşme adı altında mevcut yapıyı değiştirmek istemiştir. 1999 yılında İskoçya, Kuzey İrlanda ve Galler hükümetlerinin göreve gelmesi ile bu bölgelerde yerel yönetimlerin işleri yeni hükümetlere devredilmiştir. Bu hükümetler özelleştirme ve yukarıdan-aşağıya performans denetimine pek sıcak bakmamış daha geleneksel yöntemleri tercih etmişlerdir (Downe et.al., 2010: 664-665). 2001 yılında yayımlanan Güçlü Yerel Liderlik- Kaliteli Kamu Hizmeti başlıklı Beyaz Rapor ise yerel yönetimlerinin eski mevkisine tekrar oturtulacağını taahhüt etmiştir ancak İngiltere'de yerel yönetimler, tam tersi bir yaklaşımla, emsali görülmemiş bir dış ve finansal denetime tabii tutulmuşlardır (Lowndes, 2002). 1998 yılında Çevre, Ulaşım ve Bölgeler Birimi (DERT, 1998) tarafından yayınlanan raporda ve 1999 Yerel Yönetimler Yasası'nda yer bulan "en iyi değer- best value" anlayışına göre yerel yönetimlerin modernize edilmesi bir gerekliliktir ve asıl olan ekonomik, verimli, etkili ve kaliteli hizmet kim tarafından verilebilecekse o birimin vermesidir.

Yukarıda bahsedildiği gibi 2002 yılında uygulanmaya başlanan "kapsamlı performans sistemi" ile kötü, zayıf, orta, iyi, mükemmel (2005 yılında yıldızsız ve üç yıldızlı arasında dört kategoriye bölündü (Downe et.al., 2010: 668).) olarak sınıflanan yerel yönetimlerden en alt iki kategoride kalanların bazı yönetim kadroları veya yöneticileri değiştirilmiştir. Tüm bu politikalar, konuşulan "yetki devri" politikalarının aslında uygulanmadığı gerekçesi ile eleştirilmektedir. 2010'da göreve gelen muhafazakâr - liberal demokrat parti koalisyonu performans sistemini durdurmuş ve bu işi düzenleyen "Denetim Komisyonu" nu feshetmiştir. Buna rağmen koalisyonun yerel yönetimler konusundaki "yetki devri" söylemleri hileli olarak adlandırılmaktadır. Yerel yönetimlerin mali

özerkliğinde bir değişiklik olmamış hatta yerel yönetimlerden giderlerini kısımları istenmiştir (Martin, 2011: 71-82).

Mevcut koalisyon hükümetinin 2010 yılında açıkladığı programda yerel yönetimlere daha fazla yetki verileceği, bölge yönetimlerinden bazı yetkilerin alınarak tekrar yerele aktarılacağı, 12 büyük ilde doğrudan seçimle gelen başkanların oluşturulacağı, meclislere genel yetki verileceği belirtilmiştir. Koalisyon hükümetinin politikalarından biri daha saydam ve hesap verebilir yerel yönetimler oluşturmaktır. Finansal sistemin merkezileşmiş olduğunun farkında olan mevcut hükümet 2013'den itibaren devlet yardımlarının (eğitim ve sağlık hariç) harcanma şeklinin yerel meclislere bırakılacağını duyurmuştur (gov.uk, 2012c). Ayrıca yerel yönetimlere harcama serbestliği (gov.uk, 2012d) ve planlamada yetki devredilmesi hükümetin diğer politikalarıdır (gov.uk, 2012e).

İngiltere'de hizmet yönünden merkezi bir örgütlenme de görülmektedir. Ulusal Sağlık İdaresi bunlardan biridir. Sağlık alanında hizmet veren özerk bir örgüttür ve taşra yapılanması mevcuttur. Bununla birlikte bazı kamu hizmetleri özerk olan ve "quango" olarak adlandırılan kurumlarca verilmektedir. 1980'li yılların Yeni Sağ politikaları ile bu örgütlerin sayısı artmıştır. Bu örgütlerin içinde bölge kalkınma ajansları (9adet), kamu işletmeleri, kamu yararı şirketleri gibi merkezi ve yerel olarak örgütlenebilen kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumların sayısı oldukça fazladır. Bu kurumlara devredilen yetkiler yerel yönetimlerin gücünü zayıflatmaktadır.

Merkezi hükümetin denetim yetkisine bakıldığında İngiltere'de sayıları çık sınırlı olan bazı yerel yönetim kararlarının bakanlık onayına sunulması gerektiği görülür. Planlar ve tüzükler ilgili bakanlık tarafından reddedilebilir. Yerel yönetimler kendisine verilen planlama görevini ihmal ederse ilgili bakanlık planı bizzat kendisi yapar veya yaptırır. Bu durumda söz konusu maliyet ilgili yerel yönetime ödetir. Eğitim hizmetlerinin ihmali durumunda da benzer durum söz konusudur. Bununla birlikte İngiltere'de valilik gibi bir idari vesayet kurumu yoktur (Erdemir, 2010: 79-89). Ayrıca; tüm ülkelerde olduğu gibi İngiltere'de de merkezi hükümet tarafından yasallık denetimi gerçekleştirilir. 2010 yılına kadar ağır bir şekilde gerçekleşen performans denetimi mevcut koalisyon hükümetinin kararı ile kaldırılmıştır. Yerel Yönetimler Ombudsmanı ise yerel meclislerle ve diğer yerel otoritelerle ilgili anlaşmazlıkları çözümler. Ombudsmanın kararı kamu kurumunca uygulanmak zorunda değildir ancak; yaptırım gücü yüksektir. Ombudsman tarafından verilen karar Yüksek Mahkeme'ye götürülebilir. Yerel katılımın düşük olduğu ülkede halk denetiminin ise; zayıf olduğu bilinmektedir.

İngiltere'nin AB'yi kuran büyük devletlere sonradan katıldığı, AB politikalarını genelde tasvip etmediği ve ortak para politikası gibi bazı uygulamalarda yer almadığı bilinmektedir. Yerellik ilkesine de diğer ülkelerden farklı yaklaşmıştır. Buna İngiltere'nin AB karşısındaki genel duruşu ve İngiltere'de yerel yönetimlerin zaten ön planda oluşu neden olabilir. Yerel yönetimler önemlidir ve bu nedenle olumlu olumsuz birçok değişikliğe maruz kalmıştır. Yerel yönetimlerin yasal güvencelerinin olmaması politik nedenlerle değişiklikler yapılmasına ve hükümetlerin yoğun baskısına yol açmıştır. İngiltere'de yerel yönetimler demokrasinin gelişmiş olması sebebi ile önemlidir ve önemli görünmektedir ancak yerellik ilkesi açısından bakıldığında ve yetki-görev paylaşımı, gelir paylaşımı ve idari denetim konuları irdelendiğinde, ilke ile bağdaşmayacak uygulamalar göze çarpmıştır.

5. Fransa'nın Yerel Yönetim Yapılanması

Avrupa'nın batı kıyısında yer alan Fransa Cumhuriyeti modern dünyanın en önemli ülkelerinden biridir. AB, NATO, BM, G-8, G-20 gibi uluslararası oluşumlarda ilk sıralarda yer alan Fransa; başkanlık ve parlamenter düzen arasında bir cumhuriyettir. Deniz aşırı bölgeleri ile birlikte 65 milyon nüfusa sahiptir. 5 tanesi deniz aşırı olmak üzere 27 bölge yönetimi vardır. Ayrıca; Fransa'ya bağlı deniz aşırı ülkeler bulunmaktadır. Fransa toprakları; anayurt (Korsika dahil), deniz aşırı bölgesel yönetimler, özel statülü deniz aşırı topraklar olarak ayrılabilir (CIA, 2012).

Parlamenter bir demokrasi olan Fransa'da diğer parlamenter demokrasilerden farklı olarak asıl yetki devlet başkanının elindedir (Eroğlu, 2008: 172). Bu sistem yarı-başkanlık (Roskin, 2009: 123) veya ölçülü parlamentarizm (Karahanoğulları, 2009: 49) olarak adlandırılabilir. Yasama iki kademeli meclis tarafından gerçekleştirilir: Senato ve Millet Meclisi. Senato, millet meclisi ve bölgesel

yönetimlerin temsilcilerinden oluşur. Fransa'da güçlü bir merkezi yönetim ve bazı yetkilerle birlikte idari ve mali özerkliğe sahip, seçilmiş yerel yönetimler vardır. Devlet yönetimi taşrada beş düzeyli olarak örgütlenmiştir: Bölgeler (region), iller (departement), ilçeler (arrondissement), kantonlar ve belediyeler (commune) biçimindeki bu yapılanmada iller ve belediyeler geçmişten buyana yerel yönetim birimleridirler. Bölgeler 1972'de tüzel kişilik kazanmış ve 1986 sonrasında da seçimle işbaşına gelen temsilcilerden oluşan karar ve yürütme organlarına kavuşmuştur (Karaer, 1990: 57). Son dönemlerde yaşanan yerelleşme baskısı ile merkezden bölgelere yetki aktarımı yapıldığı bilinmektedir (Roskin, 2009: 134).

Fransa'nın yerel yönetim sistemine bakıldığında, birçok araştırmacı, bu sistemin Napoleon Bonaparte tarafından başlatılan 1789-1915 reformlarınınca şekillendiğini kabul etmektedir (Kuhlmann, 2010: 1119). Fransa'da il yerel yönetimi (departement) ve belediye yerel yönetimi (commune) 18. yy'da Bonaparte tarafından yapılandırılmıştır (Ökmen ve Parlak, 2010: 360). 1982 yılına gelinceye kadar daha merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Fransa'da, 1982 reformu (İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Hak ve Özgürlükleri Hakkında 02.03.1982 tarihli Kanun ve 02.03.1982 tarihli kanunda değişiklik yapan 22.07.1982 tarihli Kanunlar) ile birlikte yerinden yetime doğru bir geçiş yaşanmıştır. Fransa yerel yönetimleri, genel olarak, belediyeler, iller ve bölgeler olmak üzere üçlü bir yapıdadır. Ülke 101 il (CIA, 2012) ve 36.779 belediyeden oluşur (Karahanoğulları, 2009: 49). Belediyelerin çoğu Güney Avrupa modeline yakın olarak ortalama 1.600 nüfusa sahip güçsüz belediyelerdir (Kuhlmann, 2010: 1119). Bu nedenle "belediye birlikleri- syndicates (Toksöz, 2009: 60)" kurarak hizmetlerin kalitesini arttırmaya çalışmaktadırlar (Yıldız, 2012: 314).

Fransa'da belediyeler meclis ve meclisin seçtiği bir başkan tarafından yönetilir. İl hem merkezi hem de yerel yönetim birimidir. İlde seçilen bir meclis ve meclisin seçtiği bir başkan ve encümen "il özel idaresi" gibi çalışır. Meclis başkanı, ülkemizde gelinen duruma kıyasla daha güçlüdür. Özellikle 1982 yılında yapılan reform ile bu kurumun yetkileri artırılmış, valinin yetkileri meclis başkanına aktarılmıştır. Bununla birlikte başkanın aynı zamanda ülke meclisi veya senato üyesi olabilmesi başkanı yerel meclis karşısında güçlü kılmaktadır (Wollmann, 2012: 51). Bir diğer yerel yönetim ise bölgelerdir. Yine seçilmiş bir meclisi, meclisin seçtiği başkanı ve encümeni vardır. Ayrıca deniz aşırı bölgelerde, Paris'te ve Korsika'da özel yerel yönetimler bulunmaktadır. Peters ve Loughlin Fransa'nın yerelleşme biçimini "bölgeselleşmiş tekçi (merkeziyetçi, üniter) devlet" olarak nitelendirir (akt. Karahanoğulları, 2009: 43). Fransa'da yerel yönetim gelirlerinin %30-40 kadarı vergilerden, %30 kadarı devlet yardımlarından gelmektedir. Geriye kalan kaynak ise borçlanma ve yerel gelirlere elde edilir (Akçakaya'dan aktaran Karakılçık, 2013: 89).

6. Fransa'nın Merkez-Yerel İlişkilerinde Yerellik Politikası

AB'nin kurucu ülkelerinden olan Fransa üniter ve merkezi bir devlet olarak bilinmektedir. Bununla birlikte; küresel, yerel ve ulusüstü kurumlardan gelen baskılar Fransa'nın yerelleşmeye verdiği önemi arttırmıştır. Bu süreci analiz etmek için yerel yönetimlerin görev-yetki paylaşımı, gelir paylaşımı ve idari denetim konularında ne durumda olduğunu ve nasıl bu duruma geldiğini aktarmakta yarar vardır.

Fransa, son 30-40 yıldır yerel birimlere ve ulusaltı düzeylere yeni yetki ve sorumluluklar devrederek bir adem-i merkezileşme sürecine girmiştir. Bu süreç iki önemli aşamada gelişmiştir. Öncelikle 1980'li yıllarda merkezi hükümet valilerinin elinde bulunan bazı yürütme yetkileri yerelde seçimle gelen kişi ve kurumlara devredilmiş, sonra bölgeler resmi olarak devlet örgütlenmesinin içine yerleştirilmiştir. Ortaokulların yönetimi gibi bazı önemli yetkiler kurulan bölgelere devredilmiştir. İkinci aşama ise 2003 yılında başlayan ve hala devam eden süreçtir. Bu süreçte amaç adem-i merkezileşme sürecini daha da derinleştirmektir. Bu sürecin hedeflerinden biri ulusaltı düzeyde güçler ayrılığını açığa kavuşturmaktır. Bölgeler, işletmeler ve iş ve işçi bulma konularında ekonomik tedbirler alırken, iller sağlık ve sosyal alanlarda yönetim yetkisine sahiptirler. Ayrıca ulusaltı düzeylere politika belirlerken yasaların dışına çıkabilmek için deneme yetkisi verilmiştir. İlkokulların personel yönetiminin devri gibi önemli alanlarda yetki devirleri devam etmektedir (Jamet, 2007: 3-8).

Ülkede 1982 yılında yapılan reformun ardından iller ile büyük ve orta büyüklükteki belediyeler kendi örgüt yapılarını kurmuşlardır. Sosyal hizmetler il yerel yönetimlerine devredilmiştir (Wollmann, 2012: 56-60). Görev ve yetki paylaşımı açısından karmaşık bir sistem vardır. Eğitim ve sağlık gibi hizmetler yerel yönetimler tarafından yerine getirilirken bu hizmetleri veren memurların maaş belirleme ve ödeme işleri merkezi yönetimce yapılmaktadır (Ökmen ve Parlak: 2010: 373). Belediyelerin kapasite olarak küçük olması hizmetlerin ağırlıklı olarak kamu-özel ortaklık şirketlerine gördürülmesine neden olmuştur (Wollmann, 2012: 61).

Fransa’da adem-i merkezîyetçi devirlerle birlikte, yetki genişliği devirleri de yapılmıştır. Yani merkezi yönetimin taşra teşkilatlarına da (il teşkilatı, ilçe teşkilatı, bölge teşkilatı) yetki aktarımı gerçekleşmiştir. Taşra teşkilatları merkezi idareden ayrı tutulmaktadır. Devlet kelimesi ile sadece bakanlıkların merkez teşkilatları kastedilmektedir. Bununla birlikte, devlet görevlilerinin % 98’i taşra teşkilatlarında çalışmaktadır. Yerellik konusunda atılan önemli bir adım ise 2003 anayasa değişikliğidir. Bu anayasa değişikliği ile yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliği artırılmıştır. Yerellik (subsidiarity), yerel referandum, yerel dilekçe kavramları anayasaya girmiştir. Ayrıca eşit yetki devri eşit mali kaynak ilkesi anayasaya yerleştirilmiştir (Karahanoğulları, 2009: 92-93). 2003 reformları ile commune ve departement yönetimlerine ilaveten bölge yönetimleri, özel statülü yönetimler ve deniz aşırı yönetimlere de anayasal güvence sağlanmıştır.

Anayasanın Fransa’nın bölünmez bir cumhuriyet olduğunu belirten maddesine “Adem-i merkezîyetçi biçimde örgütlenir” cümlesi eklenmiştir (assembleenationale.fr, 2012). Yasanın Türkçe’ye çevrilmesinde TBMM tarafından “adem-i merkezîyet” kelimesi yerine “yerinden yönetim” kelimesi kullanılmıştır (TBMM, 2012). Ayrıca Karahanoğulları (2009) bu terimi “özeksizleştirme” olarak kullanmıştır. Ayrıca; bu anayasa değişikliği ile Fransa yerel yönetimlere yürütme ile birlikte yasama alanına ortak olma imkânı da vermiştir. Bu yetkinin adı deneme yetkisidir. Bu yetki ile yerel yönetimler belirli bir konu ve sürede yasaların dışına çıkabilirler. İlgili maddeye göre; “Mahalli idareler veya mahalli idare birlikleri, anayasal olarak korunan bir hak veya kamu özgürlüğünün kullanımının temel koşullarının söz konusu olması dışında, bir organik yasayla belirlenecek şartlar dâhilinde, yasa ya da tüzüğün öngördüğü durumlarda *belli bir konu ve süre ile sınırlı olarak bir deneme uygulaması için, yetkilerinin icrasını düzenleyen yasa yahut tüzük hükümleri dışına çıkabilirler*” (md.72) (TBMM, 2012).

Ayrıca, anayasanın 72. maddesinde yetkide yakınlık ilkesine uyulacağı belirtilmiştir. Bu maddeye göre; “Mahalli idareler, kendi düzeylerinde en iyi şekilde yerine getirilebilecek yetkilerinin tamamı için gereken kararları alabilirler” (TBMM, 2012). Bu şekilde isim olarak geçmesi de Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda tanımlanan yerellik ilkesi uygulamaya geçmiştir.

Bununla birlikte yerel referandum ve gündem belirleme için dilekçe verme hakları anayasaya eklenmiştir (Karahanoğulları, 2009; assembleenationale.fr, 2012). “Her bir mahalli idare seçmenlerinin, dilekçeler düzenleyerek, o mahalli idarenin yetkisi dâhilinde olan bir sorunun, bu idarenin müzakere oturumunun gündemine alınmasını talep etme koşulları bir yasayla belirlenir. Bir mahalli idarenin yetkisine giren işlem ya da karar tasarıları, bir organik yasayla belirlenecek şartlar dâhilinde, o mahalli idarenin önerisiyle, referandum yoluyla bu idarenin seçmenlerinin kararına sunulabilir” (md.72) (TBMM, 2012). Bilindiği gibi gündem belirleme ve yerel referandum önemli birer demokratik katılım göstergesidir.

Fransa’da yerel yönetimlerin gelir kaynakları; yerel vergiler, devlet yardımları, ücret ve harçlar ile AB fonları ve borçlanmadır. Yerel yönetimler yasa ile koyulabilen yerel vergilerin oranını belirleyebilirler. Yerel yönetimlerin gelirlerinin yaklaşık yarısını devlet yardımları oluşturmaktadır (OECD, 2011: 62). Yerel yönetim yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı %69.5’ dir (Toksöz, 2009: 47). Transferlerde asıl olarak sabit transferler ön plandadır. Buda merkezi yönetimin müdahale yetkisini arttırmaktadır. Birtakım yasal belirleyiciler olmakla birlikte yerel yönetimler bir üst yönetimin onayı olmadan borçlanabilirler. Fransa’da belediyelerin aldığı devlet yardımı %31, bölgelerin ise %55 dir. Fransa’da devlet görevlilerinin %30’u yerelde çalışmaktadır. Bu durum Fransa’nın merkezîyetçi olmaya devam ettiğini gösterir (Wollmann, 2012: 48).

Yerellik politikalarını belirleyen en önemli unsurlardan biri de idari vesayettir. Vesayet makamının sahip olabileceği yetkileri; iptal, onama, erteleme, izin verme, kararın yeniden

görüülmesini isteme, değiştirerek onama, yerine geçmek suretiyle işlem yapma ve işlemin iptali için yönetsel dava açma şeklinde özetlemek mümkündür. Vesayet denetimi “hukuka uygunluk” ve “yerindelik” olarak iki şekilde uygulanmaktadır. Fransa’da 1982 reformlarının ardından vesayet makamlarına yerel yönetimlerin karar ve işlemleri üzerinde sadece hukuka aykırılık nedeniyle denetleme yapma yetkisi tanınmıştır. Böylece yerindelik denetimi kaldırılmıştır. 2003 değişikliğinden sonra, yerel yönetimlerin usulüne göre alınmış ve ilan edilmiş olan kararları onaya gerek kalmadan yürürlüğe girmiştir. Buna rağmen kanunda sayılan bazı kararların yürürlüğe girmesi için valiye bildirilmesi şartı konulmuştur. Kanunda, valiye bildirimeleri şart olan kararların valiler tarafından yürürlüğünün durdurulması, değiştirilmesi ve iptal edilmesi söz konusu değildir. Verilen yetkinin amacı, kanun koyucunun önemli gördüğü konularda valinin hukuka aykırılık tespit etmesi halinde yönetsel yargıya gidebilmesidir. Kısacası valinin yerel yönetimlerin kararları üzerinde doğrudan bir vesayet yetkisi kalmamıştır. Yerel yönetimlerin kararları ve hazırladıkları bütçeler üzerinde mülki idare amirlerinin onaylama yetkisi kaldırılmıştır. Fransa’da mülki idare amirlerinin denetim yetkisi genel denetim yapma ile sınırlandırılmıştır (Çevikbaş, 2008: 79). Ayrıca yerel yönetimlerin bütçe denetimi yerel sayıştay diyebileceğimiz kurumlar vasıtası ile yapılır. Bütçe açığı, bütçenin gecikmesi, denkleşmemesi gibi durumlarda vali sayıştayın devreye girmesini ve denetim gerçekleştirmesini isteyebilir (Tortop, 1995).

Fransa’da değişikliğe uğrayan yapılardan birisi de illerin yönetimindeki ikili yapıya son verilmesidir. Vali il genel yönetiminde devletin temsilcisi olarak görev yapmaya devam ederken il yerel yönetimlerindeki yürütme yetkileri seçimle iş başına gelen genel meclis başkanına geçmiştir. Bu şekilde il yerel yönetimleri tam anlamıyla bir yerel yönetim birimi haline gelmesi istenmiştir ancak Fransa’da idari vesayet denetimi bazı kararların onaylanması şeklinde kendini hissettirmeye devam etmektedir. Çok önemli kabul edilen ve ilerde telafisi çok güç sorunlar doğurma potansiyeli bulunan imar ve ihale işlemleri gibi bazı işlemler, vali tarafından yönetsel yargıya götürüldüğü takdirde yürütmeleri otomatik olarak durdurulmakta ve yönetsel yargının yapılacak işlem konusunda kararı beklenmektedir (Yıldırım, 1997: 201). Bu değişikliklerin yanında 2002 yılına kadar yerel düzeyde demokrasi ve halk denetimi (bilgi edinme hakkı, geri bildirim vb) ve işbirliği (belediye birlikleri vb) güçlendirilmiştir. Sonuçta; Fransız anayasasında vesayet denetiminden idari denetime doğru bir değişim yaşandığı söylenebilir (Aktalay, 2010: 125).

7. İngiltere ve Fransa’nın Yerellik Politikalarının Karşılaştırılması

Yerel yönetimler, devlet tüzel kişiliğinden ayrı tüzel kişiliğine sahip, karar organları seçimle göreve gelen, hak ve borç sahibi olabilen, kendi mali kaynakları ve bütçesi olan birimlerdir (Aktalay, 2010: 107). Ülkelerin yerel özeklik anlayışları toplumların kendilerine özgü kültürel, siyasal, yönetsel gelenekleri, devlet ve merkezi yönetim yapıları, yerel ihtiyaçları karşılama biçimleri, ekonomik ve teknolojik gelişmişliklerinden etkilenir ve biçimlenirler (Keleş, 2000: 46).

Bir ülkenin yerellik politikalarının belirlenmesinde merkezi yönetim ve yerel yönetim arasındaki ilişkinin modeli, tarihi süreçte nasıl değişikliklere uğradığı, anayasal ve yasal güvencelerine bakılmalıdır. Ayrıca yerel yönetimlerin yerel meselelerde karar alma yetkisi ile merkezi yönetim ile görev ve yetki paylaşımı diğer politika belirleyicidir. Yerel yönetim birimlerinin mali bağımsızlığı ve parasal olanakların varlığı da özerklik derecesinin bir göstergesidir. Bununla birlikte ülkenin yerellik düzeyini belirlemede en önemli göstergelerden biri merkezle yerel arasındaki denetim ve vesayet ilişkisidir.

Bu çalışmada İngiltere ve Fransa bu göstergeler açısından incelenmiş ve yukarıdaki bölümlerde bu konularda ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, verilen bilgiler çizelgeye (**Çizelge 1**) aktarılarak iki ülkenin yerellik politikaları arasındaki farklar ve benzerlikler ortaya koyulmuştur. Karşılıklı bir değerlendirme yapıldığında şu sonuçlara ulaşılabilir:

Yerel yönetimlerin her zaman önem sahibi olduğu İngiltere bu özelliğini kaybettiği yönünde eleştiriler almaktadır. Anayasal güvence olmaması merkez-yerel yönetim ilişkilerinde ve yerel yönetim yapılanmasında farklı hükümetler döneminde farklı uygulamalar görülmesine neden olmuştur. Yerel yönetimlerin özerkliği konusu partilerin (özellikle son dönem koalisyon hükümetinin) programlarının öncelikli konularındandır. Buna karşın Fransa’da 1982 yılından buyana adem-i

merkeziyetçi uygulamalar ön plandadır. Anayasal güvence sahibi yerel yönetimlerin daha bağımsız olmaları için düzenlemeler yapılmıştır. Fransa yerel yönetimleri yasalar dışına çıkabilirken İngiltere’de bu mümkün değildir. İngiltere’de bölgesel yönetimler merkezileşme olarak algılanırken Fransa’da bölgeselleşme, yerelleşme olarak algılanmaktadır. İngiltere’de il, ilçe, mahalle gibi küçük ölçekli yerel yönetimler geçmişten beri güçlü konumdayken yetkilerini bir üst yönetime devretmeleri merkezileşme olarak görülmektedir. Fransa’da ise bölgeselleşme, güçlü merkezi yönetimin yetkilerini bir alt düzeye devretmesidir. Bu açıardan bakıldığında Fransa yerellik konusunda daha ileride denilebilir. İngiltere’de yerel yönetimlerin gücünü sınırlayan en önemli etmenlerden biri özerk/yarı özerk veya kamu yararına hizmet veren özel kurumlardır. Sayıları oldukça fazla olan “quango”lar yerel yönetimlerin birçok görevini devralmışlardır. Fransa’da ise yerel yönetimler genel yetkilidir. Bununla birlikte tarihsel süreçlerin getirdiği geleneklere bağlı olarak İngiltere’de yerel yönetimler ve demokrasi daha gelişmişken Fransa bu konuda daha geridedir.

İngiltere yerel yönetimlerinin toplam devlet harcamaları içindeki payı yüksektir fakat gelirlerinin çok büyük bir kısmı devlet yardımları ile karşılanmaktadır. Bu yardımlarının birçoğunun özel amaçlı olması ve yerel yönetimlere harcama serbestliği vermemesi, en çok eleştirilen konulardan biridir. Bu konu mevcut koalisyon hükümetinin üzerinde durduğu ve çözmeyi vaat ettiği bir sorundur. Fransa’da ise anayasada eşit yetki devri eşit mali kaynak ilkesi bulunmasına rağmen yerel yönetimlerin toplam harcama içindeki payı düşüktür.

Denetim açısından bakıldığında yerellik politikalarını belirleyen dış denetim araçları İngiltere’de sayıca daha fazladır. Vesayet denetimi zayıftır fakat parlamenter denetim fazladır. Ayrıca manevi yaptırım gücü yüksek bir yerel yönetim ombudsmanlığı vardır. Fransa’da ise 1982 reformundan buyana valinin vesayet denetimi azaltmak yönünde politikalar görülmektedir. Yerel sayıştay etkili bir bütçe denetimi yapmaktadır.

Çizelge 1: İngiltere ve Fransa'nın Yerellik Politikalarının Karşılaştırılması

	İngiltere	Fransa
Merkez-Yerel Yönetim İlişkisi Modeli	<ul style="list-style-type: none"> *Adem-i merkeziyetçi. *Anayasal güvence yok. *Merkezle yerel arasında otorite çekişmesi var. *Yerel yönetimler seçimle gelmekte. *Doğrudan seçimle gelen belediye başkanı uygulaması yaygın değil. *Yerel yönetim organları bağımsız. *Bölge yönetimleri yerel yönetim sayılmıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> *Merkeziyetçi fakat adem-i merkeziyetçilik yolunda ilerlemekte. *Anayasal güvence var. *Merkezle yerel arasında otorite çekişmesi var. *Yerel yönetimler seçimle gelmekte. *Belediye başkanları doğrudan seçimle gelmemekte. *Yerel yönetim organları bağımsız. *Bölge yönetimlerinin anayasal güvencesi var.
Görev ve Yetki Paylaşımı	<ul style="list-style-type: none"> *Ağırlıklı olarak adem-i merkeziyetçi fakat ülkede farklı uygulamalar var. *Yasa ile verilen görevlerin dışına çıkılmaz. *Görevlerin büyük bir kısmı diğer kurumlara devredilmiş (özerk/yarı özerk, kamu yararı şirketleri, özel şirketler vb). 	<ul style="list-style-type: none"> *Yerel yönetimlere genel yetki verilmiş. *Yasaların dışına çıkma (deneme yetkisi) var. *Görevleri genel olarak yerel yönetimler yerine getirir.
Gelir Paylaşımı	<ul style="list-style-type: none"> *Yerel yönetimlerin devlet harcamaları içindeki payı % 24'dür. *Merkezi yönetim yardımları % 70 civarında. *Merkezin özel amaçlı aktarımları artırarak denetleme isteği var. *Yerel yönetimlerin toplam harcama içindeki payları yüksek. 	<ul style="list-style-type: none"> *Yerel yönetim harcamalarının GSYİH'ye oranı %11 dir. *Merkezi yönetim yardımları %50 civarında. *Anayasada eşit yetki devri eşit mali kaynak ilkesi var. *Yerel yönetimlerin toplam harcama içindeki payları düşük.
Denetim-İdari Vesayet	<ul style="list-style-type: none"> *Siyasal denetim (parlamento) var. *Yasallık denetimi var. *Yerel Yönetimler Ombudsmanı var (bağımsız). 	<ul style="list-style-type: none"> *Valinin hukuki denetimi ve manevi etkisi var. *Yerel sayıştayın bütçe denetimi var.

Kaynak: Bu çizelge (Ökmen ve Parlak, 2010) kaynağında da yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

8. Sonuç

Bu çalışmada, AB ve ülkelerin resmi kaynaklarından ve daha önce bu konularda araştırma yapılan alanyazını kaynaklarından edinilen bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi ile AB ülkesi olan İngiltere ve Fransa yerellik politikaları üzerinden karşılaştırılmıştır.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği yerelleşme olgusu, yerel yönetimlerin öneminin anlaşılması için bir araç olmuştur. Küresel teknolojiler aracılığıyla yerel yönetimler ulusal ve uluslararası alanda seslerini yükseltmişlerdir. Aklıgelmiş ulus devlet belki yıkılmamıştır ama kesinlikle değişime uğramıştır. Bu bağlamda; yerellik ilkesi sadece AB tarafından değil tüm dünya ülkeleri tarafından uygulanmasına olumlu bakılan bir ilkedir. Uygulamada ise farklılıklarla karşılaşmaktadır. Bu farklılıklara neden olan ülkelerin tarihsel birikimleri, coğrafi konumları, geleneksel yönetim yapıları, yöneten ve yönetilen kişilerin anlayış ve kültürleri, bilimsel ve teknolojik gelişmişlikleridir.

Bu çalışmada karşılaştırılan ülkelerde özellikle tarihsel birikimin yerellik politikalarını etkilediği görülmüştür. Konumu gereği İngiltere ve onun yerel yönetimleri bağımsız olmaya alışmış kurumlardır. İngiltere demokrasinin beşiği olarak bilinmektedir. Farklı ülkeleri bir arada tutarak üniter bir devlet olabilmesi buna kanıttır. Demokratikleşmeye yönelik bir politika söz konusu olduğunda İngiltere etkileyen tarafta bulunur. Bu nedenle yerellik gibi AB politikalarının getirdiği bazı yenilikler bu ülke içinde eleştirilere neden olmuş ve özellikle yerel bağımsızlığı engellediği düşünülmüştür. Fransa ise her zaman merkezi bir devlet olmuştur. Bu nedenle yerel yönetimler lehine birçok adım atılmış ve bunlar olumlu karşılanmıştır. Bu adımların büyük bir kısmı adem-i merkezileşme olarak sayılır çünkü asıl yetkili olan merkezi hükümet kendi gücünü dağıtmaktadır.

İngiltere'nin özelleştirme gibi politikalarda da öncü olması yerellik açısından bakıldığında olumsuz bir görüntü sergilemektedir. Çünkü hâlihazırda yerel yönetimlerin elinde bulunan birçok kamu hizmeti özelleştirme vb. yollarla özerk/yarı özerk, özel şirketlere devredilmiştir. Bu durum yerel yönetimlerin gücünü azaltmıştır. Fransa'da ise 80'lerden sonra yaygın olan; merkezin yetkilerinin yerele devredilmesidir.

İngiltere hükümetlerinin verimlilik, etkililik, hesap verebilirlik, saydamlık gibi YKY uygulamaları çerçevesinde yerel yönetimlerin mali özerkliğini azaltması ve denetimi arttırması yine yerel yönetimler açısından olumsuz karşılanmıştır. Buna rağmen İngiltere'de yerel yönetimler büyük bir ekonomi olmaya devam etmektedir. Fransa'da ise harcama serbestliği daha fazla olan yerel yönetimler tüm kamu harcamaları içinde küçük bir paya sahiptir.

Dış denetim açısından bakıldığında Fransa'da merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki vesayet yetkisi hafifletilmiştir. Bu yerellik yönünde atılmış bir adımdır. İngiltere'de ise böyle bir denetim zaten etkili değildir.

Sonuç olarak; 80'lerden günümüze İngiltere'de öteden beri başrolde olan yerel yönetimleri geri plana almak üzere eğilimler olmuş fakat bu eğilimler ciddi eleştiriler ve engellerle karşılaşmıştır. Merkezi bir devlet olan Fransa'da ise, tam tersi, yerellik yolunda atılan adımlar hep olumlu karşılanmıştır. Bu çıkarımlar sonucunda Fransa İngiltere'ye kıyasla yerellik yanlısı görünmektedir. Buna rağmen kendi içinde yarı bağımsız hükümetleri ve meclisleri olan ülkeler barındıran Birleşik Krallığa, üniter ve merkezi Fransa'dan daha yerellik yanlısıdır denilemez.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: 80'lerden sonra ortaya çıkan ve tüm dünyada kamu yönetimi alanında köklü değişiklikler öngören küreselleşme, YKY, neo-liberalizm, yerellik, verimlilik vb. kavram ve yaklaşımları uygularken dikkat edilmesi gereken ülkenin içinde bulunduğu durum ve mevcut yönetim yapısıdır. Her ülke bulunduğu konuma belirli bir tarihsel süreçten geçerek gelmiştir. Örneğin; kimi ülkeler için demokrasi olmazsa olmaz bir kavram iken diğerleri için yabancı bir kavram olabilir. Bu nedenle "yenilik" ve "değişim" adı altında zorlama süreçlere girmek kamu yönetimi yapısını içinden çıkılmaz durumlara sokabilir. Ülkemize ve diğer ülkelere tavsiye edilen ülkenin değerlerini ve alışkanlıklarını göz önünde bulundurarak değişim ve gelişim yolunda ilerlemektir.

KAYNAKÇA

AKTALAY, Alptekin (2010), *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Merkezden Yönetim ve Yerinden Yönetim Arasındaki Denetim İlişkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, yayımlanmamış doktora tezi.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985), http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_122.htm (15.01.2013).

BEZCİ, Bünyamin, *Avrupa Birliğinin Yerel Yönetimlere Yaklaşımı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

CIA (2012), Central Intelligence Agency, *The World Fact Book*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (01.11.2012).

CLARK, David - PERKINS, Nicholas (2010), *Anglo-Saxon Culture and the Modern Imagination*, Cambridge.

ÇEVİKBAŞ, Rafet (2008), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Yerel Özerklik ve İdari vesayet”, *Yerel Siyaset*, Ağustos, s. 74-85, <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/agustos2008/15.pdf>, (28.11.2012).

Demirci, Bengi (2003), *The Principle of Subsidiarity in the European Union Context*, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, The Department of European Studies, unprinted Master Thesis.

DETT (1998), Department of the Environment, Transport and the Regions, *Modernising Local Government Improving Local Services Through Best Value*, <http://www.local.odpm.gov.uk/bv/improvbv/improvbv.pdf> (17.11.2012).

DOWNE, James; CLIVE, Grace; MARTIN, Steve; NUTLEY, Sandra (2010), “Theories of Public Service Improvement”, *Public Management Review*, Vol. 12, No. 5, p. 663-678, <http://dx.doi.org/10.1080/14719031003633201> (17.11.2012).

DUFFY, Terence; DINGLEY, James (1999), “Northern Ireland and the UK since the Good Friday Agreement”, *Representation*, Vol. 36, No. 1, p. 39-52, <http://dx.doi.org/10.1080/00344899908523057> (20.11.2012).

ERDEMİR, Tekin (2010), *Avrupa Birliği (AB) Uyum Sürecinde Türkiye ve İngiltere Yerel Yönetim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

EROĞUL, Cem (2008), *Çağdaş Devlet Düzenleri İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*, Gözden Geçirilmiş 6. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara.

EUP (1996), Conference of European Parliament Regional And Local Authorities of The European Union, Brussels 1-3 October, http://www.europarl.europa.eu/conferences/19961001/regi/synthese/conf_en.htm (25.10.2012).

FOLLESDAL, Andreas (2006), “Subsidiarity, Democracy, and Human Rights in the Constitutional Treaty of Europe”, *Journal of Social Philosophy*, Vol. 37, No. 1, Spring, p. 61–80, Blackwell Publishing.

GÜLER AYMAN, Birgül (2003), “Devlette Reform”, Erişim Tarihi: 01.03.2005, http://www.zmo.org.tr/odamiz/devlette_reform.php’den aktaran Yusuf Karakılçık - Ayşe Özcan, “Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Türk Yerel Yönetim Dizisinde Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 14, Sayı: 4, TODAİE, Ankara 2005, s.11.

GÜLSOY, Ebru (2009), *İngiltere Ülke Raporu*, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page/Ulke_Raporu_%C4%B0NG%C4%B0LTERE-IGEME-2009_00003422.pdf (17.11.2010).

HM Treasury (2012), *Public Expenditure Statistical Analyses*, http://www.hmtreasury.gov.uk/d/pesa_complete_2012.pdf (20.11.2012).

(<http://www.assembleenationale.fr/english/8ab.asp>, 23.11.2012)

(http://www.bedford.gov.uk/council_and_democracy/elected_mayor.aspx, 17.11.2012)

(<http://www.northernireland.gov.uk/index.htm>, 17.11.2012)

(<http://www.nidirect.gov.uk/index.htm>, 18.11.2012)

(<http://home.scotland.gov.uk/home>, 17.11.2012)

(<http://www.scotland.gov.uk/Topics/Government/local-government/localg>, 17.11.2012)

(<https://www.gov.uk/understand-how-your-council-works/types-of-council>, 17.11.2012a).

(<https://www.gov.uk/government/policies/making-local-councils-more-transparent-and-accountable-to-local-people>, 17.11.2012e).

(<https://www.gov.uk/government/policies/giving-local-authorities-more-control-over-how-they-spend-public-money-in-their-area-2>, (17.11.2012d).

(<https://www.gov.uk/government/policies/giving-communities-more-power-in-planning-local-development>, (17.11.2012b).

(https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/7266/1826743.pdf, 17.11.2012c)

(https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/7476/2158981.pdf, 17.11.2012b)

(<http://new.wales.gov.uk/?lang=en>, 19.11.2012).

Jamet, Stephanie (2007), “Meeting The Challenges Of Decentralisation In France”, *OECD Economics Department Working Paper*, No. 571, ECO/WKP(2007)31.

JONES, G.W. “The Multi-Dimensional Constitution in the United Kingdom: Centralisation and Decentralisation”, The International Conference on the British Constitution, LSE, Londra, 23-30 May 2003 <http://www.lse.ac.uk/collections/europeanInstitute/articles/jonesg2.pdf> (20.09.2004)’den aktaran Koray Karasu, “İngiltere’de Kamu Yönetimi”, Birgül Ayman Güler, Onur Karahanoğulları, Koray Karasu, Uğur Ömürgönülşen, Özden Akın, Erel Tellal, Nuray E. Keskin, Tayfun Çınar, Selin Esen, Mehmet Necati Kutlu (Ed.), *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s.243.

JONES, Neil (2010), The Anglo-Saxons, *Britain*, November, Vol. 78, Issue 5, p. 80-87.

KARAER, Tacettin (1990), “Fransa’da Yerel Yönetim Reformu Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3, s.57.

KARAHANOGULLARI, Onur (2009), “Fransa’da Kamu Yönetimi”, Birgül Ayman Güler, Onur Karahanoğulları, Koray Karasu, Uğur Ömürgönülşen, Özden Akın, Erel Tellal, Nuray E. Keskin, Tayfun Çınar, Selin Esen, Mehmet Necati Kutlu (Ed.), *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

KARAKILÇIK, Yusuf (2013), *Yeni Yerel Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler Yeni Yerinden Yönetim Uygulamaları- Tartışmalar-Yaklaşımlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara

KARASU, Koray (2009), “İngiltere’de Kamu Yönetimi”, Birgül Ayman Güler, Onur Karahanoğulları, Koray Karasu, Uğur Ömürgönülşen, Özden Akın, Erel Tellal, Nuray E. Keskin, Tayfun Çınar, Selin Esen, Mehmet Necati Kutlu (Ed.), *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

KARATEPE, Selma - NALCI ARIBAŞ, Nazlı (2012), “Yerel Yönetişimde demokratik Katılımın Teşvik Edilmesi: Halkla İlişkiler ve Kamuoyunu Bilgilendirme Çalışmaları”, *Turgut Özal Uluslar arası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II e-kitabı*, s.1126-1153, İnönü Üniversitesi, Malatya, <http://iys.inonu.edu.tr/?web=ozal.congress&mw=9089&dil=tr> (13.11. 2012).

KELEŞ, Ruşen (2000), *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 4. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.

KUHLMANN, Sabine (2010), “New Public Management For The ‘Classical Continental European Administration’: Modernization At The Local Level In Germany, France And Italy”, *Public Administration*, Vol. 88, No. 4, p. 1116–1130, doi: 10.1111/j.1467-9299.2010.01869.x, (15.01.2013).

LOWNDES, Vivien (2002), "Between Rhetoric and Reality: Does the 2001 White Paper Reverse the Centralising Trend in Britain?", *Local Government Studies*, Vol. 28, No. 3, p. 135-147, <http://dx.doi.org/10.1080/714004152> (01.11.2012).

MARTİN, Steve (2011), "Local Government Improvement in England:Policies, Progress and Prospects", *Commonwealth Journal of Local Governance*, Issue 8/9, May-November, <http://epress.lib.uts.edu.au/ojs/index.php/cjlg> s. 69-83 (26.10.2012).

OECD (2011), *Economic Surveys France*, <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/1011061e.pdf?expires=1358949653&id=id&accname=oid030124&checksum=3FB3234BDA9788E51DBF4CA2DE8DC415>, (20.01.2013).

ÖKMEN, Mustafa; PARLAK, Bekir (2010), *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler: İlkeler Yaklaşımlar ve Mevzuat*, Alfa Aktüel, Bursa.

ROSKIN, Michael G. (2009), *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür* (Çev: Bahattin Seçilmişoğlu), Adres Yayınları, Ankara.

SALVINO, Robert; Michael, T. Tasto; Geoffrey K. Turnbull (2012), "A Direct Test Of Direct Democracy: New England Town Meetings", *Applied Economics*, Vol. 44, No. 18, p. 2393-2400, <http://dx.doi.org/10.1080/00036846.2011.564148>, (10.11.2012).

TBMM (2012), [https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/Fransa-TR\(4.10.1958\).pdf](https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/Fransa-TR(4.10.1958).pdf), (23.11.2012).

The Single European Act (2012), http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm, (12.12.2012).

TORTOP, Nuri (1995), "Fransa'da Yerel İdarelerin Devlet Tarafından Denetimi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 4, Sayı: 2, Mart, s. 81-87.

Treaty of Amsterdam (1997), Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Related Acts, *Official Journal C 340, 10 November*, <Http://Eur-Lex.Europa.Eu/En/Treaties/Dat/11997D/Htm/11997D.Html>, (17.11.2012).

Treaty On European Union (1992), *Official Journal C 191, 29 July*, <http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/hm/11992M.html>, (17.11.2012).

TOKSÖZ, Fikret; ÖZGÜR, Ali Ercan; ULUÇAY, Öykü; KOÇ, Levent; ATAR, Gülay; AKALIN, Nilüfer (2009), *Yerel Yönetim Sistemleri Türkiye ve Fransa İspanya İtalya Polonya Çek Cumhuriyeti*, TESEV Yayınları, İstanbul

UK Statistics (2012) https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/15336/revenue_outturn_2011-12_final.pdf, (17.11.2012).

USLU, Ateş (2012), "Demokrasi", Gökhan Atılğan, E. Atilla Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, Yordam Kitap, Ankara.

WOLLMANN, Hellmut (2012), "Local Government Reforms in (Seven) European Countries: Between Convergent and Divergent, Conflicting and Complementary Developments", *Local Government Studies*, Vol. 38, No. 1, p. 41-70, <http://dx.doi.org/10.1080/03003930.2011.638710>, (10.11.2012).

YILDIRIM, Uğur (1997), "Türkiye ve Fransa Yerel Yönetimlerinin Mali ve İdari Politikalarının Karşılaştırılması", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 69, Sayı: 414, s. 201.

YILDIZ, Hayrettin (2012), "Fransız Yerel Yönetim Sistemi", *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012(1), s. 311-322.

Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası

Seyfettin ASLAN¹

Mehmet ALKIŞ²

Özet

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan modernleşme çabaları cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Bu süreç Cumhuriyete geçişte geçmiş ile bağların kopması şeklinde değil süreklilik ilişkisi biçiminde olmuştur. Tanzimat reformlarıyla resmen başlayan, anayasal yönetimlerin ilanı ile devam eden ve cumhuriyet dönemi inkılaplarıyla son aşamasına ulaşan modernleşme süreci söz konusu dönemlerde daha çok siyasi ve hukuki alanın reformize edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu modernleşme sürecinin üzerine oturduğu eksenler laikleşme ve ulusal kimliğin inşası olmuştur. İttihat-Terakki Cemiyeti ve Cumhuriyet dönemi siyasi kadrolarının uygulamaları da bu iki alan üzerine yoğunlaşmıştır. Laikleşme sürecinde İslam'ın kamusal alandaki etkisi siyasi ve hukuki değişiklikler ile sınırlandırılmıştır. Öte yandan kimlik inşası ise Türklüğü esas alarak bir vatandaşlık modeli geliştirme amacıyla olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Laikleşme, Türkiye, Kimlik İnşası

Abstract

Modernization process in Turkey, which started in late decades of Ottoman Empire, carried on in republican era. This process realized not break of ties with past but having ties with reforms in Ottoman era. Modernization, which had started with Tanzimat reforms continued in constitutionalism and reached last stage with republican era, was sustained as reforming political and law systems. This process laid down axes of secularisation and nation-building. Committee of Union and Progress and republican elites with their activities focused on these two axis. During secularization process, role of Islam was constrained by political and judicial changes. On the other hand nation-building aimed to construct citizenship model on basis of Turkishness.

Keywords: Modernization, Secularisation, Turkey, Nation-Building

1. Giriş

Türkiye'nin modernleşme süreci yaklaşık iki yüzyılı aşkın bir süreci kapsamaktadır. Tanzimat ile resmen başlayan bu süreç; siyasi, hukuki, ekonomik ve kültürel birçok yeniliği

¹ Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, seyfettinaslan2003@yahoo.com

² Ar. Gör., Dicle Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, mehmet.alkis@dicle.edu.tr

beraberinde getirmiştir. Avrupa’da yaşanan bir dizi siyasal ve toplumsal gelişmelerin sonucu olarak gelişen modernleşme çabaları devlet ile toplum arasındaki geleneksel dönemdeki ilişkinin değişmesine neden olmuştur. Eşit vatandaşlık ve vergilendirme temelinde merkeziyetçi politikaların uygulanması yeni gerilim alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa’da devletlerin vatandaşlarıyla olan ilişkisi sosyal sözleşmeler yoluyla düzenlenirken Osmanlı’nın son dönemlerinde benzer uygulamalara gidilmiş ancak sonuç alınamamıştır. Yaşanan askeri yenilgi ve ekonomik bozulmalar Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunu getirerek yeni bir devletin kurulması sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşanan yenilik hareketleri aslında Avrupa’da hâkim olmaya başlayan ulus-devlet formatının örnek alınmasıydı. Bir yandan yaşanan dinin siyasal ve sosyal alandaki rolünün sınırlandırılması öte yandan ülkede yaşayanların bir kimlik etrafında tanımlanma çabası modernleşme sürecinin ana eksenini oluşturmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde ivme kazanan değişimlerin birçoğu bu iki alanda gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Cumhuriyetin kurulması ile gelen bir dizi reform ve inkılaplar dinin siyasal ve hukuki alandaki rolünü sınırlandırırken vatandaşlık Türk kimliği etrafında tanımlanmıştır.

Bu çalışma, yukarıda sözü edilen Türkiye’de Osmanlı’dan Cumhuriyete geçişteki modernleşme sürecinde laikleşme ve ulusal kimlik inşası eksenlerini ele almaktadır. Laikleşme sürecinde dinin siyasi ve hukuki alanda etkinliğinin kaldırılması incelendikten sonra ulusal kimliğin kurgulanmasında Türklüğün belirleyiciliği analiz edilecektir.

2. Laikleşme: Siyaset ve Hukuk Alanından Toplumsal Hayata Doğru Sekülerleşme

Laikleşme; “kamusal yaşam ve işleyişin din, inanç ve büyü yerine akla ve hukuka dayandırılması ve çoğunluğun inancını paylaşmayanların da devletin koruması altında olmasını ifade eder” (Laikleşme, 2014). Latince’de “çağ” ve “içinde yaşanan kuşak” anlamını taşıyan *saeculum* sözcüğünden kökenini alıp İngilizce’ye “secular” olarak yerleşen bu kavram “dini ve manevi konulardan uzaklaşarak değer ölçüleri” oluşturmayı belirtmektedir (“Secular”, 2010). Laikleşme ve sekülerleşme kavramları genelde eş anlamda kullanılmakla birlikte ilk kavram hukuki ve siyasi alanda dinin rolünün ortadan kaldırılmasını belirtirken sekülerleşme ise daha çok bireylerin dini referansları önemsemeyerek dünyevileşmelerini anlatır. Tarihsel ve siyasal süreçte incelendiği zaman laikleşme, modernitenin temel ilkelerinden biridir. Orta Çağ Avrupası’nda yaşanan bir dizi sosyal ve

ekonomik değişim laikleşme/sekülerleşme sürecini hızlandırmıştır. Yaşanan değişimler ile kilise-devlet ayırımına gidilmiş ve kilisenin eğitim ve ekonomi alanındaki etkinliği sınırlandırılmıştır. Sanat, felsefe ve edebiyatta dini içerikler kaybolurken bilim özerk ve seküler bir alan olarak yükselmeye başlamıştır. Yaşanan sekülerleşme süreci sadece toplumsal-kültürel bağlamda değil aynı zamanda dünyevileşmeyi hızlandırarak bireylerin dünyayı dini referanslardan uzaklaşarak yorumlamalarını beraberinde getirmiştir. Modern-seküler tahayyülde artık dini ve kutsal değerler hakikati ve hayatı açıklamada yetersiz kalmaktadır. Kuşkucu ve dinsiz yaşamaya yönelen bireyler metafiziğe karşı aklın rehberliğinde özgür iradelerini kullanarak hayatlarını anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Türkiye’de modernleşme sürecinin ana eksenlerinden olan sekülerleşmenin iyi anlaşılabilmesi için dinin devlet ve toplum üzerindeki etkisinin arka planı tarihsel bağlamda ele alınmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu’nda iktidarın mutlak sahibi olan padişahların otoritesinin meşruiyet kaynağı dini açıdan İslam halifesi olmalarına ve dünyevi bakımdan örfi hukuka dayanmaktaydı. Ulema sınıfının Osmanlı’da eğitim, yargı ve idare alanlarında edindiğı konum devletin İslam ile olan bağlantısını açıkça göstermektedir. Bu nedenle Osmanlı siyasal sistemi hem dini hem de dünyevi nitelikler taşımaktaydı (Mardin, 2004:352). Toplum açısından bakıldığında İslam, bir sosyalleşme süreci olarak yöneten ve yönetilenler arasında ara alan (sivil toplum benzeri) görevi görerek belirleyici bir konumda olmuştur (Mardin, 1971:200).

Osmanlı İmparatorluğu’nun 17. yüzyılın sonlarından itibaren Hristiyan olarak nitelediğı Avrupa karşısında gerilemeye başlaması, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Askeri yenilgiler ve toprak kayıplarının artması ile paralel gelişen ekonomik gerileme imparatorluğu olumsuz etkilemiştir. Bir dizi aşamadan sonra (Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimleri) Avrupa devletleri siyasal istikrarlarını sağlayarak kalkınırken Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemeye başlaması sadece ülke için değil aynı zamanda İslam dünyası için yaşanacak kırılmaların bir habercisi olmuştur.

Etkisini iyice hissettiren olumsuz durumun etkisini gidermek için başvurulmuş ilk yol ıslahatlara girişilmesidir. Avrupa’nın siyasal ve ekonomik alandaki yükselişi örnek alınarak öncelikli olarak askeri alanda reformlar başlatılmıştır. Avrupa’dan getirilen uzmanların farklı alanlarda görüşlerine başvurulması Avrupa’nın üstünlüğünün kabul edilmesi anlamına gelmekteydi. Üçüncü Selim döneminde Nizam-ı Cedit olarak adlandırılan yenilik hareketi; kapıkulu-tımarlıların ıslahı, ıslahatlar için gerekli kaynakların temin edilmesi ve askeri alanda

bilimsel kaynaklara erişimi hedeflemektedir. Fakat ordu, ulema ve yerel otoritelerin bu yenilik hareketlerine yönelik tepkisi ulaşılması istenen hedeflerin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Bozulan Osmanlı toprak düzeni sorunun sadece askeri alanda olmadığını göstererek siyasi ve ekonomik alanın da reformize edilmesi gereksinimini ortaya koymuştur. Üçüncü Selim'den sonra tahta geçen İkinci Mahmud devletin merkezi otoritesinin sarsıldığını görerek bir dizi reform hareketine girişmiştir. Avrupa devletlerinin merkeziyetçi karakteri örnek alınarak yapılan ilk işlerden biri yereldeki güç odaklarının bastırılması olmuştur. Yeniçeri Ocağı dağıtılırken ulema sınıfının etki alanı da daraltılmıştır. Devlet yönetimi de bir ölçüde padişahın dünyevi-uhrevi otoritesinden bürokrasiye kaydırılmıştır. Yenilikler sadece idari alanla sınırlı kalmayıp hukuki alanı da kapsar hale gelmiştir. Berkes'in ifadesi ile "Adalet ve şeriatın birbirinden ayrılması ile başlayan din-devlet bileşimindeki çatlama, çağdaşlaşma sürecinin başlangıcı" olmuştur. Ulemanın yetki alanının dışında yeni eğitim kurumları kurularak yeni bir sistem inşa edilmeye çalışılmıştır. Yine bu dönemde Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin akılcı ve pozitivist görüşlerden etkilenmeye başlaması gelecekte nasıl bir anlayışın hâkim olacağını göstermiştir (Berkes, 2012:86).

Tanzimat döneminde hukuki ve idari alanlarda yapılan reformlar sekülerleşme sürecinin önemli adımlarını oluşturmaktadır. Devleti kurtarma amacıyla Avrupai reformların etkili olacağı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır (Zürcher, 1998:47). İmparatorluğun çöküşüne kadar devam edecek laikleşme sürecinin başlangıcı olan Tanzimat (Ahmad, 2007:33), kanunun üstünlüğü ve eşitlik ilkelerini esas almıştır. Eşitlik ve vatandaşların haklarının korunması ilkeleri, gayr-i Müslim azınlıkları da kapsamıştır. Yeni kanunların kabulü İslam hukukunun etkisini sınırlandırarak ulemanın tepkisini çekmiştir (Lewis, 1993:72). Kapitülasyonlar ve dış ticaret düzenlemelerinin gereği olarak ticaret mahkemeleri oluşturulmuş ve İslam hukukundan bir kayma olarak görülebilecek olan medeni kanunun yerini tutan Mecelle hazırlanmıştır. Bu durum İslam fihhının önemsizleşerek yerini Batı hukuk anlayışına bırakması anlamına gelmekteydi (Mardin, 2012:82). Başka bir ifade ile hukuk Tanrısal hukuk alanından insan aklıyla konmuş hukuk alanına kaymıştır (Berkes, 2012:77).

Hukuk alanı ile sınırlı kalmayan Tanzimat reformları idare ve eğitim alanlarında yenilikleri beraberinde getirmiştir. İkinci Mahmud döneminden itibaren yönetimi devralan bürokratik elit Tanzimat ile birlikte ulema ve ordudan değil yurtdışında eğitim görmüş memurlardan oluşmuştur (Lewis, 1993:84). Söz konusu bürokratik elit, Weberyen bir ifade ile

“modernleşmenin motor gücü” olarak Türkiye’nin daha sonraki dönemlerinde modernleşme sürecinin önemli aktörlerinden olmuştur. Eğitim sistemini içine alan Tanzimat uygulamaları laik eğitim kurumları açarak gelecek kuşakları da şekillendirmiştir (Zürcher, 1998:94). Tanzimat reformlarının devamı sayılan Islahat Fermanı (1856) ile gayr-i Müslim azınlıkların haklarını iyileştirmenin Avrupalı devletleri hoşnut etmesi hedeflenmiştir. Doğal olarak bu uygulamalar Müslüman ahalinin tepkisini beraberinde getirmiştir. Hukuki ve siyasi alanda İslam’ın etkisinin sınırlandırılması, bu dönemden itibaren toplum ile yöneticiler arasındaki bağlantının-merkez ve çevre ilişkileri bağlamında-gevşemesine neden olmuştur (Mardin, 1973:183).

Tanzimat’ın getirdiği bürokratik ve otoriter yönetim anlayışı çeşitli tepkilere neden olmuştur. Avrupa karşısında güçsüz kalan İslam dünyasının temsilcisi sayılan Osmanlı’nın tavizler vermesi dönemin aydınlarını yeni çözüm arayışlarına zorlamıştır. Geniş bir yelpazeden gelen aydınların birleştiği noktalar; çöküşü durdurma, bürokratik mutlakiyetçiliği sınırlandırarak meşruti bir yönetimi egemen kılmak olmuştur. Dönemin önde gelen düşünürlerinden Namık Kemal, anayasal bir yönetimin İslam ile çelişmeyeceği fikrini ileri sürmüştür (Berkes, 2012:287). 1876 yılında Kanun-i Esasi ilan edilerek devletin otoritesinin sınırlandırılabilme durumu ortaya çıkmıştır. Dönemin padişahı İkinci Abdülhamid, zor koşulları gerekçe göstererek anayasal yönetimi feshetmiştir. İkinci Abdülhamid, halifelik makamının etkisini kullanarak Müslüman unsurları bir arada tutmak için Avrupalı devletlerin nüfuzunu kırmaya çalışmıştır. Bu politikanın bir yansıması olarak siyasal ve toplumsal hayatta dini etkiler artmıştır. Ancak bu dönem ile ilgili olarak unutulmaması gereken bir husus-Tanzimat’ın devamı ya da ülkeyi çöküşten kurtarma amaçlarından herhangi biri olsun-idare, hukuk ve eğitim alanlarındaki yeniliklerin devam etmiş olmasıdır. Abdülhamid dönemi yönetiminin temel özelliklerinden biri devlet ve toplumsal dinamiklerin sıkı bir kontrol altına alınmasıdır. Haliyle bu durum yönetime karşı sert bir muhalefetin gelişmesine neden olmuştur. Tanzimat bürokrasisine karşı muhalefet eden Genç Osmanlılar’a benzer bir şekilde Abdülhamid yönetimine muhalefet edenler Jön Türkler olarak adlandırılmıştır. İlgi çekici olan Abdülhamid karşıtlarının birçoğunun yeni açılan okullarda yetişmiş olmasıdır. Avrupa’daki düşünce akımlarından etkilenen bu yeni kuşak pozitivistin etkisinde kalmış, bilim vurgusunu önceleyen ve toplum ile sınırlı ilişkileri olan kişilerden oluşmuştur (Mardin, 2002:96). Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak olan bir grup muhalif çalışmalarına başlamıştır. Muhalifler kendi aralarında fikir ayrılığı yaşamalarına rağmen ortak hedefleri, Abdülhamid’in tahttan indirilmesi ve anayasanın tekrar yürürlüğe girmesiydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin

1902 yılındaki kongresinde yaşanan fikir ayrılıkları sonucu iki grup oluşmuştur. Fransız etkisi altında kalan Ahmed Rıza ekibi pozitivist, laik, inançları zayıf ve ihtilalci fikirlere sahipti. Buna karşın Prens Sabahattin ekibi İngiliz etkisinden dolayı liberal, adem-i merkeziyetçi ve serbest piyasa yanlısı fikirleri öne sürmüştür (Zürcher, 1997:152). 1908 yılında Ahmed Rıza ekibinin fikirlerinden etkilenen ordudaki ihtilalci subayların faaliyetleri sonucu Sultan Abdülhamid anayasal yönetimi tekrar ilan etmiştir. Bu yeni dönem İkinci Meşrutiyet olarak adlandırılmıştır.

Meşrutiyetin tekrar ilan edilmesinden sonra toplumsal düzeyde nisbeten özgürlükler artmış ve farklı fikirlerin ifade edilebilme imkânı ortaya çıkmıştır (Ahmad, 2007:102). Bu dönemde birçok siyasi, dini, etnik ve kültürel cemiyet ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin belirleyici bir konumda olduğu bu dönemde ulema ile birlikte geleneksel dindar ve muhafazakâr kesimler etkin olma çabası içerisinde olmuşlardır. Sözü edilen bu kesim, devlet yöneticilerinin-özellikle ordu içerisindeki İttihat Terakki yanlıları-dini hüküm ve anlayışa kayıtsız kalmalarına çok geçmeden tepki gösterecekleridir. 31 Mart Vakası olarak bilinen isyan hareketi şiddetle bastırılmış ve Abdülhamid tahttan indirilmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti adliye ve eğitim sistemlerini laikleştirecek reformlara devam etmiştir. Medeni Kanun'da yapılan değişiklikler ile kadınlara yeni haklar sağlanmıştır (Lewis, 1993:224). Kurulan Meşihat Dairesi İslam'ı modern çağın gereklerine uyumlu olacak şekilde yorumlayacaktı. 1916'dan sonra Şeyhülislam kabineden çıkarılırken, mahkemeler Adalet Vekâlet'ine bağlanmış, dini kurumlar mali yönden Evkaf Vekâlet'ine, idari yönden Maarif Vekâlet'ine bağlanmıştır. Bu uygulamalar ile din kurumu, eğitim, yasama, adliye ve maliye alanlarında dünyevi yetkilerini yitiriyordu (Berkes, 2012:424).

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı topraklarının işgal edilmesi ülkenin kurtuluşu için çözüm arayışlarını hızlandırmıştı. İttihat ve Terakki'nin devrimci kanadının eski mensuplarından olan Mustafa Kemal'in liderliğinde bu mücadele başarıyla sonuçlandı (Ahmad, 2007:143). 1922 yılında saltanat kaldırılırken halifeliğin siyasi ve dünyevi yetkileri de sınırlandırılmıştı. 1923'te ilan edilen cumhuriyetin kurucu kadrosunun zihninde yeni bir devlet ve toplum anlayışı bulunmaktaydı. Dönemin en önemli tartışmalarından biri hilafet meselesiydi. İslam dünyasının dini ve siyasi lideri olmasının verdiği evrensellik konumundaki halifelik, kurulan yeni devlet elitleri tarafından bir yük olarak görülmekteydi. Ankara'da cumhurbaşkanı devletin en üst otoritesini temsil ederken İstanbul'da halifenin olması tartışmaları arttırmaktaydı (Berkes, 2012:510). Sonunda 1924 yılında halifelik makamı

meclis tarafından kaldırıldı. Halifeliğin kaldırılması İslam dünyası ile olan bağların koparılması anlamına geliyordu (Lewis, 1993:264). Tanzimat'tan beri ilerleme için bir engel olarak görülen ulemanın en üst seviyesi olan şeyhülislamlık kaldırılmış ve şeyhülislamlık ile bağlantılı olan ve toplumsal düzeyde dini hayatın düzenleyicisi konumunda olan Şeriye ve Evkaf Vekâleti lağvedilmişti. Yerine kurulan ve Hanefi fikhını esas alan Diyanet İşleri Başkanlığı ile İslam'ın modern zamanın gereklerine göre yorumlanması amaçlanırken, ulema memurlaştırılarak dini hayat devlet denetimine alınmak istenmiştir.

Halifeliğin kaldırılmasına kadar devam eden laikleşme adımları daha çok devletin siyasi ve hukuki yapısını değiştirmeye yönelik olurken halifeliğin kaldırılmasından sonraki laikleşme toplumsal hayatı değiştirme amacını taşımıştır. Halifelik kurumunu kaldıran cumhuriyetin yeni elitlerinin eli, yapılacak inkılaplar için güçlenmiştir. Kemalist kadrolar kendilerine toplumu modernleştirmeyi misyon edinerek laik ve çağdaş bir Türkiye tasavvuruna yöneldiler (Zürcher, 1997:341). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki tüm eğitim kurumları devlet kontrolüne alınmıştır. Uygulanan laikleşme politikalarına karşı en kapsamlı tepki olan 1925'te Şeyh Said İsyanı'nın (Lewis, 1993:283) bastırılmasından sonra tekke ve zaviyeler kapatıldı. Tarikatların ve medreselerin yasaklanması ile toplumun geleneksel dini anlayışını şekillendiren temel kaynaklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 1926'da yeni Medeni ve Ceza Kanunları kabul edilmiştir. Şapka giyme zorunluluğu getirilirken Cuma yerine Pazar günü resmi tatil kabul edilmiştir. Hicri takvimin yerine Miladi takvim kullanılmaya başlanmıştır. Yapılan Harf Devrimi ile Arap harflerinin yerine Latin harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Dilin sadeleştirilmesi için Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılmaması için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikler ile toplumun İslam ve Osmanlı bağları koparılmak istenmiştir. Daha önce anayasada yer alan "devletin dini İslam'dır" ifadesi çıkarılmıştır. Ayasofya'nın müze haline getirilmesi ve ezanın Türkçeleştirilmesi İslam'ın sembollerinin aşınmasını ifade ediyordu. Son olarak 1937'de laiklik ilkesinin anayasaya girmesi ile laikleşme programı son aşamasını da tamamlamıştır.

Tek Parti Dönemi boyunca laikleşme en çok vurgulanan ve uygulanan politikalardan biri olmuştur. Laikliği, dinin devlet işlerinden ayrılmasını, İslam'ın etkisinin kamusal alanda görünürlüğünü ortadan kaldırmak olarak yorumlayan Kemalist anlayış, dini kontrol altında tutmak için sıkı tedbirler uygulamıştır. Kemalist dönemin sekülerleşme politikaları sadece devletin hukuki ve siyasi niteliğini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda şekillendirilmek istenen toplum ve makbul vatandaşlığın çerçevesini de eğitim sistemi yoluyla belirlemiştir

(Üstel, 2004:386). Seküler dünya görüşüne sahip olmak bir kimlik haline getirilirken, dinin sadece bir vicdan meselesi olarak algılanması hedeflenmiştir. Çok partili hayata geçilmesi ile yaşanan göreceli özgürlük ortamı ile toplumsal alanda dini bir canlanma yaşanmaya başlamıştır. Laiklik, din-devlet ilişkileri bağlamında sonraki dönemlerin en tartışmalı ve gerilimli meselelerinden biri olmuştur.

3. Ulusal Kimlik İnşası: Makbul Vatandaşlığın Kurgulanması

Ulus; “belli bir toprak üzerinde siyasal olarak örgütlenip bir arada yaşayan, ekonomik yaşam, dil, tarih, ruhsal ve kültürel özellikler bakımından ortaklık gösteren insan topluluğu”dur (“Ulus”, 2014). Ulus, İngilizce’de “nation” olarak ifade edilmekte ve kökenini Latince’de *nasci* (doğmak) kelimesinden almaktadır. Orta Çağ’a kadar Avrupa’da meslek ve lonca birlikleri için kullanılan bu terim daha çok ortak soy ve kan birliği çağrışımı yapmaktadır (“Nation”, 2014). Yine siyasal anlamda Avrupa’da modernleşme süreçleri ile birlikte ortaya çıkan ulus-devlet yapısı sonucu ulus, bir ülkede yaşayan insanlar topluluğunu ifade etmektedir. Yalnız ulus kavramı tarihsel açıdan dönüşümler geçirmiş ve konuyla ilgili birçok teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Kapitalizmin Avrupa’da hâkim üretim biçimi olmasıyla devletlerin ve halkların birbirleriyle olan ilişkileri de yeni bir şekil almıştır. Önceki dönemlerde kralların sınırsız yetkileriyle egemen olduğu devlet aygıtı yaşanan sermaye birikimi ve farkındalık ile yerini halkın egemenliğini esas alan anlayışa bırakmıştır. Ulusçuluk olarak ifade edilen halkın egemenliğini esas alan devlet anlayışı ulus-devlet yapılarını ortaya çıkarmıştır. Ancak ulusçuluk akımları akademik anlamda farklı açılardan ele alınmış ve değişik teoriler geliştirilmiştir.

Anthony D. Smith, ulusçuluğu etnik kökene dayandırarak ulusun üyelerini “ortak ata miti ve tarihi kültürle tanımlanan bir topluluğun otonomi, birlik ve kimlik adına hareket eden ideolojik bir akım” etrafında tanımlar (Smith, 1989:46). Smith tarafından etnik ulusçuluğa üç temel özellik atfedilir. Birincisi, ulusun üyeleri ortak kökenden gelerek soya dayalı bir üst “aile”yi oluşturur. İkinci özellik olarak halk, ulusal amaçların nesnesi olarak alınır ve halkın iradesi meşrulaştırmada kullanılır. Üçüncüsü de dil, kültür ve tarih gibi yerli kaynakların harekete geçirilmesidir. Aynı şekilde Smith, etnik ulus anlayışının Doğu Avrupa ve Asya ulusçuluklarında etkin olduğu görüşüne sahiptir (Smith, 2007:28).

Ulusal kimlik konusunda yapılan tartışmalardan biri de ulusların mı ulus-devleti inşa ettiği ya da devletlerin mi ulusları inşa ettiği yönündedir. Bu konuda birçok teori bulunmakla birlikte Türkiye’de olan ulusun devlet tarafından inşa edildiğidir. Smith’e göre “ethnie”ler dış bir tehdit ile karşılaşınca modern ulusa dönüşür (Smith, 1989:55). Osmanlı’dan cumhuriyete geçiş döneminde yaşanan toprak kayıpları bir tehdit olarak görülmüş ve bunun sonucunda yükselen bir bilinç söz konusudur. Toprak kayıpları sonucunda ayrılan toplulukların çoğunluğunun gayr-i Müslim olması sonucu Anadolu ve diğer bölgelerde kalan nüfus Müslüman ağırlıklıdır. Müslüman “ethnie”si Türk ulusal kimliği için belirleyici olmuştur. Burada Müslümanlık, bir araç olarak kullanılarak sekülerleştirilmeye çalışılmıştır. Lozan Antlaşması’nın Türkiye’de kurucu unsuru Müslüman ve gayr-i müslim ayrımı üzerinden tanımlaması (Oran, 2001:223-231) ulusal kimliğin yukarıda ifade edilen biçimde inşa edilmesinin temel gerekçesi ve en somut örneğidir. Bu bölümün ilerleyen sayfalarında görüleceği üzere siyasal elitler tarafından nominal İslam’ın esas alınarak elde edilmeye çalışılan kimliğin kurgusal olduğu görülecektir (Çağaptay, 2005:16).

Osmanlı’nın klasik döneminde devletin toplum ile olan ilişkisi yöneten ve yönetilenler ayrımı üzerinden olmuştur. Yönetilenler, Müslüman ve gayr-i müslim ayrımı temelinde dini farklılıkları referans alan “millet sistemi” üzerinden tanımlanmaktaydı. Millet sisteminde, tüm Müslüman unsurlar (Türk, Kürt, Arap, Çerkez vs.) ayırım yapılmadan bir millet sayılıp hâkim güç olarak yer edinirken gayr-i müslimler (Ermeni, Rum ve Yahudiler) kendi içlerinde özerk hareket etmekteydi. Fransız Devrimi ile milliyetçilik akımları Avrupa’yı etkileyerek dalga dalga yayılırken Osmanlı’ya da nüfuz etmeye başlamıştır. Avrupa’nın din dışı saiklerle ortaya çıkan ilk sosyal ayaklanma olan Fransız Devrimi’nin hürriyet, eşitlik ve milliyet gibi ilkeleri İslam dünyasında da değişimi zorlar hale getirmiştir (Lewis, 1993:43). Dolayısıyla Avrupa’dan yayılan bu fikirler ilk önce gayr-i Müslimler arasında yayılmıştır. İsyan eden Sırlar özerklik elde ederken Yunanlar ise bağımsızlıklarını kazanmıştır.

Askeri yenilgiler ile zaten küçülmüş olan imparatorluk sınırları, milliyetçiliğin tetiklediği ayrılıkçı hareketler ile daha da belirsiz bir duruma doğru gitmekteydi. Kapitülasyonlar ve dış ticaretteki etkinlikleri ile güçlenen gayr-i Müslimler bağımsızlık temelinde milliyetçilik düşüncelerine sahip olmuştur. Bu durum karşısında Osmanlı devlet adamları çözüm arayışına başlamıştır. İlan edilen Tanzimat Fermanı ile sınırlar içerisinde yaşayan herkesin din ve ırk farkı gözetmeksizin eşit vatandaşlar olduğu ve hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmayacağı ifade edilmişti. Bununla beraber Islahat Fermanı da gayr-i müslimlerin

statüsünü daha eşit bir noktaya getirmekteydi. Bu iki temel düzenlemenin amacı herkesin eşit vatandaşlar olarak Osmanlı kimliği çatısı altında birleştirmektir. Osmanlılık olarak ifade edilen bu anlayış 1876 anayasasının kabulü ile en üst noktaya ulaşmıştır. Avrupa devletlerinin tutumu ve gayr-i müslimlerin eşitlik meselesi Müslümanlar arasında tepkileri de beraberinde getirmiştir. İslamcılık ideolojisi şeklinde gelişen bu tepki; İslam dünyasının geri kalmışlığı, Avrupa'nın baskıcı politikalarına karşı olmayı ve hürriyeti ifade etmekteydi. Bu akımın önde gelen yüzlerinden Namık Kemal ve Ali Suavi gibi-Osmanlıcı eğilimleri de bulunan-aydınlar Tanzimat'ın mutlakiyetçi anlayışına tepki gösterirken ilerlemenin İslam'a dönüşle mümkün olacağını ve devletin ancak vatanseverlik duyguları ile ayakta kalabileceğini ileri sürmüşlerdir (Berkes, 2012:86). İkinci Abdülhamid'in anayasayı askıya almasından sonra Müslüman unsurları bir arada tutma politikası olarak İslamcılık devlet katında baskın bir karakter kazanırken Osmanlılık ideolojisi tali bir duruma düşmüştür.

Osmanlılık ve İslamcılık politikaları sadece çözüm önerisi olarak kalmamış aynı zamanda aydınlar ve düşünürler arasında bir kimlik meselesi olarak da tartışılmıştır. Üçüncü bir yol olarak ortaya çıkan Türkçülük fikri yavaş yavaş kendisine destek bulmaktaydı. Özellikle Balkanlar ve Kafkasya'daki Müslüman Türklerin yaşadığı zorluklar milliyetçi Türk düşüncesini hızla yaymıştır. Rusya Türklerinden Yusuf Akçura, Gaspıralı İsmail ve Ağaoğlu Ahmed gibi aydınlar Rus milliyetçiliğine karşı Türklük temelinde bir politika izlenmesinin zorunlu olduğunu ifade etmekteydi (Zürcher, 1997:327). Bu düşünce sadece ülke sınırları içindeki Türklüğü değil aynı zamanda Orta Asya ve Kafkasya'daki Türkleri de birleştirecek irredentist eğilimler taşımaktaydı.

Abdülhamid yönetiminin baskıcı politikası ülkeyi kontrol altında tutmayı sürdürürken ülkedeki düşünür, memur ve öğrenciler de muhalefetlerinin dozunu arttırmıştır. 1889 yılında öğrenciler tarafından gizli olarak kurulan ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alan grup muhalif düşüncelerin merkezi olmaya başlamıştır. Dönemin yönetimi tarafından faaliyetleri fark edilen bu örgütün üyeleri farklı yerlere sürgün edilmiştir. Etkinliklerini devam ettiren örgüt, farklı amaç ve düşüncelerden kişileri bünyesinde toplayarak Abdülhamid karşıtlarının koalisyonu olmuştur. Cemiyet içerisinde yapılan tartışmalar sonucu ordu içerisinde de geniş destek bulan milliyetçi ve devrimci grup etkin konumda olmuştur. Talat Bey ve Enver Paşa önderliğindeki ayaklanmalar sonucu meşrutiyet tekrar ilan edilmiş ve anayasa yürürlüğe girmiştir.

İkinci Meşrutiyet döneminde içeride tartışmalar sürerken dışarıda ise toprak kayıpları devam etmiştir. Kuzey Afrika ve Balkanlar'da yaşanan savaşlar sonucu büyük toprak kayıpları olmuştur. Yaşanan göçler sonucu devlet sınırları coğrafi olarak daha Asyalı ve nüfus olarak Müslüman ve Türk ağırlıklı olmuştur. Bu durum, Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesinde iddia ettiği gibi Osmanlıcılık ve İslamcılık siyasetlerinin başarısızlığı sonucu Türkçülük fikrinin uygulanması için uygun bir zemin sağlamıştır (1976:27-36). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetici kadrosu da bu doğrultuda ilerlemeye başlamıştır. Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocakları ve Genç Kalemler dergisi çevrelerinin edebiyat ve siyaset alanında ürettiği fikirler izlenecek politikaların temelini oluşturmuştur.

1913'ten sonra iktidarı eline alan İttihat ve Terakki Cemiyeti önceki dönemlerdeki farklı eğilimleri içerisinde barındıran yapısının aksine otoriterleşerek homojenleştirici bir tutum içine girmiştir. İttihatçıların sürekli toprak kaybı korkusu milliyetçi eğilimlerini tetikleyerek kültür, siyaset ve ekonomi alanlarında Türkleştirme politikası uygulanmasına neden olmuştur (Zürcher, 1997:330). Etnik amaçlı örgütlenmeler yasaklanırken "milli" ifadesini taşıyan dernek ve kurumlar oluşturulmuştur. Okullarda Türkçe'nin öğretilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Gayr-i müslim azınlıkların ekonomik gücü karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk-Müslüman tüccarları destekleyerek ulusal burjuvazi oluşturma çabası içinde olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti etnik homojenleştirme için iki çizgi izlemiştir (Yıldız, 2004:82). Gayr-i Türk Müslümanların zorunlu dil öğrenimi ve iskân ile Türkleştirilmesi hedeflenirken, gayr-i Müslimlerin asimilasyon ve şiddet yolu ile bertaraf edilmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda İttihatçı kadro tasarladığı ulus projesine göre Anadolu'ya göç etmiş Müslüman unsurları zorunlu iskâna tabi tutmuş (Dündar, 2011:108) ve Birinci Dünya Savaşı esnasında Ermenilere zorunlu göç uygulanması ile Anadolu'daki nüfus homojen hale gelmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı söz konusu siyasetinin yanında yerleşik Müslüman unsurları (Arap ve Kürt gibi) kontrol altında tutabilmek için halifeliğin nüfuzundan yararlanmak suretiyle yedeğinde tuttuğu İslamcılık politikasını gerektiğinde ön planda tutmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Araplar'ın da isyan etmesiyle İslamcılık politikası İttihatçılar tarafından tamamen terk edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı'nın yenik ayrılması İttihatçılar'ın da iktidarının sonu olmuştur. Anadolu'nun işgaline karşı yerel direnişler gerçekleşmiş ve sonrasında Mustafa Kemal'in liderliğinde milliyetçilerin kurtuluş mücadelesi başlamıştır. 1919'dan 1924'e kadar olan dönemde mücadelenin önde gelen kadroları etnik çoğulculuk temelinde bir anlayış ile hareket etmek zorunda kalmıştır (Yıldız, 2004:97). Nitekim Mustafa Kemal Birinci

Meclis'te yapmış olduğu konuşmada “Meclis-i alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiye'dir, samimi bir mecmuadır” diyerek Müslüman unsurların işbirliği temelinde mücadeleye meşruiyet kazandırmak istemiştir (Atatürk, 2006:68). 1921 anayasasında yer alan “Devlet'in dini İslam'dır” ifadesi oluşturulmak istenen meşruiyetin bir ifadesidir.

Mustafa Kemal'in liderliğindeki bağımsızlıkçı ve milliyetçi mücadele başarıya ulaştıktan sonra imzalanan Lozan Anlaşması ile devletin sınırları da belirlenmiştir. Anlaşmaya göre Türkiye'de yaşayan halk Müslüman-gayr-i Müslim ayrımı ile tanımlanmıştır. Müslümanlar kurucu unsur statüsünde yer alırken gayr-i Müslimler azınlık statüsüne sahip olmuştur. Yunanistan ile yapılan anlaşmalar gereğince Türkiye'deki Ortodoks Rumlar (İstanbul'da yaşayanlar hariç) ile Yunanistan sınırları içerisindeki Müslümanlara (Batı Trakya dışındakiler) nüfus mübadelesi uygulanmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile zaten azalmış olan gayr-i Müslim nüfus daha da azaltılmış oluyordu. Böylece Kemalist kadro ülkede Türk ve Müslüman ağırlıklı bir sosyal yapı ile baş başa kalmıştır. Kemalistler, İttihatçılardan Türkçülük mirasını devralmışlar ve cumhuriyetin ilanı ile ulus-devlet çerçevesi içerisinde ülkede yaşayan halkı kendi anlayışlarına göre şekillendirme imkânına sahip olmuşlardır. 1924 anayasası ile ırk ve din farkı gözetilmeksizin herkesin Türk olduğu kabul edilmesi ile ülkede yaşayanların nasıl bir kimliğe sahip olacaklarının hatları belirlenmiş oluyordu. İsmet Paşa da yaptığı bir konuşmada “Vazifemiz Türk vatani içinde Türk olmayanları behemehal Türk yapmaktır” diyerek kurucu elitin izleyeceği yolu özetlemekteydi (Yeğen, 2013:152).

Türkiye'de kalan nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olması, İslam'ın Türklüğün alamet-i farikası olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Sosyal ve siyasal alandaki etkinliği ile değil kültürel ve toplumsal bir olgu olarak “nominal İslam”, Türklük tanımında belirleyici olmuştur (Çağaptay, 2006:162). Her ne kadar cumhuriyetin ilanı ile laikleşme adımları kaldığı yerden devam etmişse de siyasal elit Osmanlı'dan miras aldığı sosyal yapının gayr-i Türk Müslümanları da içermesi sebebiyle ulusu tanımlamada dini referanslara ihtiyaç duymuştur. Bu açılarından bakıldığında din, ulusal kimliği tanımlamada tutkal vazifesi görmüştür. Halifeliğin kaldırılması ile devletin dini niteliğinin ortadan kalkması çeşitli tepkilere neden olmuştur. Bu tepkilerden en büyüğü şüphesiz Şeyh Said İsyanı olmuştur. Gayr-i Türk Müslümanların en büyük unsurunu teşkil eden Kürtler, devletin merkezileşme girişimlerini ve halifeliğin kaldırılması ile dini temelde asgari müştereklerin kalmadığını ileri sürerek isyan etmiştir. İsyan şiddet ile bastırılırken bölgedeki Kürt aşiretlerinin bir kısmı

sürgün edilmiştir. Bölgede kontrolün sağlanabilmesi için sıkıyönetim uygulanmış, raporlar düzenlenmiş ve Kürtlerin asimile edilmesi hedeflenmiştir (Yeğen, 2013:92-97).

1930'a kadar olan dönemde cumhuriyet elitinin temel amacı ülkede devlet otoritesini tahkim etmek olmuştur. Bu tarihten sonra Kemalist anlayış ulusal kimlik anlayışına farklı boyutlar kazandırmaya çalışmıştır. Kemalist dönemin milliyetçilik anlayışının temel özelliği Pantürkizm ve Turancılık gibi irredentist yaklaşımlardan uzak kalarak Türkiye ile sınırlı ümmetten millete geçme tasavvuru ile hareket etmiş olmasıdır. Devleti ve toplumu şekillendirecek laikleşme zemininin 1920'lerin sonunda tamamlanmasından sonra Türklüğün tanımlanmasında etnik ve ırki vurgulara kayış olmuştur (Yıldız, 2004:158). Dünyadaki otoriter ve ırkçı rejimlerin yükselmesine paralel olarak Türkiye'de de benzer politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı arkeolojik ve antropolojik iddialar etrafında argümanlar geliştirilmiştir. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi dilsel ve tarihsel çalışmalar yapacak organlar oluşturulmuştur. Bu çalışmaların teorik kaynakları Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi olmuştur. Türk Tarih Tezi'ne göre Türk ulusu beyaz ırktan gelmiştir. Mısır, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları Türklerin bir eseridir. Tüm milletlerin atası Türklerdir (Ersanlı, 2013:111). Güneş Dil Teorisi ise dünyadaki dillerin kaynağının Türkçe olduğunu iddia etmiştir. Yapılan bu çalışmaların temel amacı Türk ulusunun dil ve tarihini ortaya çıkararak Türk'ün dünya sahnesinde onurunu kazanarak hak ettiği yere gelmesiydi (Yıldız, 2004:185). Kendisine teorik ve bilimsel dayanaklar oluşturan yönetici zihniyet Türkleştirme politikalarına devam etmiştir. Türkçe'nin konuşulması zorunlu hale getirilmiştir. Bu dönemde çıkarılan İskân Kanunu (1934) ile Türkiye'de ulusal kimliğin homojenleştirilmesi hedefi devam ettirilmiştir. Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelere ülkeye göç etmiş göçmenler yerleştirilmiştir. Türkiye'de kalmış az sayıdaki gayr-i Müslim azınlıklardan olan Trakya'daki Yahudiler de İstanbul'a göç ettirilmiş ve hızla Türkleşmeleri amaçlanmıştır (Çağaptay, 2006:155).

Osmanlı'dan cumhuriyete geçiş sürecinin önemli aktörlerinden olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurtuluş çaresi olarak gördüğü milliyetçilik anlayışı, Kemalist elitler tarafından devam ettirilmiş ve ulus-devlet formatı içinde resmi kimliği şekillendirmiştir. 1930'lara kadar olan dönemde ulusal kimlik; ortak tarih, ülke ve kültür temelinde bir vatandaşlık anlayışı ile şekillendirilirken sonraki dönemde etnik ve ırka dayalı ulus söylemi etkin hale gelmiştir. Bunun için başvurulan yol iskân ve asimilasyon politikaları olmuştur (Yıldız, 2004:140). Verili ya da kurulu olarak ele alındığında "Türklük" Kemalist dönemde Türkiye'de resmi kimliğin adı olmuştur. Bu gelişmeler ışığında Türklüğü üç kategoride değerlendirmek

mümkündür (Çağaptay, 2006:159). Birinci Türklük tasavvuru en kapsayıcı olan ve 1924 anayasasında ifade edilen toprağa bağlı vatandaşlığı ifade etmektedir. Bu kategoriye göre çok az sayıda kalan gayr-i Müslimler dâhil ülkenin tüm sakinleri Türk kabul edilmekteydi. İkinci tasavvur din ayrımı üzerinden Türklüğü tanımlamıştır. Müslümanlığın Türklüğün temel belirleyicisi olarak kabul edildiği bu anlayışa göre gayr-i Türk Müslümanlar Türk olarak kabul edilirken gayr-i Müslimler ulusal kimliğin dışında tutulmuştur. Üçüncü Türklük tanımı ise etnik Türklük üzerinden tanımlanmıştır. Buna göre Türk etnisitesi ulusal kimliğin merkezinde yer almış gayr-i Müslimler ve gayr-i Türk Müslümanlar dışarıda tutulmuştur. Etnik Türklerin sayısının az olduğundan özellikle gayr-i Türk Müslümanların asimilasyon yolu ile Türkleşmeleri hedeflenmiştir.

4. Sonuç

Osmanlı'nın son yüzyılında başlayan ve Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme süreci çok sert gerilimleri de beraberinde getirmiştir. Modernleşmenin devlet politikası olarak benimsenmesi ve toplumun vereceği tepkinin niteliğinin kestirilememesi bu gerilimleri daha da arttırmıştır. Daha önce ifade edilen merkezde yer alan ve iktidarı elinde bulunduran kesimler ile iktidar-dışı kesimlerin gerilimi, Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal eden siyasal anlayışın uzantısıdır. Tanzimat reformları ile başlayıp cumhuriyet inkılapları ile devam eden modernleşme sürecinde ortaya çıkan devlet ile birey/toplum arasındaki çatışmanın temel nedeni siyasal ve sosyal anlamda iktidar aygıtının kullanılmasında “sınırların” belirgin olmaması ile ilgilidir.

İttihat-Terakki Cemiyeti ve Kemalist dönemde devam eden modernleşme çabaları genel olarak iki eksen üzerinden yürümüştür. Laikleşme ve ulusal kimliğin inşasına yönelik çalışmalar modern devlet ve toplum olmanın zorunluluğu olarak sayılmıştır. Siyasi ve hukuki alanın sekülerleştirilmesi olarak başlayan laikleşme süreci İslam'ın kamusal alanda belirleyiciliğinin azaltılarak toplumun dini referanslardan uzaklaştırılmasını amaçlamıştır.

Modernitenin siyasal alanda yansıması olarak ulus-devletlerin sınırları içinde bir “ulus”a sahip olması gerekmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinden cumhuriyet dönemine geçişte ulusal kimliğin tanımlanması birçok tartışma yaşanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1912'den sonra ivme kazandırdığı ve cumhuriyetin kurucu kadrosunun da devam ettirdiği ulusal kimliğin kurgulanması “Türk”lüğü esas almıştır. 1924 anayasasına da yansıyan vatandaşlık anlayışı Türk olmak üzerinden belirlenmiştir. Laikleşme süreci ile

birlikte paralel gelişen ulusal kimlik inşası öncelikle Müslüman olmak üzerinden tanımlanmıştır. Böylece gayr-i Müslim azınlıklar ulusal kimlik inşasının dışında bırakılmıştır. Sonraki aşamada Türk dili ve kültürünü benimsemenin makbul vatandaşlığı tanımlamakta dayanak noktası olması, gayr-i Türk unsurlardan Kürtleri ötekileştirmiştir.

Küreselleşme süreçlerinin Türkiye’de etkili olmaya başlaması ile birlikte modernleşme süreci farklı yönelimleri beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş’ın bitmesi, Avrupa Birliği üyelik süreci ve demokratikleşme reformları Türkiye’de devlet ile birey/toplum ilişkilerinin dönüşmesine neden olmuştur. Osmanlı’nın son yüzyılında başlayan ve Kemalist dönemde devam eden baskıcı ve tepeden inmece devlet merkezli modernleşme anlayışı bir bakıma miadını doldurmuştur. Sözü edilen dönemlerde İslam ve Kürt kimliklerinin baskı altında tutulma politikası 1990’lardan itibaren işlemez olmuştur. Postmodern dünyada yaşanan dini, kültürel ve etnik çoğulculuk tartışmaları Türkiye’de de etkili olmuştur. Özellikle Kemalist dönemde ötekileştirilen dini ve etnik kimlikler yeniden ortaya çıkmıştır. 1920-30’lu yıllarda kurgulanan toplum ve vatandaşlık modelinin çalışmaz hale gelmesi sonucu yeni fikirler gündeme gelmiştir. Devlet-din ilişkileri farklı düzlemlerde tartışılmaya başlanmış ve Kürt sorunu birçok açıdan ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, (2007), Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AKÇURA, Yusuf, (1976), Üç Tarz-ı Siyaset, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, (2006), Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara.
- BERKES, Niyazi, (2012), Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞAPTAY, Soner, (2006), Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who is a Turk?, Routledge, London.
- DÜNDAR, Fuat, (2011), İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ERSANLI, Büşra, (2013), İktidar ve Tarih, İletişim Yayınları, İstanbul.
- LEWIS, Bernard, (1993), Modern Türkiye’nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- “Laikleşme”, (2014), Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü-Sosyal Bilimler, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- MARDİN, Şerif, (1971), “Ideology and Religion in the Turkish Revolution”, International Journal of Middle East Studies, Vol. 2, No. 3, s. 197-211.
- MARDİN, Şerif, (1973), “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, Daedalus, s. 169-190.
- MARDİN, Şerif, (2002), Türk Modernleşmesi-Makaleler, İletişim Yayınları, İstanbul.

- MARDİN, Şerif, (2004), “Religion and Secularism in Turkey”, The Modern Middle East, I. B. Tauris, London.
- MARDİN, Şerif, (2012), Türkiye, İslam ve Sekülerizm, İletişim Yayınları, İstanbul .
- “Nation”, (2014), Encyclopedia Britannica, www.britannica.com, Erişim Tarihi:27.01.2014.
- ORAN, Baskın, (2001), Türk Dış Politikası, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- “Secular”, (2010), Oxford Dictionary of English, Oxford University Press, New York.
- SMITH, Anthony D., (1989), The Ethnic Origins of Nations, Blackwell, Oxford.
- SMITH, Anthony D., (2007), Milli Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- “Ulus”, (2014), Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü-Sosyal Bilimler, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- ÜSTEL, Füsün, (2004), Makbul Vatandaş’ın Peşinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YEĞEN, Mesut, (2013), Devlet Söyleminde Kürt Sorunu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Ahmet, (2004), Ne Mutlu Türküm Diyebilene, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ZÜRCHER, Erik Jan, (1998), Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yayınları.

Önlisans Öğrencilerinin Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma

Orhan GÜNDÜZ¹

Cumali AYDOĞAN²

ÖZET

Son yıllarda çalışma şartlarının zorluğu ve hazır gıdaların tüketim kolaylığına bağlı uygun olmayan beslenme tarzı endişe yaratmaktadır. Bu, özellikle üniversitenin bulunduğu bölgenin dışından gelen üniversite öğrencilerinde dikkat çekici boyutlara ulaşmış durumdadır. Öğrencilerin bir bölümü beslenme ihtiyaçlarını fast-food, dondurulmuş gıda, hazır gıda gibi ürünlerle karşılarken bir bölümü de evlerde yemek yapmayı tercih etmektedirler. Tüketilen bu ürünlerin güvenilirliği hep tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada önlisans öğrencilerinin gıda güvenliği konusunda bilinçli olup olmadıklarının araştırılması amaçlanmıştır. Öğrencilerin bilinç düzeyi, likert ölçeği ile hazırlanmış 20 soruya anketlerle alınan yanıtlarla ölçülmüştür. Kayıtlı öğrencilerin %48'inden anketlerle toplanan verilerle araştırma amaçlarına ulaşılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin ortalama gıda güvenliği bilinç düzeyi %52'dir. Öğrencilerin %15'i düşük bilince, %73'ü orta bilince ve %12'si de yüksek bilince sahiptir. Araştırmada, öğrencilerin gıda güvenliği bilinç düzeyleri ile yaş, öğrenim gördükleri yüksekokul ve programlar arasında önemli bir ilişkinin varlığı ki kare testi ile belirlenmiştir. Gıda tüketimi konusunda üniversite öğrencilerinin geneline yönelik birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, sadece önlisans öğrencileri düzeyinde yapılan başka bir çalışmaya rastlanılmamış olması bu çalışmayı özgünleştirmektedir.

Anahtar kelimeler: Gıda güvenliği, İnönü Üniversitesi, öğrenci, ki kare.

A Research on Awareness Level of Food Safety of Vocational School Students'

In recent years, unsuitable nutrition style depending on hard working conditions and ease of fast food consumption is concerned. This has reached remarkable size, especially, in the students who from outside the region where the university located. For nutrition, while some of the students prefer fast-food and frozen food, some of the others prefer to eat at home. Safety of these foods has always been discussed by the authority of nutrition. In this study, it was aimed to research whether awareness of food safety of students of vocational school or not. The awareness level of the students was measured by data of a questionnaire include 20 questions preparing likert type. It was achieved the aims of the research using data collected from 48% of registered students. Average food safety awareness of the surveyed students was 52%. Also, 15%, %73 and 12% of students has low, medium and higher awareness, respectively. According to the results of research, it was determined a significant relation between food safety awareness level and old, vocational school and department

¹ Doç. Dr., İnönü üniversitesi Battalgazi Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, 44210, Malatya. orhangunduz@inonu.edu.tr, veya orhang2000@yahoo.com,

² Öğr.Grv., İnönü üniversitesi Battalgazi Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, 44210, Malatya. cumali.aydogan@inonu.edu.tr,

of the students using chi-square test. Although there have been many research on the food safety of graduate students, this study is original since it was not encountered another study about awareness level of food safety among students of vocational school.

Key words: Food safety, Inonu University, student, chi square.

1. Giriş

Tarımda yeşil devrimin gerçekleştiği andan günümüze değin, üretimde verimlilik, tarımsal kalkınma ve refah artışı adına önemli mesafeler kaydedilmiş olmasına rağmen, dünyanın da en çok endişe ettiği güvenilir gıda tüketimi konusundaki tartışmalar da bu dönemden sonraya denk gelmektedir. Yarım yüzyıldan fazla bir süreden beri insanoğlu gıda güvenliği konusunu tartışagelmiştir ve bu tartışma bundan sonra da sürecektir.

Gıda güvenliği bilimsel ve bilimsel olmayan birçok platformda tartışılmış ve araştırılmış bir alan olmuştur. Bilimsel olarak, güvenilir gıda üretimi ve pazarlaması, tüketicinin gıda güvenliği konusundaki tutum ve davranışları, gıda sektöründeki firmaların davranışları, gıda güvenliğine yönelik politikalar ve mevzuatlar sürekli olarak araştırılmakta ve her geçen gün yeni sonuçlara ve bulgulara ulaşılmaktadır. Bu, yeni teknolojilerin, politikaların ve ürünlerin üretilmesine katkı sunmaktadır.

Tüketici tutum ve davranışlarının belirlenmesi ve analiz edilmesi ile ulaşılabilecek bilgilerin yeni pazarlama stratejileri açısından ne denli önemli olduğu günümüzde bütün dünya tarafından kavranmıştır. Literatürde konuya ilişkin binlerce araştırma bulmak mümkündür ki bunlar içerisinde gıda güvenliğine ilişkin olanların sayısı da azımsanmayacak düzeydedir.

Özellikle son yıllarda şap, deli dana, kuş gribi, mers gibi hayvansal kaynaklı ve transgenik ürünler, kimyasala maruz bırakılan bitkisel ürünlerin tüketimi gibi konularla insanoğlunun sağlığının tehlikeye maruz bırakılıyor olma endişesi gıda güvenliği konusunun daha fazla gündeme taşınmasına yol açmaktadır.

Bunun dışında sosyal ve ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler ve çalışma şartları da tüketicileri gıda güvenliği konusunda bilinçli olmaya zorlamaktadır. Günümüzde insanların daha hızlı hareket etme mecburiyeti sağlıksız beslenme şartlarını da beraberinde getirmektedir. Ev dışı gıdaların, fast food tarzı beslenmelerin, hazırda satılan yiyeceklerin, dondurulmuş gıdaların tüketiminin son yıllardaki artış hızı dikkat çekmektedir. Bu durum gıda sektörünün büyümesine katkı sunması yanında sağlıklı beslenme ve güvenilir gıda tüketimi endişelerini de beraberinde getirmektedir. Tüketime sunulan gıdanın ne ölçüde

sağlıklı olduğu, pek çok aşamada yapılan kontroller ile belirlenmektedir. En iyi kontrol denetleyicileri ise, üreticinin bizzat kendisi, yasal kontrol kuruluşları ve tüketicilerdir. Dolayısıyla tüketici davranışları bu noktada önemli hale gelmektedir (Kızılaslan ve Kızılaslan, 2008).

Türkiye gibi ülkelerde sağlıklı beslenmenin ve güvenilir gıda tüketimi endişenin yoğun hissedildiği insanların önemli bir bölümünü üniversite öğrencileri teşkil etmektedir. Bu, özellikle üniversitenin bulunduğu bölgenin dışından gelen üniversite öğrencilerinde dikkat çekici boyutlara ulaşmış durumdadır. Yurtlarda veya kiralık dairelerde oturan öğrenciler açısından günlük beslenme ihtiyacının karşılanması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Öğrencilerin bir bölümü beslenme ihtiyaçlarını fast-food, dondurulmuş gıda, hazır gıda gibi ürünlerle karşılarken bir bölümü de evlerde yemek yapmayı tercih etmektedirler. Tüketilen bu ürünlerin güvenilirliği hep tartışma konusu olmuştur.

Öğrencilerin gıda ürünlerinin güvenilirliği konusunda bilinçli olup olmadıkları sağlıklı ve bilinçli nesiller yetiştirmek, gıda üretiminde sağlık konusuna önem verilmesi açısından araştırılması gereken bir konudur. Gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeyleri, öğrencilerin talep ettiği gıdaların çeşidi, miktarı, kalitesi ve sunulan hizmeti arttırmaktadır. Türkiye’de öğrencilerin gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeyleri, gıda tüketim kararları ve tercihleri üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur. Sürücüoğlu ve Çakıroğlu (2000) Ankara Üniversitesi öğrencilerinin hızlı ve hazır yiyecek tüketim tercihlerini inceledikleri araştırmalarında öğrencilerin büyük oranının geleneksel restoranlara gittiklerini ve etli pide tüketimini tercih ettiklerini belirlemişlerdir. Özdiç (2004) çalışmasında Çukurova Üniversitesi’nden 357 lisans ve lisansüstü öğrencinin fast-food tüketim alışkanlıklarını ve tercihlerini araştırmıştır. Çalışmada, öğrencilerin %88’inin fast-food tarzı gıdalar tükettikleri ve aylık harcama tutarı yüksek olan öğrencilerin daha fazla fast-food gıdaları tükettikleri ortaya konulmuştur. Ergin vd. (2008) araştırmalarında, Atatürk Sağlık Meslek Yüksekokulu’nda okuyan 161 öğrencinin %36’sının genetiği değiştirilmiş organizmaları katkı maddeli gıda olarak, %35’inin de hormonlu gıda olarak bildiklerini tespit etmişlerdir. Gözener vd. (2009), ziraat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin gıda güvenliği konusundaki tutum ve davranışlarını incelemişlerdir ve öğrencilerin %75’inin gıda güvenliğini kavram olarak bildiklerini belirlemişlerdir. Özdemir vd. (2010), Ondokuz Mayıs Üniversitesine bağlı fakültelerin son sınıfında okuyan öğrencilerin, genetiği değiştirilmiş organizmalara yönelik bilgi düzeyleri ve tutumlarını inceledikleri araştırmada öğrencilerin %97.5’inin GDO’lu ürünlerden haberdar olduğu, geriye kalanların ise haberdar olmadıklarını tespit etmişlerdir. Kayışoğlu ve İçöz

(2012) Tekirdağ'da öğrenim gören 900 lise ve üniversite öğrencisinin fast-food tüketim tercihlerini araştırdıkları çalışmalarında, eğitim ve boy-kilo endeksi ile fast-food tüketimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin gıda güvenliği konusunda bilinçli olup olmadıklarının araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada İnönü Üniversitesi'nde önlisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, önlisans öğrencilerinin sosyo-ekonomik özelliklerinin ve gıda güvenliği bilinç düzeyinin bir skorla izah etmesi nedeniyle önemlidir.

Araştırmanın gıda tüketimi, gıda güvenliği ve tüketim tercihleri konusunda yapılan çalışmalardan belirgin farklılıkları mevcuttur. Bu farklardan birincisi, öğrencilerin tutum ve davranışlarının araştırıldığı çalışmaların neredeyse tamamında 4 veya daha fazla yıl öğrenim gören fakülte ve yüksekokul öğrencilerinden temin edilen verilerin kullanılması nedeniyle bu çalışmada sadece önlisans öğrencilerinin gıda güvenliği konusundaki davranışların incelenmesidir. İkincisi, gıda güvenliği bilinç düzeyinin bir skorla ifade edilmiş olmasıdır. Üçüncüsü ise, bilinç skoru ile öğrencilere ait sosyal ve ekonomik özellikler arasında ilişkinin test edilmesidir.

2. Materyal ve Metot

Araştırma verileri İnönü Üniversitesi'ne bağlı Battalgazi ve Akçadağ Meslek Yüksekokulunda önlisans öğrenimi gören öğrencilerden anketlerle temin edilmiştir. Araştırmada ana kitlenin tamamından veri toplanması amaçlanmıştır. Öğrencilerden bir kısmının ankete katılmak istememesi, bir kısmının anket yapılan zaman dilimlerinde okulda bulunmaması, bir kısmının da kayıtlı olup okula devam etmemesi gibi nedenlerle ana kitlenin %48'lik kısmına denk gelen toplam 377 anket yapılmıştır. Ana kitle ve ankete katılım oranları Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin birimleri ve katılım oranları

Okul adı	Program	Sınıf	Öğrenci Sayısı* (a)	Genel toplama oranı (%)	Ankete katılan öğrenci sayısı (b)	Ankete katılım oranı (%) (b/a)
Akçadağ MYO	Bilgisayar Programcılığı	1.	98	18.04	68	69.39
		2.	117	16.45	62	52.99
	İşletme Yönetimi	1.	49	9.28	35	71.43
		2.	65	7.16	27	41.54
TOPLAM			329	50.93	185	58.36
Battalgazi MYO	Bahçe Tarımı	1.	57	8.22	31	54.39
		2.	72	6.90	26	36.11
	Basım Yayın Teknolojileri	1.	97	15.38	58	59.79
		2.	95	0.00	0	0.00
	Süs Bitkileri Yetiştiriciliği	1.	38	4.24	16	42.11
		2.	21	1.59	6	28.57
	Yerel Yönetimler	1.	36	5.57	21	58.33
		2.	38	7.16	27	71.05
TOPLAM			454	49.07	192	40.75
GENEL TOPLAM			783	100.00	377	48.15

* İkinci öğretim yapılan programlarda öğrenci sayısı fazladır.

Araştırmanın temel amacı olan öğrencilerin gıda güvenliği konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla, likert ölçeği (hiçbir zaman:1, nadiren: 2, ara sıra: 3, genellikle: 4 ve her zaman:5) ile hazırlanmış 20 adet sorunun her biri 1 puana karşılık gelecek şekilde puanlaştırılmıştır. Hesaplanan puanı 20 olan öğrencinin gıda güvenliği konusunda tam bilince sahip olduğu kabul edilmiştir. 20 puan bir tam puana eşit alındığında diğer puanlar 0 ile 1 arasında değişmektedir. Tüm öğrenciler için bu yolla gıda güvenliği bilinç skoru tahmin edilmiştir. Bilinç skorları itibariyle öğrencileri düşük bilinçli, orta düzeyde bilinçli ve yüksek düzeyde bilinçli şeklinde sınıflamaya gidilmiştir. Bu sınıfların sınırları için standart sapmadan yararlanılmıştır. Bilinç düzeyi; $0 \leq x < \text{ortalama-standart sapma}$ olanlar “düşük bilinçli”, $\text{ortalama-standart sapma} \leq x < \text{ortalama+standart sapma}$ olanlar “orta bilinçli” ve $\text{ortalama+standart sapma} \leq x \leq 1$ olanlar “yüksek bilinçli” olarak adlandırılmıştır. Anket formunda düzenlenen ve gıda güvenliği konusunda bilinç düzeyini veren sorular ve sorulara verilen yanıtlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler Çizelge 2’de verilmiştir. Sorulara verilen yanıtların güvenilirliği alfa katsayısı (Cronbach, 1951) ile değerlendirilmiştir. Cronbach (1951), alfa katsayısının %60’dan büyük değerler aldığı faktörlerin güvenilir olduğunu ifade etmektedir.

Öğrencilerin gıda güvenliği bilinç düzeyleri (düşük, orta ve yüksek) ile sosyo-ekonomik özellikleri (yaş, eğitim, cinsiyet, harcama v.b) arasındaki ilişki olabileceği

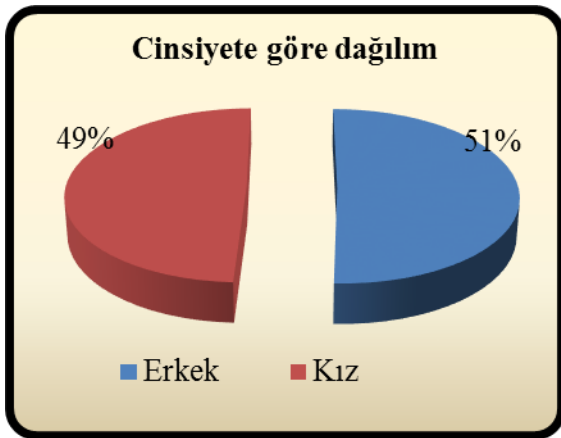
varsayımından hareketle ki-kare (χ^2) testi uygulanmıştır. Ki kare aşağıdaki kullanılarak hesaplanmaktadır (Mirer, 1995).

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(G_i - B_i)^2}{B_i}, \text{ G; gözlenen değer, B; beklenen değeri ifade etmektedir.}$$

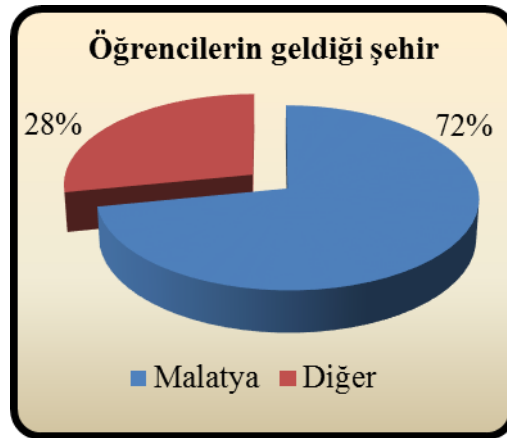
3. Araştırma Bulguları

Araştırmada görüşülen öğrencilerin %51'i erkek, %49'u kızdır (Şekil 1). Erkeklerin ortalama yaşı 22, kızların 20.5 iken bütün öğrencilerin ortalama yaşı 21.3'tür. Öğrenciler ayda ortalama 385 TL harcama yaparken, kızlarda bu miktar 223 TL/ay erkeklerde ise 484 TL'dir. Öğrencilerin %85'i herhangi bir işte çalışmıyor iken, bu oran kızlarda %94 erkeklerde %76'dır. Çalışan öğrencilerin %16'sı memur, %35'i tam zamanlı işte işçi ve %49'u da kısmi zamanlı bir işte çalışmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin 271 tanesi Malatyalı olduklarını beyan ederken geri kalan 106'sı diğer şehirlerdendir (Şekil 2).

Şekil 1. Öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı

Şekil 2. Öğrencilerin geldikleri şehre göre dağılımı

Öğrencilerin gıda güvenliği bilinç düzeyini ölçmek amacıyla likert ölçeği kullanılarak hazırlanan sorular ve alınan yanıtlar Çizelge 2'de verilmiştir. Öğrencilerden alınan yanıtların güvenilirliği için hesaplanan alfa katsayısı %81 olarak belirlenmiş olup, yanıtların oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Gıda güvenliği bilincini ölçmede kullanılan sorular

	Ortalama ^b	Std. sapma
Gıda güvenliği terminolojisindeki kavramları duyma (HACCP, İTU, İHU, İÜU, ALO 174) ^a	1.31 ^c	0.01
Gıda güvenliği terminolojisindeki kavramların anlamlarını bilme (HACCP, İTU, İHU, İÜU, ALO 174)	0.02 ^d	0.01
Gıda kontrolü hangi bakanlığın görevidir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ise 1, diğer 0)	0.33	0.02
Gıdaların üretim tarihine dikkat ederim.	3.87	0.06
Gıdalarda son kullanma tarihine dikkat ederim	4.25	0.05
Üretici ve paketleyici firmanın adına, adresine ve üretildiği yere dikkat ederim	2.86	0.06
Katkı maddelerini incelerim.	3.10	0.07
Enerji ve besin öğelerine dikkat ederim.	3.15	0.06
Markasına dikkat ederim.	4.31	0.05
Gıda güvenlik ve kalite standartlarına sahip olmasına dikkat ederim.	3.73	0.06
Evde yiyecekleri uygun şartlarda saklamayı dikkat ederim	4.31	0.05
Etiketeki içerik bölümünü okurum	3.19	0.06
Cam ambalajlı ürünleri satın almayı tercih ederim	3.49	0.06
Plastik ambalajlı ürünleri satın alırım ^e	2.74	0.05
Açıkta satılan gıdaları satın alırım ^e	2.10	0.06
Gıda satın aldığım yerin hijyenine dikkat ederim	4.12	0.06
Gıda satın aldığım yerde çalışanların eldiven maske, önlük v.b takmış olmalarına dikkat ederim.	3.89	0.06
Sorunlu gıda ürünü için yetkilileri ararım	2.72	0.07
Gıda ürünü ile deterjan birlikte saklanabilir ^e	1.46	0.05
Gıdaların sağlıklı olan ilişkisini arkadaşlarıma, aileme anlatırım.	3.27	0.06

^a HACCP: Kritik kontrol noktası tehlike analizi, İTU: iyi tarım uygulamaları, İHU: İyi hijyen uygulamaları, İÜU: İyi üretim uygulamaları, ALO 174: Alo Gıda hattı

^b 1: Hiçbir zaman, 2: Nadiren; 3: Ara sıra, 4:Genellikle, 5: Her zaman

^c 1:Duymadım, 2: duydum ancak anlamını bilmiyorum, 3: Duydum ve anlamını biliyorum

^d 0: Bilmiyorum, 1: Biliyorum

^e bu sorulara alınan yanıtlar b şikkındakilerin tersinden okunarak dikkate alınmıştır.

Önlisans öğrencilerinin bilinç düzeyi Çizelge 2'den hareketle belirlenmiştir. Gıda güvenliği ifadesini günlük hayatta sıklıkla duyan öğrencilerin, gıda güvenliği ile ilgili kavramları neredeyse hiç duymadıkları, gıda güvenliğini ortaya koyacak tutum ve davranışlarda ise yeterli özeni göstermedikleri çizelge sonuçlarından anlaşılmaktadır. Örneğin öğrencilerin sadece %33'ü gıda kontrolünün hangi bakanlığın görevleri arasında olduğunu bilmektedirler. Öğrencilerin gıda güvenliği ile ilgili bilinç düzeyi “düşük”, “orta” ve “yüksek” olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında değerlendirilen öğrencilerin gıda güvenliği bilinç düzeyleri ortalama %52 olarak belirlenmiştir. Öğrencilerden bilinç düzeyi en düşük olan kişinin skoru

%19, en yüksek düzeyde bilince sahip olanın skoru %91 olarak hesaplanmıştır. Yüksek bilinç düzeyindeki öğrencilerin oranı %12, orta bilinç düzeyindeki öğrencilerin oranı %73 ve düşük bilinç düzeyinde olanların oranı %15'tir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Öğrencilerin gıda güvenliği bilinç düzeyi

Bilinç düzeyi	Frekans	%	Ortalama
$0 \leq x < \text{Ort.}-\text{st.sapma}$	56	14,85	0.32
$\text{Ort.}-\text{st.sapma} \leq x < \text{Ort.}+\text{st.sapma}$	274	72,68	0.52
$\text{Ort.}+\text{st. sapma} \leq x \leq 1$	47	12,47	0.73
Genel	377	100.00	0.52

Araştırmada, önlisans öğrencilerinin yaş, cinsiyet, aylık harcamaları, geldikleri il, geldikleri ilçe, öğrenim gördükleri yüksekokul, program ve sınıf gibi sosyal ve ekonomik özellikleri ile gıda güvenliği bilinç düzeyi arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak için yapılan ki-kare analizinin sonuçları çizelge 4'de verilmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin %49'u 20-22 yaş aralığında olup, öğrencilerin yaşı ile gıda güvenliği bilinç düzeyi arasında önemli bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.10$). Yaş değişkeninin, Uzunöz vd. (2009) ve Gözener vd. (2009)'un çalışmalarında buldukları sonuçların aksine gıda güvenliği bilinci üzerinde önemli etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Gözener vd. (2009) ile benzer olarak bu çalışmada da, öğrencilerin cinsiyeti ile gıda güvenliği arasında istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamıştır ($p > 0.10$).

Öğrencilerin harcayabilecekleri aylık bütçeleri içerisinde gıdaya ayırdıkları pay önemli bir yer tutmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin büyük oranda Malatya'da ailelerinin yanında yaşıyor olmaları gıda harcamalarının toplam harcama içerisindeki payının düşük olmasına neden olmaktadır. Ankette bu oran %22 çıkmıştır. Öğrencilerin %44'ü 250 TL'nin altında, %40'ı da 250 ile 500 TL arasında aylık harcama yapmaktadırlar. Harcama tutarları ile gıda güvenliği bilinç düzeyi arasında önemli bir ilişki bulunamamıştır ($p > 0.10$). Bu sonuç, öğrencilerin harcama tutarı ile fast-food tüketimi arasında anlamlı bir ilişkiyi tespit eden Özdiç (2004) ile çelişmektedir.

Öğrencilerin herhangi bir işte çalışıyor olmalarının gıda güvenliği konusundaki bilinçlerini etkilemediği istatistikî olarak belirlenmiştir ($p > 0.10$).

İlgili önlisans programlarında öğrenim gören öğrencilerin önemli bir bölümü Doğu Anadolu Bölgesinden ve özellikle de Malatya'dandır. Bölge farklılıklarının, öğrencilerin gıda güvenliği bilinç düzeyleri ile bir ilişkisinin varlığı için yapılan testte önemli bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($p > 0.10$).

Öğrencilerin öğrenim gördüğü Meslek Yüksekokulları farklılaştıkça gıda güvenliği bilincinin de değiştiği ve aralarında önemli bir ilişkinin varlığı test edilmiştir ($p < 0.05$). Gözener vd. (2009)'ı da fakültelerde bölümlerin farklılaşması ile gıda güvenliği bilinci arasında ilişkiyi önemli bulmuşlardır.

Ankete katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri programlar ile gıda güvenliği bilinci arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki bulunmasına karşın ($p < 0.10$), sınıflar itibariyle anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir ($p > 0.10$)

Çizelge 4. Öğrencilerin gıda güvenliği bilinci ile bazı özellikleri arasındaki ilişki

SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER		GIDA GÜVENLİĞİ BİLİNÇ DÜZEYİ							
		DÜŞÜK		ORTA		YÜKSEK		GENEL	
		Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Öğrencinin yaşı (yıl)	17-19	22	17.89	88	71.54	13	10.57	123	100.00
	20-22	25	13.51	141	76.22	19	10.27	185	100.00
	23-25	7	17.07	27	65.85	7	17.07	41	100.00
	26- +	2	7.14	18	64.29	8	28.57	28	100.00
		$\chi^2=10.711$		$p: 0.09$		$df: 6$			
Cinsiyeti	Kız	27	14.52	140	75.27	19	10.22	186	100.00
	Erkek	29	15.18	134	70.16	28	14.66	191	100.00
		$\chi^2=1.860$		$p: 0.39$		$df: 2$			
Harcama tutarı (TL/ay)	$x < 250$ TL	25	15.15	122	73.94	18	10.91	165	100.00
	$250 \text{ TL} \leq x < 500$ TL	25	16.45	107	70.39	20	13.16	152	100.00
	$500 \text{ TL} \leq x$	6	10.00	45	75.00	9	15.00	60	100.00
		$\chi^2=2.099$		$p: 0.72$		$df: 4$			
Çalışma durumu	Çalışmıyor	48	15.00	235	73.44	37	11.56	320	100.00
	Çalışıyor	8	14.04	39	68.42	10	17.54	57	100.00
		$\chi^2=1.586$		$p: 0.45$		$df: 2$			
Geldiği bölge	Doğu Anadolu	46	15.28	216	71.76	39	12.96	301	100.00
	Güneydoğu Anadolu	7	17.07	29	70.73	5	12.20	41	100.00
	Diğer	3	8.57	29	82.86	3	8.57	35	100.00
		$\chi^2=2.145$		$p: 0.71$		$df: 4$			
Öğrenim gördüğü MYO	Battalgazi MYO	32	17.30	145	78.38	18	9.73	185	100.00
	Akçadağ MYO	24	12.50	129	67.19	29	15.10	192	100.00
		$\chi^2=5.952$		$p: 0.05$		$df:24$			
Öğrenim gördüğü program	Yerel Yönetimler	7	14.58	38	79.17	3	6.25	48	100.00
	Süs Bitkileri Yetiştiriciliği	4	18.18	18	81.82	0	0.00	22	100.00
	Basım Yayın Teknolojileri	7	12.07	46	79.31	5	8.62	58	100.00
	Bahçe Tarımı	4	7.02	43	75.44	10	17.54	57	100.00
	İşletme Yönetimi	10	16.13	47	75.81	5	8.06	62	100.00
	Bilgisayar programcılığı	24	18.46	82	63.08	24	18.46	130	100.00
		$\chi^2=17.515$		$p: 0.06$		$df:10$			
Öğrenim gördüğü sınıf	I. Sınıf	32	13.97	168	73.36	29	12.66	229	100.00
	II. Sınıf	24	16.22	106	71.62	18	12.16	148	100.00
		$\chi^2=0.360$		$p: 0.84$		$df: 2$			

4. SONUÇ

Bireysel ve toplumsal hayatın sürdürülebilirliği ve kaliteli yaşamın temel unsurlarından olan gıda güvencesi ve gıda güvenliği son yıllarda üzerinde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. İnsanoğlu bir yandan güvenilir gıda tüketimi peşinde koşarken, bir yandan da artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak için gıda güvenliği kavramını bir tarafa atarak verimliliği artırma çabaları içerisinde. Gıda tüketiminde güvenilirliği ön planda tutan bireyler, ne yazık ki tüketim davranışlarıyla gıda güvenliği kavramının içerisinde dolduramamaktadır.

Özellikle başka yörelerden gelen üniversite öğrencileri, sosyal ve ekonomik durumları, yaşam tarzları gibi nedenlerle güvenilir gıda tüketimine gereken önemi vermedikleri gözlemlenmektedir. Bu araştırma da İnönü Üniversitesine bağlı Battalgazi ve Akçadağ Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin gıda güvenliği konusunda ki bilinç düzeylerinin bir skorla tahminlenmesi amaçlanmıştır.

İki meslek yüksekokuluna kayıtlı öğrencilerin %48'inden anketlerle toplanan verilerle araştırma amaçlarına ulaşılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin ortalama gıda güvenliği bilinç düzeyi %52'dir. Öğrencilerin %15'i düşük bilince, %73'ü orta bilince ve %12'si de yüksek bilince sahiptir.

Öğrencilerin bilinç düzeyi 20 adet likert tipi soru yardımı ile belirlenmiştir. Bu sorulardan bazılarında öğrencilerin verdikleri cevaplar, yüksek öğrenim öğrencilerinde bilinç düzeyinin bu denli düşük çıkmasının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin, ALO 174'ün hangi kuruma ve hangi olay için kullanılacağını bilmeyen öğrencilerin sayısı oldukça yüksektir.

Öğrencilerin yaşı, öğrenim gördükleri MYO ve program ile sahip oldukları bilinç düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yüksek öğrenim düzeyindeki öğrencilerin ortalama bilinç düzeyi yaklaşık %50 iken, toplumun geri kalan bölümünün bilinç düzeyinin bunun çok çok altında olacağı muhakkaktır. Bilinçli bireyler ve toplumlar yaratmak için gıda güvenliği konusundaki bütün paydaşlara önemli görevler düşmektedir. Sadece tüketicinin bilinçli olması gıda güvenliği açısından yeterli görülmemelidir. Ürünü üretenlerden, pazarlayanlara, karar alma mekanizmalarına ve politika geliştiren ve uygulayanlara kadar her kesim üzerine düşenleri yeterince yapmalıdır.

KAYNAKLAR

AKBAY, Cuma; TIRYAKI, Gulgun Yildiz; GUL, Aykut (2007), "Consumer characteristics influencing fast food consumption in Turkey", Food Control, vol:18, p.904-913.

CRONBACH, Lee J (1951), "Coefficient alpha and the internal structure of tests", Psychometrika, vol:16, issue: 3, p: 297-334.

ERGİN, Işıl; GÜRİSOY, Şafak Taner; ÖCEK, Zeliha Aslı; ÇİÇEKLİOĞLU, Meltem, (2008), "Sağlık Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara Dair Bilgi, Tutum ve Davranışları", TAF Preventive Medicine Bulletin, cilt:7, sayı:6, ss: 503-508.

GÖZENER, Bilge; ORUÇ BÜYÜKBAY, Esen; SAYILI, Murat (2009). "Gıda Güvenliği Konusunda Öğrencilerin Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:2, ss: 45-53.

KAYIŞOĞLU, Serap; İÇÖZ, Aysel (2012), "Eğitim Düzeyinin fast- food tüketim alışkanlığına etkisi", Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı:2, ss: 16-19.

KIZILASLAN, Nuray; KIZILASLAN, Halil (2008), "Tüketicilerin Satın Aldıkları Gıda Maddeleri ile İlgili Bilgi Düzeyleri ve Tutumları (Tokat İli Örneği)", U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:2, ss:67-74.

MIRER, Thad W (1995), Economic Statistics and Econometrics, 3rd Edition, Prentice Hall, Inc., New Jersey.

ÖZDEMİR, Oğuz; GÜNEŞ, M. Handan; DEMİR, Sibel (2010), "Üniversite öğrencilerinin genetiği değiştirilmiş organizmalara (GDO'lara) yönelik bilgi düzeyleri, tutumları ve sürdürülebilir tüketim eğitimi açısından değerlendirilmesi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:29 Sayı:1, ss: 53-68.

ÖZDİNÇ, İsmail Yalım (2004), "Üniversite öğrencilerinin fast food tüketim alışkanlıkları ve tüketim noktası tercihlerini etkileyen faktörler", Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Cil:15 Sayı:1, ss:71-79.

SÜRÜCÜOĞLU, Metin Saip; ÇAKIROĞLU, Funda Pınar (2000), "Ankara Üniversitesi öğrencilerinin hızlı hazır yiyecek tercihleri üzerine bir araştırma", Tarım Bilimleri Dergisi, Cilt:6,Sayı:3, ss:116-121.

UZUNÖZ, Meral; ORUÇ BÜYÜKBAY, Esen; GÜLSE BAL, H. Sibel (2008), "Kırsal Kadınların Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeyleri (Tokat İli Örneği)", Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, ss: 35-46.

Rusya Federasyonu'nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri

Osman AĞIR¹

Abdulkadir BAHARÇİÇEK²

Özet ve Anahtar Kelimeler

Rusya Federasyonu, demokrasi indekslerinde ve uluslararası kuruluşların raporlarında demokratik bir ülke olarak değerlendirilmemektedir. Rusya Federasyonu'nda Batılı anlamda bir liberal demokrasinin yerleş(e)memesi; ülkenin siyasal kültürüne, iç ve dış kaynaklı güvenlik kaygılarına, süper güç olarak yaşama psikolojisine, otoriter ve totaliter yönetimler sonucu gelişmeyen sivil toplum yapısına, hem coğrafi hem nüfus hem de ekonomik bakımdan birbirisinden çok farklı birimlerin oluşturduğu asimetrik federal yapısına, cumhurbaşkanının güçlü konumunun yasama ve yargıyı etkisi altına almasının ortaya çıkardığı sakıncalara ve sosyalist bir ekonomiden liberal bir ekonomiye geçiş aşamasının sancularına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Siyasal Kültür, Tarih, Coğrafya, Güvenlik.

Reasons of Unsettlement of Democracy in Russia Federation

Abstract and Key Words

Russia Federation is not valued a democratic state in the report of international organization and accepted democracy indexes. The reasons behind the absence of democracy in Russia may be outlined as; political culture, internal and external security concerns, psygholgy of living as a superpower, absence of civil society as a result of authoritarian and totaliterian regimes, geography, composition of demography, national economy and asimetric federal system. In additioan powerful leadership and state-centred socialist economic system of the past are other obstacles in front of the taking progress in democratization process..

Key words: Russia Federation, Political Culture, History, Geography, Security.

¹ Dr. Malatya Valiliği, osmanagir@hotmail.com.

² Prof. Dr. İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, abdulkadir.baharçicek@inonu.edu.tr.

1. Giriş

Rusya, coğrafyasının olağanüstü büyüklüğü ve asırlar boyu çok fazla değişmeden izlediği siyasetleri nedeniyle dünya kamuoyunu sürekli meşgul etmiş (Onay, 2002: 1), kendine özgü kültürü, toplumsal ve federal yapısı, idari bölünüşü, coğrafi konum avantajları ile dezavantajlarını birlikte taşıyan sıradışı bir ülkedir. Dünyanın en büyük federal devleti, en büyük Ortodoks ve en büyük Slav ülkesi unvanlarını da taşımaktadır (Atasoy, 2011: 19-20). Rusya Federasyonu'nda yaklaşık 143.3 milyon insan yaşamaktadır. Toplam nüfusun % 74' ü kentlerde, % 26' sı ise kırsal alanlarda yaşamaktadır (Demografiçeskiy Ejegodnik Rossii, 2013:17,33). Rusya, tarihin her döneminde dünya siyasetinde önemli bir ülke olagelmiş olup, bugün de yüzölçümü, coğrafi konumu, doğal kaynakları, savunma sanayisinin gelişmiş olması, nükleer gücü ve BM (Birleşmiş Milletler) Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması gibi nedenlerle dünyanın en önemli ülkelerinden birisidir. Bu önemli ülkenin yönetim sistemi her dönemde tartışma konusu olmuştur. SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) döneminde uygulanan komünizm Batı tarafından korkuyla karşılanmış ve çeşitli yönleriyle eleştirilmiş, 1991 de SSCB'nin dağılmasıyla bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nun yönetim yapısı ise demokratik olmadığı gerekçesiyle konunun ilgilileri tarafından tartışma konusu yapılmıştır. Bu tartışmalar bugün de bitmiş değildir.

Bir ülkede demokrasinin yerleşip yerleşmediğinin tespitinde yetki ve sorumlulukların kişi odaklı olmak yerine kurum odaklı olması, hukukun üstünlüğü ilkesinin herkes için ve her durumda uygulanıyor olması, siyasi partilerin ve STK'ların gelişmiş ve yeterli sayıda olması, kitle iletişim araçlarının özgür ve bağımsız bir yapıda olması önem arz etmektedir. Bu sayılanlardan başka halkın eğitim seviyesi ve ülke sorunlarına ilgi düzeyi de önemlidir. Demokrasi sihirli değnek yardımıyla topluma empoze edilebilecek bir sistem değildir. Demokratikleşme belirli bir birikim ve tecrübe gerektirir. Rusya'nın demokratik geçmişine baktığımızda; Çarlıklar döneminde çarların mutlak hakimiyetlerinin söz konusu olduğu ülkede, birkaç cılız girişim dışında, demokratik bir gelişimin izlerinin bulunduğunu söylemek olanaksızdır. SSCB döneminde sistem genellikle Komünist Partisi etrafında şekillenmiş ve muhalefete izin verilmemiştir. Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte demokratikleşme yönünde önemli adımlar atılmış, ancak Putin'le birlikte çeşitli gerekçelerle bu demokratikleşme adımlarından geri dönüşüm³ yaşanmıştır.

³ Ortaya çıkmış olan muhalif sivil oluşumlar devletin imajına zarar verdikleri gerekçesiyle Putin ile birlikte sıkı denetime tabi tutulmuş, muhalif işadamları ve basın yayın kuruluşları çeşitli baskı yöntemleriyle sindirilmiştir.

Freedom House⁴, Rusya'nın özgür bir ülke olmadığını, internetin kısmen özgür basın ise özgür olmadığını vurgulayarak, 2014 demokratik gelişmişlik indeksinde özgürlüklere 5.5⁵, sivil haklara 5, siyasi haklara ise 6 puan vermiştir (<http://freedomhouse.org>, 2014). Tüm indekslerde ülkeye en kötüye yakın bir not verilmiştir. Rusya'nın neden demokratikleşemediği tartışılırken hangi ölçüte göre bir kıyas yapılacağı da önem taşımaktadır. McFaul vd. (2004: 9), Rus demokrasisini incelerken neyle karşılaştırılacağına önem taşıdığını, eğer Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan on yıl sonraki Amerikan demokrasisiyle karşılaştıracak olursak Rusya'nın bugünkü politik sisteminin çok geride olmadığını söylebileceğini, bugünkü Amerikan demokrasisiyle karşılaştırıldığında alınacak çok mesafe bulunduğunu, Polonya demokrasisiyle karşılaştırıldığında bir hayli geride olduğunun söylebileceğini, kendi geçmişi olan mutlakiyetçi çarlık rejimi ve Sovyet komünizmiyle karşılaştırıldığında ise çok demokratik olduğunun söylebileceğini vurgulamaktadırlar.

Rusya'nın demokratikleşme çabalarında devlet başkanlarının kişisel çabalarına bağlı olarak bazı dönemlerde önemli ilerlemeler⁶ sağlanabildiği halde, bazı dönemlerde ise bu demokratikleşme çabalarından geri dönüşler yaşanmıştır. Bu geri dönüşlerde, çeşitli gerekçelere dayandırılmakla birlikte, liderlerin otoriterleşme eğilimleri de önemli rol oynamıştır. Rusya'nın Batılı anlamda demokratikleşmemesinin nedenlerinin tartışıldığı bu makalede, otorite ve otoriter rejim kavramları açıklanarak, Rusya'da demokrasinin yerleşmemesinin nedenleri üzerinde durulmuştur.

2. Otorite ve Otoriter Rejim Kavramları

Rusya'nın demokratikleşme yolculuğu çarlıklar döneminde başlamış, 1917 devriminden sonra tek partinin etkin olduğu totaliter SSCB rejimiyle demokrasinin geriye dönüşümü yaşanmıştır. Bu dönemde her şeyin tek partinin yönetiminde ve gözetiminde olduğu, üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olmasını esas alan, her türlü çoğulculuğu dışlayan, muhalefete ve muhalif STK'lara izin vermeyen, Komünist Partinin görüşlerini halka dayatan totaliter bir yönetim tarzı sergilenmiştir. 1980' li yıllarda Gorbaçov' un iktidara gelmesiyle komünist partinin baskıcı totaliter uygulamaları esnetilerek fikir ve tartışma

⁴ Dünyadaki özgürlükler ile ilgili gözlemler yaparak raporlar yayınlayan Amerikan menşeli bağımsız bir kuruluş olup, raporları ülkelerin demokratik olup olmadıklarının değerlendirilmesinde dikkate alınmaktadır (<http://freedomhouse.org>, 2014).

⁵ Puanlamada en kötü 7, en iyi ise 1 dir (<http://freedomhouse.org>, 2014).

⁶ Bu ilerlemelere örnek olarak 1980 li yıllarda uygulamaya başlanan Gorbaçov'un Yeniden Yapılanma ve Açıklık politikaları gösterilebilir.

özgürlüğüne ortam oluşturulmuştur. Gorbacov'un uygulamaları Rusya'nın demokratik gelişiminin devlet başkanlarının kişisel çabalarıyla şekillendiğini ispatlamıştır. Bazı dönemlerde demokratikleşme yönünde önemli ilerlemeler sağlanabildiği halde, bazı dönemlerde bu demokratikleşme çabalarından geri dönüşler yaşanmıştır. Bu geri dönüşlerde, liderlerin otoriterleşme eğilimleri önemli rol oynamıştır. Bu nedenle, Rusya'da demokratikleşememenin nedenlerinin tartışıldığı bu makalede, otorite ve otoriter rejim kavramlarının açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

En genel çerçevede otorite meşru iktidar anlamına gelmektedir. Toplum içinde insanlar devamlı çeşitli yerlerden gelen emir ve direktiflere muhataptırlar. Söz konusu emir ve direktifler temelinde bir siyasal ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkide bir kimse bir yerden veya kişiden gelen emirleri incelemeksizin, haklılığını ve doğruluğunu tartışmaksızın kabul ediyor ve benimsiyorsa bir otorite karşısında bulunuyor demektir (Dursun, 2006: 103). Kısaca otorite itaat edenler tarafından meşru görülen iktidardır (Hazır, 2004: 64). “Otorite” ve “Otoriter” kelimeleri ise birbirine zıt anlamları olan kavramlardır. “Otoriter” kelimesi, iradesini zorla başkalarına kabul ettirmeye çalışan kişileri ifade etmektedir. Otoriter rejimler de halkın razısına dayanmayan, daha çok kaba gücü kullanan yönetimler için kullanılmaktadır. Otoriter yönetim, bütün toplumsal hayatı kuşatan bir ideoloji ile desteklenirse buna “totaliter yönetim” adını veriyoruz. Çağrışım yaptıracak bir başka kelime olan “Otokrasi” ise, hiçbir kurala bağlı olmayan tek kişi yönetimine denmektedir. Bu yönetimin kerameti, o tek kişinin kendinden ileri gelmektedir (Türköne, 2012: 50).

Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarışabildiği rejimlere demokrasi adını vermekteyiz. Bu koşulların olmadığı rejimlerde fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlıdır ya da yoktur. Yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemeleri söz konusu değildir. Ancak, gerek birey gerek kurumlar iktidardakileri onamak için adeta bir noter görevi görebilirler. Bu rejimlere otoriter rejimler adını veriyoruz (Kalaycıoğlu, 2012: 18).

Otoriter rejimler genellikle az gelişmiş toplumsal yapılarda görülen, toplumun geleneksel yapısına dayanarak var olan ve geleneksel otorite ve meşruiyet anlayışının geçerliği olduğu siyasal yapılardır. Otoriter rejimlerde halkın kendi kişisel hayatları ve işleri dışında kendilerini toplum hayatına aktif biçimde katılan kişiler olarak hissetme şansları ya hiç yoktur ya da pek azdır. Çünkü, otoriter rejimler toplumun geniş kesimlerini siyaset ve

yönetimden uzak tutmayı başarabildikleri sürece varlıklarını devam ettirebilirler. Bu nedenle, otoriter rejimler toplumsal örgütlenmeleri çeşitli yollarla engelleyerek ve yasaklayarak toplumun depolitizasyonunu amaçlar (Mutlusu, 2001: 87-88). Otoriter liderler, reform talepleri yükseldiğinde bu talepleri dinlemek ve tepkileri hafifletmek yerine, sert önlemlerle bastırmayı tercih etmektedirler. Tepkilerin artması üzerine ilk başta yapmaları gereken şeyleri sonradan yaptıklarında ise her şey çığırından çıktığı için işe yaramamaktadır (Uysal, 2011). Otoriter rejimler, önceden mevcut bir bürokratik, askeri ve teknokratik elitin egemenliğindeki rejimlerden tutun; ayrıcalıklı siyasal katılmanın ve elite girişin toplumdan doğmuş tek parti veya hakim parti vasıtasıyla gerçekleştiği rejimlere kadar çeşitli şekiller gösterebilir (Linz, 1975: 148).

Otoriter rejimler günümüzde yeni bir kılığa bürünerek karşımıza çıkmaktadırlar. Bu rejimlerin en büyük özelliği demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olmalarına karşın, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması gibi demokrasinin diğer koşullarına uymamalarıdır. Fareed Zakaria bu tür rejimlere “liberal olmayan demokrasiler” adını vermektedir. Bu tür rejimlere “Otoriter demokrasiler” de denilebilir. Karizmatik bir lider, hukuk düzeninin yürütmenin denetimi altında olması, muhalif basının sindirilmesi, halk desteğine ve ekonomik performansa bağlı bir meşruiyet arayışı bu tür demokrasilerin en belirgin özellikleridir. Putin’in Rusya’sı bu tür rejimlerin günümüzdeki en belirgin örneklerinden birisini oluşturmaktadır (Türmen, 2010).

3. Rusya Federasyonu’nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri

Demokrasi anayasa veya yasaların değiştirilmesiyle topluma yerleşecek bir anlayış değildir. Bir ülkede başarı sağlamış demokratik uygulamaların ve yasaların demokratik geleneğin yerleşmediği başka bir toplumda başarıyla uygulanması beklenmemelidir. Bu nedenle bir ülkenin demokratikleşip demokratikleşemediği birçok etmenle birlikte ele alınarak değerlendirilmelidir. Dünyadaki demokratik ülkelerin belirli bir coğrafyada toplandıkları ve büyük çoğunluğunun ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler oldukları görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, bir ülkenin demokratikleşmesinde bulunduğu coğrafyadan, ekonomik, sosyal, siyasal kültürel ve tarihsel temelli bir çok unsurun rol oynadığı rahatlıkla söylenebilir.

Bir rejim, devletle yurttaşları arasındaki politik ilişkiler geniş, eşit, korunan ve karşılıklı bağlayıcı istişareyi içerdiği ölçüde demokratiktir. Buna göre demokratikleşme, bir rejimin bu çeşit bir istişareye doğru hareketinden, demokratikleşmenin geri çevrimi de bu

istişareden uzağa doğru hareketinden meydana gelir (Tilly, 2007: 309). Bir ülkenin demokratikleşmesi bazen hızlı, bazen yavaş ve bazen de olumsuz işleyen de bir süreç içerisinde meydana gelir. 1980’li yıllarda Gorbaçov tarafından başlatılan demokratikleşme çabalarının Yeltsin döneminde devam edip Putin’le beraber duraklamasının, yani Rusya’da demokrasinin yerleşemeyerek demokratikleşme çabalarından bir geriye dönüşün yaşanmasının kuşkusuz çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Temelde siyasi, ekonomik ve toplumsal kaynaklı olan bu nedenler; siyasal kültür, süper güç psikolojisi, güvenlik kaygıları, sivil toplumun ve siyasal partilerin gelişmemiş olması, asimetrik federal yapı, devlet başkanının yasama ve yargı organları üzerindeki etkisi ve ekonomik faktörlerden oluşmaktadır.

3.1. Siyasal Kültür

Siyasal Kültür, bir ulusun içinde veya bir devletin yurttaşları arasında hakim siyasi duyguların, inançların ve siyasete ilişkin değerlerin bir araya geldiği bütündür. (Oktay, 2005: 214). Rus siyasal kültüründe güçlü bir merkezi yönetim geleneği hakim olmuştur. Roskin (2009: 322), Ruslar’ın tarih boyunca zalim de olsa güçlü bir el tarafından yönetilmeyi hoş karşıladıklarını, sıkı denetim ve acımasız kontroller olmazsa kendilerinin kanun tanımaz insanlar olacaklarını söylediklerini ifade etmektedir.

Carrere (2003: 55-56), bugün var olan Rus siyasal kültürünün oluşumunu 13. yüzyıldaki Moğol işgaline kadar götürerek, Rusya’yı işgal eden Moğol Devletinin birinci ödevinin vergi almak, kuvvet kullanarak düzeni korumak ve bu düzenin güvenliğini ve zenginliğini sağlamak olduğundan devletin toplum ile münasebetlerinin sadece bu çerçevede kaldığını ve insanların ihtiyaçları ile hiç ilgilenilmediğini belirtmektedir. Moğol işgalinden sonra bu yapılanmanın Rus devletince benimsendiğini, Rus yöneticilerinin bu baskıcı yöntemi benimsediklerini vurgulamaktadır. Gerçektende çarlıklar dönemi Rusya’sı devletin bekasının ve büyümesinin ön planda tutulduğu, vatandaşların ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı bir düzenle idare edilmiştir.

Rus vatandaşları arasında gözlenen olağanüstü derecede tek düzelik ve düzene itaat, sistematik olarak, sürekli devlete itaat etmenin en büyük şeref olduğu düşüncesinin tarih boyunca aşılması sonucu oluşmuştur (Onay, 2002: 38). “Çağdaş Rusya’da güçlü hükümetin ulusal birliği sağlayabileceğine inanılmakta ve sınırları belli olmayan demokrasinin devlet yapısını zayıflatacağı düşünülmektedir” (Bugajski, 2010: 9). Siyasi kültürün değişimi çok yavaş gerçekleşmektedir. Rus toplumunda bağımlılık kültürü dominant olup Rus halkı, devlet iktidarından kendi çıkarları hakkında düşünmesini beklemektedir (Hekimoğlu,2007: 89). Rus

siyasi kültürü mutlak monarşinin hakim olduğu çarlık döneminde oluşmaya başlamış olup bu dönemde halk çarın her türlü zorbalığına boğun eğmeyi öğrenmiş, SSCB döneminde ise Komünist Parti siyasi elitinin dayatmalarına alışmıştır. Bugünkü Rusya'nın siyasal kültürü bu geçmişten beslenmektedir. Dolayısıyla bugünün Rusya'sında demokrasinin yerleşmemiş olmasının nedenlerinden birisi de siyasete ilişkin değerlerden oluşmuş siyasal kültürünün, henüz geçmişin otoriter ve totaliter yönetim alışkanlıklarının dışına çıkamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Siyasal kültürün değişiminin yavaş gerçekleştiği göz önüne alındığında, yakın gelecekte Rus siyasal kültüründe demokratik geleneğin yerleşmesi beklenmemelidir.

3.2. Süper Güç Psikolojisi

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzeninde ABD ve SSCB'nin başını çektiği kutuplaşmalar oluşmuş, her iki devlet daha fazla sayıda ülkeyi kendi yanına çekmeye çabalamış, yoğun bir güç savaşına girişilerek çeşitli alanlarda birbirine üstünlük sağlama yarışına girilmiştir. Bu dönemde SSCB ve ABD dünyanın iki süper gücü olarak kabul edilmiş, her Sovyet vatandaşı için büyük SSCB'nin vatandaşı olmak ve ABD'nin başını çektiği gruba üstünlük sağlamaya çalışmak erdem kabul edilmiştir.

Maddi ihtiyaçların bir topluma yetmeyeceğini gayet iyi bilen Sovyet iktidarı hürriyet düşüncesine olan ihtiyacı her zaman görmezlikten gelmiş, hürriyet isteği yerine bulduğu karşılık milli gurur olmuştur. Ortalama bir SSCB vatandaşı, Sovyet sisteminin başarıları hakkında ne kadar şüpheli davranırsa davranсын ülkesinin gücü, dünya çapındaki şöhreti, stratejik veya uzaydaki başarılarından dolayı, bunlar için ödenen bedel üzerinde fazla durmadan, gururlanmasını bilmiştir (Carrere, 2003: 25).

Rusya Federasyonu'nun olaylara bakışını etkileyen algılamalardan en önemlisi Rus milletinin kimlik tanımlama sorunudur. Sergei Witte'nin belirttiği gibi "Petro'dan bu yana Rusya diye bir şey yoktur, sadece *Rus İmparatorluğu* vardır." Devlet geleneğinin İmparatorluk ile özdeşleştiği Rusya Federasyonu'nda bazı bölgelerin artık Rusya'ya ait olmaması, çoğu kesim açısından kabul edilemez bir durumdur. Rusya Federasyonu içinde bulunduğu post emperyal dönemde halen dünyadaki konumunu sorgulamaktadır (Sapmaz, 2008: 148). Geniş bir kültürel ve tarihi altyapıya sahip; edebiyat, felsefe, sanat ve bilimde büyüklüğü dünyaca tanınmış ve pek çok isim yetiştirmiş Sovyetler Birliği, tarihin en büyük imparatorluklarından birisi idi. Sovyetlerin yıkılmasından sonra kısa bir fetret dönemi yaşanmış olsa da Rusya'da, devlet başkanı Putin'in iktidara gelişiyle tekrar bu imparatorluk söylemi canlandırılmıştır. *Süper güç olma iddiası* olarak ifade edilebilecek bu düşünce Rus toplumu tarafından kabul görmüştür (Mikail, 2007: 8). Rusya Federasyonu Sovyetler Birliği

dönemindeki askeri süper güç konumunu sürdürme kararlılığındadır. Rus siyasi kültürünün oluşmasında süper güç veya büyük devlet psikolojisine sahip olunmasının etkisi büyüktür. Bu psikoloji halk ve yöneticilere devletin güçlü olması için fedakarlıkta bulunmayı zorunlu kılmaktadır. Demokratik reformlar ülkenin gücüne zarar verdikleri gerekçesiyle askıya alınabilir. Putin'in enerji şirketlerini tekrar devletleştirilmesi, muhaliflerini antidemokratik yöntemlerle sindirmesi, seçilmişler yerine atanmışların etkinliklerini artırarak bürokrasideki önemli görevlere eski FSB⁷ görevlilerini ve eski askerleri getirmesinin halkın büyük çoğunluğu tarafından desteklenmesinin altında yatan neden ülkenin gücünü ve eski şöhretini bu şekilde geri kazanabileceğine olan inançtır. Rus halkının önemli bir bölümü için SSCB döneminden kalma alışkanlık olarak devletin başarılarıyla gururlanmak hala önemlidir. Dolayısıyla süper güç psikolojisi diyebileceğimiz bu düşünce yapısı Rusların demokratik hak taleplerinin önündeki engellerden biri gibi görünmektedir.

3.3. Güvenlik Kaygıları

Rusya, hem iç güvenlik hem de dış güvenlik yönünden bazı tehditlere maruz kalmaktadır. İç tehditlerin etnik ayrıma dayalı terör ve aşırı milliyetçilerin saldırılarından oluşabileceği varsayılmaktadır. Dış tehditlerin en önemlisi olarak da NATO ve AB'nin eski Doğu Blok'u ülkelerini bünyelerine dahil ederek Rusya'yı çevreleme politikaları gösterilmektedir.

Terörizm, kendisine beslenme kaynağı olarak dinsel, etnik, ekonomik ve sosyal farklılıkları seçmekte, bu farklılıkları bir silah olarak kullanarak amaçlarına ulaşmak istemektedir. Bu anlamda bakıldığında, eskiden beri uluslararası ilişkilerdeki ağırlığı, federal yapısı, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, muazzam genişlikteki toprakları, bu topraklarda yaşayan yüzlerce farklı halkı ve bu halklar arasındaki dinsel, ekonomik, kültürel farklılıkları ile Rusya terörizme maruz kalan bir ülke konumundadır (Özbay, 2009:11). Putin'e göre Yeltsin'in izlediği adem-i merkeziyetçi siyaset, federasyonun parçalanmasına neden olmuş; Çeçenistan'da olduğu gibi bölgesel ayrılıkçılığa yol açmıştır. Ona göre Rusya'nın egemen olduğu bölgelerde kontrolü arttırmak, ayrılıkçılık ve terörizme karşı ulusal güvenliği sağlamak için tek çözüm ülkenin bütünlüğünü koruyacak tedbirler almaktır. Nitekim 1 Eylül 2004'te patlak veren Beslan krizi, Putin'e iç siyasette izleyeceği merkezileşme için bir fırsat vermiştir. İlk aşamada, Çeçen savaşına ilişkin "dezenformasyon"u önlemeyi gerekeceğini göstererek medya üzerinde devletin denetimi artırılmıştır. Genelde güvenlik birimlerindeki

⁷ FSB, Rus gizli servisinin kısaltması olup Rusçası Federalnaya Slujbo Bezopasnasty dir. SSCB'deki KGB'nin yeni adıdır.

insanlardan bir “dikey güç” (vertical vlasti) oluşturularak federal hükümetin otoritesi etkin kılınmaya çalışılmıştır (Taştan, 2012: 101).

1990’lardan itibaren NATO ve AB’nin eş zamanlı olarak Avrupa’nın doğusuna doğru genişlemesi Kremlin’i aşırı derecede rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle 2004 yılındaki son genişleme dalgasıyla AB ile artık sınırdaş ülke haline gelen Rusya, Batının Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeleri de NATO’ya alma girişimlerini ve AB’nin “komşuluk politikası” çerçevesinde geliştirdiği Doğu Ortaklığı programını tepkiyle karşılamıştır (Akgün, 2010: 47). Eski Doğu Bloku ülkelerinin büyük çoğunluğu AB üyesi, bir kısmı ise aynı zamanda NATO üyesi olmuşlardır. Rusya’nın eski düşmanları olan ve Rus halkı nazarında hala düşman olarak görülen Batılı bu kuruluşların Rusya’nın hemen yanına kadar sokulmuş olmaları Rusların büyük çoğunluğu tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum Muhafız STK ve basın yayın organlarının sindirilmesi, muhalif olan işadamlarının çeşitli gerekçelerle işlerinin sektöre uğratılması gibi demokratik olmayan uygulamalara halkın itiraz etmemesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak Rusya, SSCB’nin dağılmasının hemen ardından terörizm tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, ülkenin çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan dinsel ve etnik terör oluşumları ülke güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir denilebilir. Rusya, V. Putin’in devlet başkanlığı koltuğuna oturmasından sonra terörizm ile mücadelesini sertleştirmeye başlamıştır (Özbay, 2009: 23). Güvenlik ve özgürlük dengesinin korunması noktasında Rusya önceliğini güvenlikten yana kullanmıştır. Çarlık döneminin mutlak otokratik rejiminden beri bu durum fazla değişmemiştir. 1980’li yıllardaki Gorbaçov reformları ve Yeltsin dönemindeki kısmi demokratikleşme hareketlerinden, uluslararası prestij kaybı ve güvenlik zafiyetleri gerekçesiyle vazgeçilmiştir. Güvenlik algısı Rusya’nın demokratik adımlar atmayarak otoriter bir rejim oluşturmasının veya demokratik çabalardan geriye dönüşünün en önemli nedenlerinden birisini teşkil etmektedir.

3.4. Sivil Toplum ve Siyasal Partilerin Gelişmemiş Olması

Sivil toplum, devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyet gösteren, özerk, gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan ve birey-devlet müzakeresini temin eden sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alandır (Aslan 2010: 360). Demokrasilerde diğer bileşenlerle birlikte sivil toplumun gelişmiş olması son derece önemlidir. Günümüzde bir rejimin demokratik olup olmadığının tespitinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) güçlü ve etkin oluşu belirleyici olmaktadır. Toplumun değişik bileşenlerinin bir araya gelerek kendi hak ve menfaatlerini gözetme adına serbestçe etkinliklerde bulunabilmesi ve siyasi irade

üzerinde baskı kurabilmesi son derece önemlidir. Bu nedenle Rusya'nın demokratikleşememesinin nedenleri tartışılırken sivil toplum örgütlerinin durumunun ele alınması gerekmektedir.

Tocqueville'den bu yana siyaset bilimciler demokrasinin püf noktasının sivil toplumun özerkliği olduğunu savunmaktadırlar. Bağımsız girişimler, dini kurumlar, dernekler, kulüpler, eğitim kurumları ve medya demokrasiyi üretmek üzere birbirleriyle ve devletle etkileşirler. Çoğulculuk yoksa demokrasi de yoktur. Rusya'nın geçmişinde, özellikle Sovyetler Birliği döneminde, sivil toplum devlet tarafından ezilmiş, hiçbir yapıya özerklik tanınmamış, her şey sıkı devlet kontrolünde tutulmuş, komünist sistem kasıtlı olarak sivil toplumu ezmiştir (Roskin, 2009: 363) denilebilir.

Totaliter ve otoriter rejimlerde sivil toplum kuruluşları, ancak olmazsa olmaz özelliklerinin bir kısmından vazgeçerek, resmi ideolojinin baskısı altında varlığını devam ettirebilmektedir (Aslan 2010:367). Totaliter bir rejimle idare edilen SSCB döneminde demokratik anlamda bir sivil toplum yapılanmasından bahsedilemez. Bu sistemde her yapı bir şekilde Komünist Partiyle bağlantılı olarak hareket etmek zorundadır. 1985'de Gorbaçov tarafından başlatılan açıklık (Glasnost) ve yeniden yapılanma (Perestroika) politikalarının sonucu olarak sivil toplum alanında da gelişmeler yaşanmıştır.

1990' lar ve 2000' lerin başında Rusya'da STK' lar artmıştır. Analizcilere göre 2004 yılında Rusya federasyonunda faaliyet gösteren 600.000 kadar STK bulunmakta, bunların arasında sosyal hizmet sağlayıcıları, eğitim organizasyonları, politik araştırma merkezleri, cinsiyet eşitliği grupları, kredi birlikleri ve uluslararası haklar örgütleri bulunmaktadır. Bu kuruluşların büyük bir çoğunluğu, Rusya'da sivil toplum ve demokrasiyi desteklemek isteyen yabancı organizasyonlar ve hükümetlerinden mali destek almışlardır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 693). Putin, NGO' ların yabancı ülkeler tarafından finanse edilmelerine Rusya'nın tolerans göstermeyeceğini söylemiş, aktivistleri ise yabancı etkilerden bağımsız hareket etmeleri hususunda uyararak iç politik konuların iç dinamiklerle çözülmesi gerektiğini salık vermiştir (Medetsky, 2005). Zaman içerisinde yabancılar tarafından fonlanan NGO' ların tamamen yasaklanması yoluna gidilmiş, ancak Kremlin'e yakın ve kremlin tarafından desteklenen NGO'lar ise bütçelenmiştir. Bağımsız NGO'lar Kremlin, Duma, Genel Savcılık, Adalet Bakanlığı ve diğer hükümet yetkilileri tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılmakta, yabancı düşmanların ülkenin etrafını sardığı ve NGO' lar aracılığıyla ülkeyi parçalayacakları paronayası yaratılmaya çalışılmaktadır (Ryzhkov, 2013).

Demokrasinin temel özelliklerinden birisi siyasi eşitliktir; yani siyasi gücün mümkün olduğunca geniş ve eşit bir şekilde dağıtılmasıdır. Ancak bu gücü hangi organ veya grup dağıtacaktır? Kısacası kimler “halk”ı teşkil eder? Dışarıdan bakıldığında cevabımız basittir: “Demos veya halk” , kesinlikle bütün insanları ifade eder, yani ülkedeki nüfusun tamamını. Ancak pratikte her demokratik sistem, siyasi katılımı bazen ciddi şekilde sınırlar (Heywood, 2007: 97). Siyasi katılımın en düşük seviyede sınırlandırıldığı ortamlar ise güçlü siyasi parti geleneğine sahip demokrasilerdir. Siyasi gücün geniş bir yelpazede ve mümkün olduğunca eşit şekilde dağılımı ancak ve ancak güçlü siyasi partilerin varlığıyla mümkündür.

Liberal demokrasilerde siyasi partiler çok önemlidir ve birkaç işlevi beraber yerine getirirler. Siyasi partiler seçim süresince seçmenlere farklı tercihler sunarlar ve seçimden sonra seçmenlerinin isteklerini temsil etmeye devam ederler. Partilerin ülkede kararların alınmasına etkisi oldukça fazladır (McFaul, 2004: 105). 1917 Bolşevik Devrimi'nin hemen ardından Rusya'da, Moskova Sovyet'i/Kurulunda 13 parti faaliyet gösterirken bu partilerin sayısı 1920'de 5'e düşmüş ve 1926 senesinde ise tek parti (Komünist Partisi) iktidarı başlamıştır. Rusya'daki siyasi değişimlere bağlı olarak 1926 yılında başlayan tek partili dönem, 1980'li yıllarda başka partilerin siyasi arenaya çıkmalarıyla son bulmuş ve çok partili hayata yeniden geçilmiştir. 1985 ilkbaharından 1991 Aralık ayına kadar geçen dönemde kurulan az sayıdaki siyasal parti ise ülke çapında örgütlenememiştir. Bundan dolayı KPSS⁸ ve Sovyetler Birliği yönetimine karşı önemli siyasi güç olarak partiler arası, bir anlamda partiler üstü blok oluşmuştur (A.A.Radugin; Akt: Hekimoğlu, 2007: 92-94). Bugün itibarıyla Rusya'da birçok siyasi parti bulunmasına karşın 2012 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Putin'in partisi olan Birleşik Rusya ve Zyuganov'un başında olduğu Komünist Partisi yarışmış, diğer partiler kayda değer oy⁹ alamamışlardır (CSPP, 2012).

Rus siyasal yaşamında, Sovyet dönemi hariç tutulursa, siyasi partiler etkin değillerdir. Bu durum kuşkusuz köklü bir siyasi parti geçmişinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Mutlak monarşiyle yönetilen çarlıklar döneminde halk baskı ve şiddetle sindirilmiş demokratik bir düzenin bulunmaması nedeniyle siyasal partiler oluşturulamamıştır. SSCB döneminde Komünist Parti ülke yönetiminde tek söz sahibi olmuş, parti politikalarına karşı çıkılması vatan hainliğiyle eşdeğer tutulmuştur. Tek partili SSCB'nin dağılmasıyla kurulan Rusya Federasyonu ile birlikte çok partili siyasi hayata geçilmiştir. Ancak Rus siyasal

⁸KPSS: Komunistnaya Partiya Sovyetkiy Soyuzu (Sovyetler Birliği Komünist Partisi)

⁹ Birleşik Rusya % 63.60, Komünist Parti % 17.8, MikhaelPrikhanov % 7.98, Liberal Demokrat Parti % 6.22 ve Adil Rusya Partisi % 3.85 oy almışlardır (CSPP, 2012).

kültürünün demokratik gelenekten uzak olması nedeniyle partiler yerine liderlerin etkili olduğu bir yapı hüküm sürmeye başlamıştır.

3.5. Asimetrik Federal Yapı

Rusya, yüzün üzerinde farklı etnik kökenden insanın bir arada yaşadığı Sovyetler Birliğinden miras kalan Cumhuriyet, Bölge ve diğer alt birimlerden oluşan karışık federal yapıya sahip bir ülke olup (Nichol, 2012:6); etnik, dinsel ve kültürel çeşitlilik bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. ABD ve Almanya gibi ülkelerde tek tip idari birimlerden oluşan simetrik federal yapı uygulanırken, Rusya'da çok daha karmaşık olan çok tipli asimetrik federal yapı egemendir (Atasoy, 2008:2). Rusya Federasyonu'nda toplam 83¹⁰ idari birim bulunmaktadır. Bazı siyasi haklara sahip Cumhuriyetler (21 Adet), Mega Bölgeler (Kraylar 9 Adet), Vilayetler (Oblastlar-46 Adet), Federal statüde kentler (2 Adet), Özerk Bölge (1 Adet) ve Özerk yöreler (Okruglar 4 Adet) den oluşmaktadır (Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki, 2009).

Diğer Federatif yapılardan farklı olarak Rus Federal Sistemi anayasaların yanında tüzüklerle de düzenlenmiştir. Cumhuriyetler kendi anayasalarına sahip iken diğer birimler (Büyük Bölgeler, Küçük Bölgeler, Federal Şehirler, Özerk Bölgeler ve Özerk Alanlar) kendi tüzüklerine sahiptirler. Bölgesel anayasa ve tüzükler kendi bölgelerindeki en üst yasal metinlerdir. Bu metinler Federal Anayasaya uygun olmak zorundadırlar (Salikov, 2010: 5). Cumhuriyetler diğer idari birimlerden farklı olarak kendi anayasasını ve kendi resmi dilini belirleme özgürlüğüne sahiptirler (Kumuk,2008:2). Seiffert, (2004: 26) şimdiye kadar Rusya'yı güvenilir biçimde bir arada tutan federal bir yapının bulunmadığını, Rusya Federasyonu'nun parçalanma tehdidinin devam etmekte olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Rus federalizminde merkeze aşırı yetki verilmektedir. Bundaki amaç farklı milliyetleri bir arada tutma isteğidir (Roskin, 2009: 350). Boris Yeltsin'in başkanlığı döneminde birçok federal birim büyük oranda otonomi kazanmıştır. Vladimir Putin ise bu süreci tersine çevirerek merkezi hükümeti güçlendirmiştir (Nichol, 2012:6). Putin'in bu süreci geri çevirmesinde federal sistemin asimetrik olması, bazı federe birimlerin bağımsızlık taleplerinin bulunması ve bazılarının da daha fazla özerklik peşinde koşmaları önemli rol oynamıştır. Yeltsin döneminde başlatılan yerelleşme eğilimi ve federe birimlerin federal devlet politikalarının oluşumuna katkıları Putin'le birlikte, devletin gücünü zaafa uğrattığı ve bazı federe birimlerin bağımsızlık talebinde buldukları gerekçesiyle ortadan kaldırılarak merkezi yapı güçlendirilmiştir. Bu durum demokratikleşme çabalarından geri dönüş olarak

¹⁰ Putin iktidara geldiğinde bu sayı 89 idi (Karadağ, 2006: 34).

değerlendirilebilir. Federal yapının bu düzensizlikleri, yönetim tarafından demokratik hakların kısıtlanmasına gerekçe olarak sunulabilmektedir.

3.6. Devlet Başkanının Yasama ve Yargı Üzerindeki Etkisi

Rusya Federasyonu'nda görev ve yetkileri itibarıyla Fransa'dan çok ABD'dekine benzeyen ve fiilen hem yasamanın hem yürütmenin üzerinde yer alan bir başkanlık sistemi bulunmaktadır (Çelebi, 2013: 2). Tamaş Kraus "Rusya'daki başkanlık sisteminin her türlü "kurumsal benzerliğine ve aynılığına" karşın Amerika'daki ya da Fransa'daki sistemlerle karıştırılmaması gerektiğini vurgulayarak, bu sistem kesinlikle başka bir sosyal temele, başka bir sosyal fonksiyona ve psikolojiye oturmaktadır", diye yazmaktadır. Kagarlitski bu sistemi burjuva demokrasininin, politik diktatörlüğün ve otokrasinin belli öğelerinin tamamen kendine özgü bir karışımı (Kagarlitski, 2008: 199) olarak tanımlamaktadır.

Mikail (2007: 13), Rusya Federasyonu'nda görev ve yetkileri itibarıyla Fransa'dan çok ABD'dekine benzeyen ve fiilen hem Yasamanın hem de Yürütmenin üstünde yer alan bir Başkanlık Sisteminin bulunduğunu vurgulamaktadır. Devlet Başkanı iç ve dış meselelerde üstün yetkilere sahiptir. Bazı durumlarda hükümete tanınan yetkiler Cumhurbaşkanına da tanınmıştır. Federal düzeyde güçlü yetkileri onu üstün kılmaktadır. Yüksek idari görev ve yargı organlarına atama yapabilmekte ve bu görevlileri görevden alabilmektedir (Aarveaara, 1999: 13-14). Cumhurbaşkanı yasama organına göre üstün konumdadır; çünkü kendisini destekleyen parti Duma¹¹'da da çoğunluğa sahiptir ve bu partinin en güçlü kişisi olduğundan milletvekillerinin seçiminde de etkilidir. Hem anayasal olarak üstün konumu, hem yargı mensuplarını atama yetkisi, hem de sistemin onun etrafında şekilleniyor olması dolayısıyla yargıya göre de daha üstün konumdadır. Burada, yasal metinlerdeki üstünlüğün yanısıra Rus siyasi geleneğinden kaynaklanan bir üstünlük de söz konusudur. Ayrıca Putin'in ülkenin zor koşullar yaşadığı bir dönemde iktidara gelerek karizmatik kişiliği ile halka güven telkin etmesi, kendisine ve Cumhurbaşkanlığı makamına ayrı bir güç kazandırmıştır. Karizmatik bir lider karşısında demokratik geleneğin tam olarak yerleşmediği kurumların bağımsız hareket etmeleri beklenmemelidir (Ağır, 2014: 204-205).

Yargı organı yürütmeden tamamen bağımsız değildir. Yargı mensuplarının kariyer gelecekleri Kremlin'in tercihlerine bağlıdır. Adli sistem muhalefeti sindirmekte bir araç olarak kullanılabilir. (<http://freedomhouse.org>, 2014). Siyasal sistemin tek adamın etrafında şekillendiği rejimlerde yargı kurumları da tam bağımsız olarak görev

¹¹ Rusya'da yasama organı iki meclisten (Federasyon Konseyi ve Devlet Duması) oluşmaktadır. Federasyon Konseyi her federe birimin iki temsilcisinden oluşmakta iken, Duma, beş yıl için halk tarafından seçilen 450 üyeden oluşmaktadır (The Constitution of the Russian Federation, Article: 95-96).

yapamamaktadırlar. Her şeyin liderin kararıyla şekillenebildiği bir siyasi yapıda yargının tam bağımsız olabileceğinden sözetmek eşyanın tabiatına da aykırı bir durumdur.

Bu gün için Rus siyasi rejimi, yasal normların ve anayasal kuralların geniş çapta göz ardı edilmesiyle, iktidarı paylaşan kurumların ve denetleme mekanizmalarının yokluğu ile ve siyasi karar alma sisteminin şeffaf ve güvenilir olmaması ile daha da kötüleşmiş bir başkanlık sistemidir. Seçim sistemindeki kusurlar, basın özgürlüğünde giderek artan kısıtlamalar, başkanlığın yürütme yetkisinin anayasal sınırları aşma tehdidi, keyfi kurallar, vatandaşların hak ve özgürlüklerinde artan ihlaller bütün bunların hepsi Rusya'nın liberal olmayan bir demokrasi olmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, mali ve sanayi holdinglerin devlet kurumlarını özel iş menfaatleri için kullanması artarken pek çok devlet kuruluşunun etkinliği, nüfuzu ve siyasi kapasitesi çok azalmıştır (Mangott, 2001: 66). Devlet başkanının gerek anayasal üstünlüğü gerekse karizması sistemin onun etrafında şekillenmesine neden olmaktadır. Bu güçlü konumu onu sistemin mutlak hakimi konumuna getirmektedir. Bu durum da demokratik ilkelerin Rusya'da yerleşmemesine neden olmaktadır.

3.7. Ekonomik Nedenler

Rus ekonomisi büyük oranda doğal kaynaklara bağımlı durumda olup devlet gelirlerinin büyük bir bölümünü enerji sektörü oluşturmaktadır. SSCB'nin dağılmasıyla liberal ekonomiye geçiş döneminde kamu işletmeleri yok pahasına satılmış, kamu işletmelerini satın alan ve daha sonra oligark diye adlandırılan bu zenginler önemli bir ekonomik güç elde etmişlerdir. İktidara geldiği zaman bu durumu büyük bir tehlike olarak gören Putin, stratejik bir alan olarak gördüğü enerji sektörünü tekrar devletleştirme yoluna gitmiştir.

Bugün itibariyle; enerji sektöründeki firmalar ya doğrudan ya da dolaylı olarak devlet kontrolü altındadır. 2010 verilerine göre Rusya'da tüm devlet gelirlerinin % 46'sı petrol ve doğalgaz gelirlerinden oluşmaktadır. Küresel ekonomik kriz Rus ekonomisini ve finansal yapısını derinden etkilemiş, ve bir daralma yaratmıştır. Bunun en büyük nedeni Rus ekonomisinin petrol ve doğal kaynak ihracatına bağımlı olmasıdır (Nichol, 2012: 22-24).

Yoksul nüfusun fazla olduğu ülkelerin demokrasinin gelişimine olanak sağlayamayabilecekleri söylenebilir. Birinci dünya savaşından sonra Almanlar Hitler'i, onyıllar sonra yoksul Venezuelalılar Chavez'i, ve yine İranlılar Ahmedinejad'ı seçmişlerdir. Tarih boyunca ispatlanmıştır ki fakir nüfusun yoğunlukta olduğu ülkeler diktatörlükle yönetilmektedir (Latynina, 2009). Rusya'da devlet doğal kaynak gelirleri nedeniyle zengin

olmasına karşın, gelir dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle halkın önemli bir bölümü yoksuldur. Öztekin (2003: 62), toplumda gelir dağılımının bozulmasıyla eşitlik düşüncesinin ve yasalara saygının kaybolacağını, bu durumda demokrasinin de bozulmaya başlayacağını vurgulamaktadır.

Rusya’da gelir dağılımında ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır. İnsanlar yasaların uygulandığına inanmamakta paranın ve nüfuzun yegane güç olduğuna inanmaktadırlar. Ülkedeki önemli ekonomik sektörler hala devlet kontrolündedir. Devlet kontrolünde olmayanlar ise devlet başkanının izin verdiği birkaç zenginin elindedir. Bu durum demokrasinin Rus toplumuna yerleşememesinin önemli nedenlerinden bir tanesidir.

4. Sonuç

Rusya Federasyonu, geniş toprakları, zengin enerji kaynakları, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel birikimi ve bir döneme damgasını vurmuş olan SSCB’ nin mirasçısı olması gibi nedenlerle dünyanın siyasi ve ekonomik bakımdan önemli ülkelerinden birisidir. Çağdaş dünyada artık bir norm haline gelmiş olan demokrasi konusunda Rusya, özellikle Batılı ülkeler tarafından, demokratik olmadığı gerekçesiyle eleştirilmekte, demokrasi indekslerinde alt sıralarda yer almaktadır. Bağımsız bir kuruluş olan Freedom House tarafından ise demokratik olmayan ülkeler kategorisinde değerlendirilmektedir.

Rusya’nın demokrasiye uygun olup olmadığı sorusunun iki cevabı bulunmaktadır. Bazıları demokrasinin Rusya’nın doğasına uygun olmadığını çünkü insanların buna hazır olmadıklarını söylemektedirler. Bazıları ise açık demokratik bir toplum oluşturulması konusunda yöneticilerin yeterince istekli olmadıklarını vurgulamaktadırlar (Latynina, 2009). SSCB’nin son devlet başkanı ve 1980’li yıllarda demokratikleşme bağlamında ciddi adımlar atmış olan Gorbaçov, 2011 yılında düzenlenen 80. Doğum günü kutlamalarında vermiş olduğu demeçte, Rus demokrasisinin imitasyon olduğunu, yargının ve yasamanın yeterince bağımsız olmadığını, Kremlin’in komünist partinin uygulamalarını çağırıştırdığını, Putin’in ülkeyi tek parti uygulamalarına geri götürdüğünü vurgulamıştır (Isachenkov, 2011). Benzer şekilde Zekaria’da (2014) Putin’in yargı bağımsızlığını aşındırdığını ve kişisel hakları sınırlandırdığını vurgulamaktadır.

Bir ülkede demokrasinin yerleşip yerleşmediğinin tespitinde yetki ve sorumlulukların kişi odaklı olmak yerine kurum odaklı olması, hukukun üstünlüğü ilkesinin herkes için ve her durumda uygulanıyor olması, siyasi partilerin ve STK’ların gelişmiş ve yeterli sayıda olması, kitle iletişim araçlarının özgür ve bağımsız olması gibi hususlar üzerinden değerlendirmelerde

bulunmaktadır. Bugünkü Rusya'da bu sayılan hususlar; ülkenin demokratikleşmemesinin nedenleri olarak değerlendirilen siyasal kültürü, halkın süper güç olarak yaşama alışkanlığı ve tutkusu, güvenlik kaygıları, sivil toplumun ve siyasal partilerin gelişmemiş olması, asimetrik federal yapısı, devlet başkanının yasama ve yargı organları üzerindeki etkisi ve ekonomik nedenlere bağlı olarak yeterince uygulanamamaktadır.

Gorbaçov reformlarından önceki dönemde yüksek olan devlet kapasitesi Yeltsin döneminde azalmaya başlamış, sonrasında Putin yönetiminde ilginç bir şekilde yüksek seviyelere geri dönmüştür. Bu iki eğilim birbiriyle açıkça ilişkilidir: Putin'in rejimi demokrasiyi yerinden ederken, devlet kapasitesini saldırgan bir şekilde genişletmiştir. Putin rejimi genişlik, eşitlik, koruma ve karşılıklı bağlayıcı istişare yönünden Rusya'yı açıkça demokratikleşmenin geri çevrimine uğratmıştır (Tilly, 2007: 226-227). Putin'in tutumu, yolsuzluklar ve Rus kültürü Rusyayı demokratikleşmeden alıkoyan önemli nedenlerdendir. Rusya bugün demokratik açık ve özgür bir toplum görüntüsü vermemektedir. Rusya'nın Batılı anlamda bir özgürlük düzeyini yakalayabilmesi için kültürel, yapısal ve işlevsel önemli değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır (Zachari, 2013). Rus siyasal kültürü merkeziyetçi otokratik bir eğilim taşımaktadır. Çarlık döneminde çarların acımasız uygulamaları ve SSCB dönemi tek partinin totaliter yönetimi bugünkü Rus siyasal kültüründe demokratik eğilimlerin az olmasının en önemli nedenlerinden birisidir. SSCB dönemindeki süper güç psikolojisiyle yaşamaya alışmış Ruslar için bugün de süper güç olma arzusu gündelik yaşamın zorluklarından daha fazla önem arz etmektedir. 1991 sonrası bazı federe birimlerinin etnik temelli ayrılık istekleri ve bir zamanlar karşıtı olan NATO ile AB gibi uluslararası oluşumların Rusya'yı çevreleme politikaları ülkenin ciddi güvenlik sorunu algılamasına neden olmuş ve Gorbaçov ile başlayıp Yeltsin ile sürdürülen bir takım demokratik kazanımlardan geri dönüşler yaşanmıştır. Enerji sektöründeki şirketlerin önemli bir bölümünün tekrar devletleştirilmesi geri kalanların da Putin'e muhalif olanların elinden alınarak yandaşlarına verilmesi, muhalif basın ve STK'lara baskı uygulanması, hukuk devleti ilkesinin ihlal edilerek birçok muhalif işadammının ülkeyi terke zorlanması demokratikleşme çabalarından geri dönüş ve ülkenin demokratikleşmemesinin nedenleridir.

KAYNAKÇA

AARREVAARA, Timo (1999), “Restructuring Civil Service in Russian Public Administration”, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/unpan003983.pdf>, Erişim Tarihi: 17.06.2014.

AĞIR, Osman (2014), **Rusya Federasyonu’nda Yürütmenin Konumu ve Otoriterleşme**, Malatya: İnönü Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

AKGÜN, Birol (2010), **Rusya-AB İlişkileri**, Siyaseti, Ekonomisi, Güvenliği, Dış Politikaları ve Stratejik İlişkileriyle: Rusya, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.

ATASOY, Emin (2008), “Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnocoğrafya Işığında Değerlendirilmesi”, **Turkish Studies**, s.83-124, Sayı:13, Sonbahar 2008.

ATASOY, Emin (2011), **Demografi, Jeopolitik ve Etnoğrafya Işığında Rusya**, Bursa: MKM Yayıncılık.

BUGAJSKI, Janusz (2010), “Russia’s Pragmatic Reimperialization”, *Caucasian Review Of International Affairs (CRIA)*, s:3-19, Vol. 4 (1) – Winter 2010.

CARRERE, Encausse Helene (2003), **Tamamlanmamış Rusya**, Çev: Reşat Üzmen, Ötüken Neşriyat: İstanbul. CSPP (Centre for the Study of Public Policy), “Presidential Election Result”, http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php, (Erişim Tarihi: 08.07.2014).

ÇELEBİ, (2013), **Rusya’nın Putin’inden; Putin’in Rusya’sına**, Kültür Ocağı Vakfı Stratejik Araştırmalar Kürsüsü.

Demografiçeskiy Ejegodnik Rassii, (2013), s:25,46, Moskva: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki (ROCSTAT).

DURSUN, Davut (2006), **Siyaset Bilimi**, Beta Basım AŞ. 3. Bası, İstanbul.

Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki, (2009), “Çislo Administrativno-Territorialnix Edinits Po Subyektom RF na 1 Yanvara 2009 Goda”, <http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstatmain/rosstat/ru/statistics/state/#>, Erişim Tarihi: 01.06.2014.

HAZIR, Hayati (2004), **Anayasa Hukuku**, Alter Yayınları, 3. Bası, Ankara.

HEKİMOĞLU, Asem Nauşabay (2007), **Rusya’nın Dış Politikası 1**, Vadi Yayınları: Ankara.

HEYWOOD, Andrew (2007), **Siyaset**, Çev: Bekir Berat Özipek vd. Adres Yayınları, Ankara.

ISACHENKOV, Vladimir (2011), “Gorbachev at 80: Russia an ‘Imitation’ of Democracy”, [The St. Petersburg Times](http://www.thestpetersburgtimes.com), March 2, 2011.

KAGARLİTSKY, Boris (2008), **Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon**, Çev. Fatma-Serdar Arıkan, İthaki Yayınları, İstanbul.

KALAYCIOĞLU, Ersin (2012), **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Deniz Kağncıoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:2502.

KUMUK, Cem, (2008), “Rus Tarzı Federalizm” <http://genar.blogcu.com/rus-tarzi> federalizm-cem-kumuk /3968380, Erişim Tarihi:17.07.2014.

LATYNİNA, Yulia (2009), “Unfit for Democracy”, [The St. Petersburg Times](http://www.thestpetersburgtimes.com), July 31, 2009.

LİNZ, Juan.J. (1975), **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, Çev. Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.

MANGOTT, Gerhard (2001), "Dizlerinin Üzerine Çöken Dev: Rusya'nın Küresel Rolü Üzerindeki Yapısal Kısıtlamalar, s:65-91 Kadim Komşumuz Yeni Rusya, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları:9.

McFAUL, Michael, Nikolai Petrov vd. (2004), **Between Dictatorship and Democracy Russian Post-Communist Political Reform**, Washington: Carnegie Endowment for International Peace.

MEDETSKY, Anatoly (2005), Putin Warns Politically Active NGOs, **The Moscow Times**, (21 Temmuz 2005).

MİKAİL, Elnur Hasan (2007), **Rus Dış Politikası ve Yeni Çar Putin**, IQ Yayıncılık.

MUTLUSU, A. Faruk (2001), Yönetmel Yapıların Oluşumunu ve Niteliğini Belirleyen Etkenler, s:72-94, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2001, Cilt 3, Sayı:3.

NİCHOL, Jim (2012), "Russian Political, Economic, and Security Issuesand U.S. Interests", Congressional Research Service, www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf Erişim:02.06.2014.

OKTAY, Cemil (2005), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Melisa Matbaacılık, İstanbul.

ONAY, Yaşar (2002), **Rusya ve Değişim**, Nobel Yayınları, Ankara.

ÖZBAY, Fatih (2009), "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Politikası:Stratejik Sorunlar ve Çözüm Yolları", ss:12-26, **Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar 2**, Ed:İhsan Çomak, İstanbul: Tasam Yayınları, ÖZTEKİN, Ali, (2003), **Siyaset Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

RIASANOVSKY Nicholas V. ve Mark D. STEINBERG, (2011), **Rusya Tarihi**, Çev: Figen Dereli, İnkilap Kitabevi, İstanbul.

ROSKİN, Michael G. (2009), **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Çev: Bahaeddin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara.

RYZHKOV, Vladimir (2013) "OperationTotal Eradication of NGOs" **The St. Petersburg Times**, (22 Mayıs 2013).

SALİKOV, Marat (2010), "The Russian Federal System: Sub-Nationaland Local Levels", <http://camlaw.rutgers.edu/statecon/subpapers/salikov.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06. 2014.

SAPMAZ, Ahmet (2008), **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

SEİFFERT, Wolfgang (2009), **Vladimir V. Putin**, İstanbul: Gendaş Aş.

TAŞTAN, Yahya Kemal (2012), "Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, s.69-134, Yaz 2012.

The Constitution of the Russian Federation, (1993), Article: 95-96.

TİLLY, Charles (2007), **Demokrasi**, Çev. Ebru Arıcan, Phoenix Yayınevi, Ankara.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2012), **Siyaset**, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

TÜRMEEN, Rıza (2010), "Otoriter Bir Cumhuriyete Doğru" 22 Mart 2010, **Milliyet Gazetesi**.

UYSAL, Ahmet (2011), Otoriter Rejimlerin Reformu Mümkün mü ?, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 29.04.2011, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/otoriter-rejimlerin-reformu-mumkun-mu/822#>

ZAKARİA, Fared (2014), "The Rise of Putinism", **The Washington Post**, July 31.

ZACHARİ, K. Ochoa, (2013), "[Russia: The Democracy That Never Was](http://www.e-ir.info/2013/12/23/russia-the-democracy-that-never-was/)", <http://www.e-ir.info/2013/12/23/russia-the-democracy-that-never-was/>, Erişim Tarihi:07.08.2014.

<http://freedomhouse.org>, (2014), "Russia, [Freedom in the World 2014](http://freedomhouse.org/country/russia#.U9udQ2VrOUl)", <http://freedomhouse.org/country/russia#.U9udQ2VrOUl>, (E.Ta: 01.08.2014)

Sinema Filmlerinin Pazarlanmasında Sosyal Medyanın Kullanımı

Mevlüt AKYOL¹

Yasemin KURUCA²

Özet

Sinema endüstrisi, hayatımızın her alanında yer alan sosyal medyayı film pazarlamasında kullanmaktadır. Yapımcılar, bir film vizyona girmeden önce, sosyal medya ağlarında filmlerin fragmanlarını, kliplerini, film müziklerini ve set fotoğrafların paylaşarak filmin hem popülerliğini hem de izlenme oranlarını arttırmayı hedeflemektedirler. Bir filmin Facebook'ta beğenilme, YouTube'da izlenme, Twitter'da Trend Topic olma oranları, filmlerin aldıkları yıldızlardan daha önemli hale gelmiştir. Dünya sinemasının uzun süredir önemli bir şekilde kullandıkları sosyal medya ağları Türkiye'nin sinema sektöründe de kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, sosyal medyanın Türk sinemasında nasıl kullanıldığını 2014 yılının en çok izlenen 10 filmi üzerinden incelemek ve sinema filmlerinin pazarlanmasında sosyal medyanın kullanımına ilişkin bir tespit ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, sosyal medya, Facebook, pazarlama

Using Social Media in Movie Promotion

Abstract

Movie industry uses social media in every area of our lives to film marketing. Producers, aim to increase both popularity and rating of movie, sharing of movie trailers, video clips, soundtracks and behind the scenes images before a movie is released. Total like get on Facebook, rating on YouTube, being Trend Topic on Twitter of a movie has become more important than the stars of a movie. Social media networks, which are used by the world cinema as an effective tool, have also been used in cinema industry of Turkey. The purpose of this study is to research how to use social media in Turkish cinema through the most watched 10 films of 2014 and to reveal a determination about the use of social media in the marketing of films.

Key Words: Cinema, social media, Facebook, marketing

¹ Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, mevlut.akyol@inonu.edu.tr, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi / Malatya

² Arş. Gör. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, yasemin.kuruca@inonu.edu.tr, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi / Malatya

1. Giriş

Günümüzde neredeyse her gün dergilerde, gazetelerde, televizyonda, billboardlarda film reklamlarıyla karşılaşırız. Film dağıtım şirketleri, filmleri tanıtmak için farklı medya araçlarını film vizyona girmeden çok önceden kullanmaya başlarlar (Elliott ve Simmons, 2011: 4461). Sinema izleyicilerinin birçok film ile karşı karşıya kaldığı bu rekabet ortamında film pazarlamacıları gişede başarı elde etmek için farklı yollar kullanmak zorundadırlar. Son birkaç yıldır, web siteleri film şirketleri için film pazarlamasının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bir gazete veya televizyondaki reklam bugün veya yarın gitmiş olabilir, fakat bir web sitesi farkındalık oluşturmaya devam edecektir (Leong, 1998). Son yıllarda film pazarlamacıları film tanıtım araçlarına sosyal medyayı da eklemişlerdir (Lo, 2010: 1). Yakın zamanlı araştırmalar, Facebook ve Twitter gibi sosyal ağları çok sayıda insanın yeni arkadaşlar edinmek, eski arkadaşlarıyla sosyalleşmek, bilgi almak ve kendilerini eğlendirmek gibi çeşitli sebeplerle kullandıklarını göstermektedir. Bunun sonucunda birçok büyük firma, müşteri trafiğini düzenlemek, müşteri sadakatini ve hatırdaki tutmayı artırmak, satış ve gelirleri artırmak, müşteri memnuniyetini geliştirmek, marka farkındalığını yaratmak ve markanın itibarını inşa etmek gibi ticari değerler kazanmak için gelişen bu teknolojiyi kullanmaktadırlar (He vd., 2013: 464). Son zamanlarda; film pazarlama, pazarlama kampanyaları oluşturmak, farkındalık yaratmak, hayranlar ile bağ kurmak, ürünleri tanıtmak ve sanayiye yeniden şekillendirmek için de sosyal medya araçlarını kullanılmaya başlandı (Schoenberg, 2012: 1).

Dünya sinemasının uzun bir süredir etkili bir araç olarak kullandığı, filmlerin hem izlenme oranlarını hem de popülerliğini arttırmayı amaçlayan sosyal paylaşım siteleri, Türk filmlerinin tanıtımını yapmak ve filmlerin daha fazla duyulmasını sağlamak amacıyla Türkiye'nin sinema sektöründe de kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı 2014 yılında en çok izlenen on Türk filminin sosyal paylaşım ağlarından en çok kullanıcısı olan Facebook ağını nasıl kullandıklarını incelemektir.

2. Pazarlama Kavramı ve Değişen Pazarlama Anlayışı

Pazarlama, gerçekte var olan veya var olmayan satış ortamlarında ürün veya hizmet satan satıcılarla, bu ürün ya da hizmeti satın almak isteyen alıcılar arasındaki süreçtir (Elden, 2013: 42). 1920'li yıllarda geleneksel pazarlama anlayışı üretim / ürün ve satış kavramlarına dayanırken 1930'dan sonra çıkan ekonomik kriz ile bu anlayış değişmeye başlamıştır. 1950'li yıllardan sonra pazarlama kavramının etkili olduğu görülmektedir (Alabay, 2010: 214). 1990'dan sonra ise hedef kitlenin isteklerinin ön planda tutulduğu müşteri – odaklı bir pazarlama anlayışına geçilmiştir (Alabay, 2010: 216).

Teknolojik alanda yaşanan değişimler ve internetin yaygınlaşması, küreselleşme ve bilinçli tüketici geleneksel pazarlama kavramının da değişmesine sebep olmuştur (Alabay, 2010: 216-217). İşletmeler internetin yoğun bir şekilde kullanıldığı elektronik pazarlamaya, ürün ve hizmetlerinin tanıtımı için ağırlık vermektedirler. İnternetin, çok büyük bir kitleye kısa zamanda ulaşabilmesi, mesafe sorunu olmaması, müşterilerden anında geri dönüş alabilmesi gibi yararlarından dolayı pazarlama sektöründe önemli bir yere sahiptir.

Tablo 1. Geleneksel Pazarlama ve İnternette Pazarlamanın Karşılaştırılması

Pazarlama Faaliyeti	Geleneksel Pazarlama	İnternette Pazarlama
Reklam	Basılı, video kayıtlı ya da ses kaydı yapılmış olarak hazırlanır ve TV, radyo ve gazete gibi standart medya araçları kullanır. Genellikle çok sınırlı bilgi sunulabilir	Çok geniş kapsamlı bilgi tasarlayarak, işletmenin web sitesine koyulur. Ayrıca diğer sitelerden banner koyma hakkı satın alınır
Müşteri Hizmetleri	Bireysel görüşmelerden, odak gruplardan ve telefon ya da mektupla gönderilen anketlerden yararlanılır.	Haftada yedi gün, günde yirmi dört saat hizmet sunulur. İstenilen çözümler telefon, faks ya da e-posta ile gönderilir. Online diyalog sürdürülür. Bakım ve onarım hizmeti, uzaktan bilgisayar desteği ile sağlanır.
Satış	Müşteriler ve müşteri adayları telefonla aranır. Ürün ya fiziksel olarak ya da projeksiyon makineleri ile tanıtılır.	Haber grupları ile iletişime geçilir ve eposta ile yapılan iletişim bilgilerinden yararlanılır.
Pazarlama Araştırması	Müşterilerin mağazaya gelerek ya da telefonda söyledikleri dikkate alınır veya yüzyüze yapılan görüşmelerle bilgi toplanır.	Müşterilerle veya müşteri adayları ile online görüşmeler veya yazışmalarla bilgiler toplanır.

Kaynak: Çağlar ve Kılıç'tan aktaran Alabay, 2010: 218.

3. Değişen Pazarlama Anlayışında Yeni Medya Araçlarının Kullanımı

Toplumsal yaşamda yeni iletişim teknolojilerinin etkisi ve gelişimi giderek artan bir önem kazanmaktadır. Dijital iletişim ve yeni medya kavramları artık günlük yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Toplum içinde yeni medyanın etkisi ekonomi, siyaset ve iletişim gibi birçok alanda görülmektedir. Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ve yaygınlaşması, insanların yaşamını değiştirmiş, kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Van Dijk tarafından geleneksel medyadan farklı, dijital kodlama sistemine dayanan, kişiler arasında eş zamanlı iletişim kuran, yüksek hızda karşılıklı etkileşimin gerçekleştiği multimedya özelliğine sahip iletişim araçları olarak tanımlanan “Yeni Medya”, günümüzde yaşamın her alanında yer almakta ve her an kullanılmaktadır (aktaran Binark, 2007: 5).

Teknolojinin hızla yayılması, hem bilgi ve iletişim teknolojileri alanında hem de sosyal ve kültürel alanlarda önemli değişimlere yol açmıştır. Web 1.0 teknolojilerinin yerini

Web 2.0 teknolojilerine bırakmasıyla, kullanıcının çok daha aktif rol oynadığı yeni bir ağ ortaya çıktı. Bu etkileşimli ağ sayesinde kullanıcıların bilgiye ulaşması, bu bilgiyi paylaşması, yayması ve bu bilgi üzerine söz söylemesi çok kolay bir hale gelmiştir. Sosyal medya olarak bilinen Facebook, LinkedIn gibi toplumsal paylaşım ağları, Twitter gibi mikroblog uygulamaları, YouTube, Daily Motion, Vimeo gibi video paylaşım ağları, Blogspot, Wordpress, Thumblr gibi blog siteleri gündelik yaşamda sıklıkla kullanılan yeni medya ortamlarıdır (Bayraktutan, 2013: 101).

Sosyal medya, dünya tarihinin en hızlı büyüyen medya türüdür. 'We Are Social' tarafından hazırlanan 2015 yılında yayınlanan 'İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri'ne göre, Facebook'un bugün 1,366 milyar aktif kullanıcısı vardır ve her gün 500 bin kişi Facebook'a üye olmaya devam etmektedir. YouTube, Google'ın ardından dünyadaki en büyük ikinci arama motoru konumundadır. 284 milyon kullanıcısı olan Twitter'dan her gün 500 milyon tweet atılmaktadır (Sosyal medyaya rakamsal bir bakış, blog.turkcell.com.tr, Erişim Tarihi: 25.12.2014). Dünya üzerinde yaklaşık 200 milyon blog vardır. İnternet kullanıcılarının interneti ziyaret etme sebeplerinin başında sosyal medya gelmektedir (Özata, 2013: 27). Kullanıcı sayısındaki olağanüstü artış ve buna paralel gelişen kamuoyu etkisi, tüm tüketim endüstrisini Sosyal Medya'yı etkin kullanabilme arayışına itmiştir (Çetinöz, 2013: 168).

Günümüzde insanlar bir ürün ya da hizmeti satın almadan önce, daha önce o ürünü ya da hizmeti satın almış olan gerçek insanların deneyimlerini incelemek için bloglara, Facebook'a ya da sözlüklere başvurmaktalardır (Sevinç, 2012: 25).

4. Sinema Filmlerinin Pazarlanması

Bütün ürünler ve sektörlerde olduğu gibi sinema filmlerinin pazarlanma aşaması da büyük önem taşımaktadır. Bir filmin vizyonda kalma süresi ortalama 6 - 8 haftalık bir süreye sıkıştırılmaktadır ve bu süre, ticari bir pazar için çok kısa bir dönemdir. Orta ve yüksek bütçeli filmler için, açılış hafta sonu, yani cumadan pazara üç gün anlamına gelir. Film pazarlamacılarının gişe başarısı için ilk hafta içerisinde tek bir şansları vardır denilebilir. Çünkü sinema tarihinde çok az sayıda film kötü bir ilk hafta rakımından sonra kendini toparlayabilmiştir. Vizyona giren her bir film yeni bir üründür, kısa ve kırılabilir raf yaşamında tüketicilere tanıtılması, konumlandırılması ve pazarlanması gerekmektedir. Bu kısa dönemi başarıyla sonuçlandırmak için, büyük yapım şirketlerinin kampanyaları, pazarlama ve reklam stratejileri, filmlerin çekiminden önceki dönemlerde başlar ve sürekli revize edilir (Marich'ten aktaran Bellitaş, 2010: 7).

Sinema sektöründe film pazarlama çalışmaları oldukça önemlidir. Özellikle Amerikan sineması her bir filmini bir ürün olarak görür ve pazarlama faaliyetlerine oldukça yüksek miktarlarda para harcar (Sayılğan, 2010: 199). Senaryo, filmin adı, yönetmen, oyuncular gibi bütün unsurlar bir filmin pazarlanması için oldukça önemlidir (Yavuz, 2004: 51). Filmin üretim aşamasına gösterilen özen kadar, tutundurma faaliyetlerine de önem verilmelidir. Bu aşamada film yorumları, medya reklamları, basın ilanları, afişler, fragmanlar, ağızdan ağıza pazarlamaya ilaveten gelişen yeni iletişim teknolojilerinin kullanılması da oldukça önemlidir (Mohammadian ve Habibi, 2012: 23 - 24).

5. Sinema Filmlerinin Pazarlanmasında Sosyal Medyanın Kullanımı

İnsan hayatının her alanında etkili bir rol oynayan sosyal medyanın sahip olduğu gücü film yapımcıları da fark etmiş ve her film için bu mecra etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Sinema endüstrisinin en iddialı filmlerini yapan Hollywood sosyal medyayı bir pazarlama aracı olarak yapımlarında uzun süredir başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Harry Potter filminin yapımcısı olan Warner Bros. film adına resmi bir web sitesi açmış, bu sayfayı Facebook, Twitter, Google Plus ve YouTube gibi sosyal medya kanalları ile destekleyerek ve sadece tek yönlü değil, çift yönlü bir etkileşim kurarak geniş bir hayran kitlesine ulaşarak istediği başarıyı gişede de elde etmiştir. Bugün Harry Potter'ın Facebook'ta 76 milyon 500 beğenen sayısı ve Twitter'da 1.618.261 takipçisi vardır. Film serisinin 2011 yılında sona ermesine rağmen, sosyal medya sayfalarında hala aktif olarak paylaşım yapılmaktadır. Facebook istatistiklerine bakıldığında en popüler hafta olarak 17 Temmuz 2011 tarihinin, filmin vizyona girdikten bir hafta sonrasına denk gelmesi de, sitenin yoğun bir şekilde takip edildiğini göstermektedir. Sitede hala aktif olarak paylaşımlar yapılmaktadır. Sadece film karakterleri ile ilgili değil, karakterlere hayat veren oyuncuların haberleri, etkinlikleri ile ilgili paylaşımlara devam edilmekte, beğenen kişi sayısı günden güne artmaktadır. Harry Potter gibi oldukça geniş bir hayran kitlesine sahip olan bir film için bu başarı normal kabul edilebilir, fakat 2007 yılında 15.000 dolar gibi oldukça düşük bir bütçeyle çekilen Paranormal Activity filminin, yapımcılarına gişede 150 milyon dolar kazandırmış olması sosyal medyanın etkileyici gücüdür. Filmin yapımcısı Paramount oldukça başarılı bir tanıtım stratejisi uygulamıştır (Schoenberg, 2012: 6). Bir sinema salonunda filmi izleyen seyirciler amatör bir kamera ile kayıt edilir ve izleyicilerin film sırasındaki tepkileri özellikle Facebook olmak üzere diğer sosyal medya sitelerine eklenerek geniş bir izleyici kitlesi sinema salonlarına çekilir. İlk filmde izlenen bu tanıtım stratejisi, serinin devam filmlerini de olumlu yönde etkileyerek diğer filmlerin izlenme sayılarını da arttırmıştır. Filmin Facebook sayfasını

yaklaşık 21 milyon 238 bin kişi beğenmiştir ve film serisi ile ilgili sürekli aktif paylaşım yapılmaktadır (www.facebook.com/paranormalactivity, Erişim Tarihi: 12.01.2015).

Kendi filmlerini üreten dünyanın birçok ülkesi film pazarlama aracı olarak sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Bu ülkelerden birisi de 2013 yılında 88 yerli filmi gösterime sokan Türkiye'dir. Bu başarı oranı ekonomiye de yansiyarak elde edilen gişe hasılatı 2012'ye kıyasla % 18,5'lik bir artış göstermiştir (Sinemada seyirci sayısı yüzde 29 arttı, www.radikal.com.tr, Erişim Tarihi: 30.12.2014). Türk sinemasının 100. yılı olan 2014 yılında ise 100 yerli yapım film vizyona girmiştir (boxofficeturkiye.com/turk-filmleri, Erişim Tarihi: 15.01.2015).

6. Türk Sinemasında Sosyal Medyanın Nasıl Kullanıldığının İncelenmesi

Yerli yapımların artışı ve beraberindeki gişe hasılatlarının yükselmesi, sosyal medyanın bu yükselişte oynadığı rolün ne olduğuna yönelik merakı arttırmaktadır. Çalışmanın amacı bu role ilişkin bir tespit ortaya koyabilmek için 2014 yılının en çok izlenen 10 Türk filminin (Tablo 2) sosyal medyayı nasıl kullandıklarını incelemektir.

Tablo 2. Araştırma için seçilen Türk filmleri

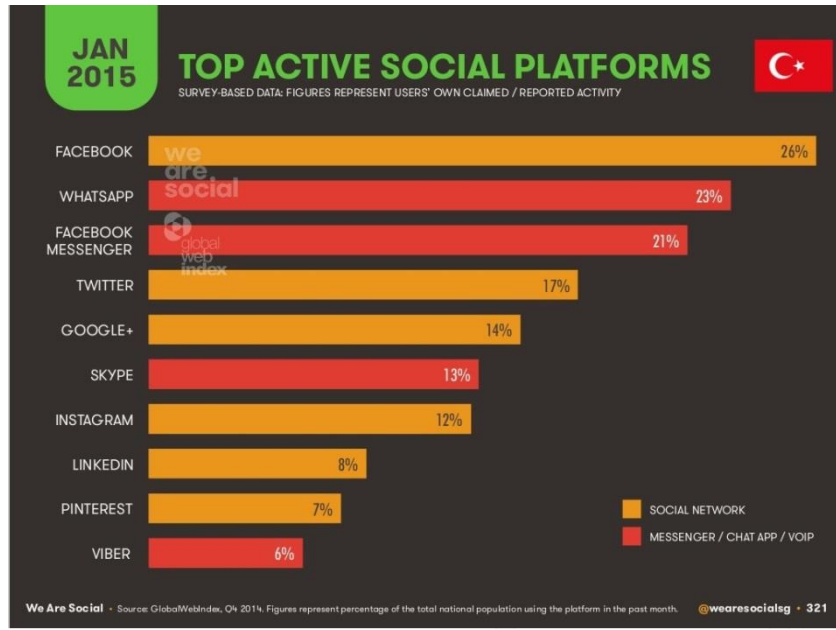
Sıra	Sıra	Dağıtım	Vizyon Tarihi	Toplam Hasılat *	Toplam Seyirci *
1	Recep İvedik 4	Tig.	21.02.14	72.103.217 TL	7.369.098
2	Eyyvah Eyvah 3	UIP	31.01.14	35.022.168 TL	3.414.212
3	Düğün Dernek	UIP	06.12.13	28.985.650 TL	2.907.172
4	Pek Yakında	WB	02.10.14	24.666.574 TL	2.184.636
5	Unutursam Fısılda	Mars.	29.10.14	18.685.530 TL	1.705.963
6	Deliha	UIP	14.11.14	16.759.009 TL	1.591.920
7	Birleşen Gönüller	ChF	24.10.14	12.603.466 TL	1.582.399
8	Çakallarla Dans 3: Sıfır Sıkıntı	Mars.	05.12.14	15.104.893 TL	1.461.615
9	İncir Reçeli 2	UIP	17.10.14	14.586.685 TL	1.378.517
10	Patron Mutlu Son İstiyor	UIP	01.01.14	12.899.602 TL	1.297.536

Kaynak: boxofficeturkiye.com/turk-filmleri/?yil=2014, Erişim Tarihi: 15.01.2015.

Seçilen filmlerin resmi internet siteleri tarafından yönlendirilen sosyal medya hesaplarından Facebook incelenmiştir. Filmlerin sadece Facebook hesaplarının seçilme nedeni Tablo 3'te de görüleceği üzere, Türkiye'de en çok kullanıcısı olan sosyal ağ Facebook'tur. Bu sıralamayı Twitter ve Google + takip etmektedir. İncelenen filmlerin kullandığı ortak sosyal medya hesabı Facebook'tur.

Tablo 3. Türkiye’deki sosyal ağların ve mesajlaşma programlarının kullanım istatistikleri

Kaynak: wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015, Erişim Tarihi: 20.01.2015.

Türk sinemasının sosyal ağları nasıl kullandıklarını incelemek amacıyla, filmlerin en düzenli şekilde kullandıkları ve en çok paylaşım yaptıkları sosyal ağlardan Facebook hesapları, açıldıkları günden 1 Ocak 2015 tarihine kadar incelendi. Bu hesaplarda paylaşılan içeriklere göre bir sınıflandırma oluşturularak aylara göre paylaşım sayıları hesaplandı. Ortaya çıkan veriler niceliksel ve niteliksel olarak analiz edildi.

6.1. Recep İvedik 4

Recep İvedik serisi, Türk sinemasında tüm zamanların en çok izlenen ilk beş film arasına üç filmini sokmayı başarmış bir seridir. 2008 yılında başlayan Recep İvedik serisinin son filmi olan Recep İvedik 4, 21 Şubat 2014 tarihinde vizyona girmesiyle birlikte toplam seyirci rekoru, ilk hafta sonu seyirci açılış rekoru, ikinci hafta sonu seyirci rekoru, üçüncü hafta sonu seyirci rekoru, ilk hafta sonu seyirci açılış rekoru gibi birçok rekora imza atmıştır (boxofficeturkiye.com/film/2011966/recep-ivedik-4, Erişim Tarihi: 01.02.2015). Türk sinemasında bu kadar önemli bir yere sahip olan film serisinin sosyal medya hesaplarını kullanımı filmin elde ettiği izlenme sayısı kadar başarılı değildir. Recep İvedik karakterini canlandıran Şahan Gökbarak’ın 2005 yılında televizyon kanallarında yaptığı ‘Dikkat Şahan Çıkabilir’ programının tiplerinden biridir Recep İvedik. Televizyon program ile ünlenecek bu karakterin videoları internette dolaşmasıyla daha da popülerlik kazanmıştır ve sinema

serisinin ilk filminden itibaren elde ettiği bu popülerlik hem izleyici sayısına hem de gişe hasılatına yansımıştır.

Recep İvedik serisinin www.recepivedik.com adresi ile resmi bir web sitesi bulunmaktadır ve bu sitede Facebook ile Twitter sayfalarının linkleri verilmiştir. Sitede sadece Recep İvedik 4 filmi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Seri adına tek bir adres stratejisi uygulanmamış olup Recep İvedik 1 ve 2 filmlerine resmi bir internet sitesinden ulaşılamamaktadır.

Çalışmanın diğer incelenen filmleriyle karşılaştırıldığında, bir devam filmi olmasına rağmen bu resmi Facebook hesabı sadece Recep İvedik 4 filmi için açılmıştır. Filmin takipçileri site aracılığıyla doğrudan Facebook hesabına ulaşabiliyor olmalarına rağmen Facebook'ta Recep İvedik 4 adına arama yapıldığında 50'den fazla sayfa kullanıcıya önerilmektedir. Bu sayfaların hepsinin en az bin kadar beğenicisi bulunmaktadır. Bu da film adına bir olumsuzluk yaratarak takipçilerin bölünmesine sebep olmaktadır.

Tablo 4. Türkiye'de Facebook sayfası en çok beğenilen ilk 10 film

Facebook Pages Stats in Turkey

		Total Fans	Rating
1	 Aşk Tesadüfleri Sever	4 321 518	10
2	 Recep İvedik 3	1 785 384	0
3	 Avatar	1 722 824	N/A
4	 İncir Reçeli	1 537 439	4
5	 Recep İvedik	1 312 706	0
6	 Recep İvedik 4	1 209 764	0
7	 Sümela'nın Şifresi: Temel	994 349	0
8	 Romantik Komedi	908 132	0
9	 Başka Dilde Aşk	821 330	0
10	 Çakallarla Dans	773 712	0

Kaynak: www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/turkey/entertainment/film-industry, Erişim Tarihi: 15.02.2015.

Filmin izleyici sayısının çok olmasına rağmen, filmin Facebook'taki takipçi sayısı 284.947'dir ve yeni beğeni alma oranında ise bir düşüş görülmektedir. Resmi internet

sitesinin önermiş olduğu Facebook hesabı Social Bakers’da yer almamaktadır. Social Bakers’da Türkiye’de en çok takipçiye sahip ilk on film arasında yer alan Recep İvedik 4, resmi Facebook hesabı olmayıp bugün “10line Tv” adında bir sayfaya yönlendirilmiştir. Social Bakers’da Recep İvedik adına açılmış 50’den fazla hesap bulunmaktadır.

Resmi internet sitesinin yönlendirdiği Facebook hesabına bakıldığında filmin başarısı ile ters orantılı olan bir durum ortaya çıkmaktadır. 21 Şubat 2014 tarihinde vizyona giren film için, filmden dört ay gibi kısa bir süre önce 23 Ekim 2013 tarihinde Facebook hesabı açılmıştır.

Tablo 5. Recep İvedik 4 filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Eki.13	Kas.13	Ara.13	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Nis.14	May.14	Haz.14	Tem.14	Toplam
Afiş	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
Bilgi	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	3
Fragman	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2
Kamera arkası videoları	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Kapak fotoğrafı	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Set fotoğrafları	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	10
Toplam Paylaşım Sayısı	1	13	0	3	0	1	0	0	1	1	20

En çok paylaşımın yapıldığı Kasım 2013 tarihinde filmlerin çekimleri ile ilgili paylaşımlar yapılmış olup, Aralık ayında herhangi bir paylaşımında bulunulmamıştır. Filmin vizyona girdiği 2014 yılının Şubat ayında hiçbir paylaşım yapılmayarak incelenen diğer bütün filmlerden çok farklı bir yol izlemiştir. 2014 yılındaki toplam paylaşım sayısı ise altıdır.

İlk üç film ile geniş bir izleyici kitlesine ulaşan Recep İvedik serisi, elde ettiği başarısının sağlamlığına ve ağızdan ağıza pazarlamanın etkisine dayanarak, ilk üç filmde olduğu gibi serinin dördüncü filminde de sosyal medya ağları düzenli bir şekilde kullanılmamıştır.

6.2. Eyvah Eyvah 3

2014 yılında en çok izlenen ikinci filmi Eyvah Eyvah 3’tür. Recep İvedik gibi bir film serisi olan Eyvah Eyvah’ın ilk filmi 2010 yılında vizyona girmiştir. Yaklaşık 2,5 milyonluk bir izlenme rakamıyla vizyona girdiği yıl en çok izlenen üçüncü film olmuştur. Serinin ikinci film Eyvah Eyvah 2, 2011 yılında vizyona girmiş olup yaklaşık 3 milyon seyirci tarafından izlenerek 2011 yılının en çok izlenen filmi olurken, tüm zamanların en çok izlenen ilk on filmi arasında yer almıştır. Serinin son filmi Eyvah Eyvah 3, 31 Ocak 2013 tarihinde vizyona girmiştir. Filmin vizyona girdiği tarih, Facebook hesabının ‘filmin vizyona girmeden önce,

vizyona girdiği tarih ve vizyon sonrası' olmak üzere uzun bir süre takip edilmesi açısından uygun bir tarihtir.

Eyvah Eyvah serisinin üç filmi de senaristliğini ve başrol oyunculuğunu bir komedyen olan Ata Demirel'in, yönetmenliğini Hakan Algül'ün yaptığı ve yapımcılığını BKM Film' in üstlendiği, Türk sinemasının en çok izlenen komedi filmleri arasında yer almaktadır. İncelenen BKM Film yapımları arasında, Facebook hesabında en az paylaşım yapılmış olmasına rağmen, Düğün Dernek'ten sonra en çok beğeni alan filmidir.

Filmin Facebook hesabında film ile ilgili bilgilerin verildiği bölüm, Recep İvedik 4 ile karşılaştırıldığında oldukça detaylıdır. Filmin sahip olduğu Twitter ve Instagram gibi diğer sosyal medya hesaplarının yanı sıra izlesene, dailymotion, YouTube gibi video izleme kanallarının adresleri de bilgiler kısmında yer almaktadır. Filmin künyesi detaylı olarak takipçilerle paylaşılmıştır.

Eyvah Eyvah 3 filmini beğenen sayısı, Recep İvedik filminin sahip olduğu düşük beğenen sayısının üç katıdır. Recep İvedik 4 filminin Facebook hesabında olduğu gibi Eyvah Eyvah 3 filminin yeni beğeni alma sayısında da bir düşüş vardır. Filmin resmi Facebook hesabı Social Bakers sitesinde 13. sırada yer almaktadır.

Filmin Facebook hesabı incelendiğinde, bir devam filmi olmasına ve Facebook hesabının "Eyvah Eyvah" olarak açılmasına rağmen, Facebook sayfası serinin üçüncü filmi için açılmıştır. Temmuz ayında Eyvah Eyvah 2 ile ilgili bazı eski set fotoğrafları paylaşılmıştır. Tablo 6'ya bakıldığında ilk paylaşımın film vizyona girmeden yedi ay önce yapıldığı görülmektedir. İlk altı ay paylaşım sayısı oldukça az olup, filmin vizyona girdiği 2014 Ocak ayı en çok paylaşımın yapıldığı aydır. Ocak ayında paylaşılan içeriğin çoğunluğunu ise gala fotoğrafları oluşturmaktadır. Filmin vizyonda kaldığı Ocak, Şubat ve Mart ayları en çok paylaşımın yapıldığı aylardır. Nisan ayından sonra paylaşım sayısı azalmaktadır, hesabı aktif tutmak ve sayfayı takip edenlerle iletişimi koparmamak adına paylaşımlar seyrek de olsa devam etmiştir.

Tablo 6. Eyvah Eyvah 3 filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Tem.13	Ağu.13	Eyl.13	Eki.13	Kas.13	Ara.13	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Nis.14	May.14	Haz.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam	
Afiş	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Basında yer alan haberler	1	0	0	2	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Bilgi	0	0	0	0	0	0	2	1	0	2	0	1	2	1	1	1	2	2	2	15
Etkinlik oluşturma	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Film repliği	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	3	1	0	0	0	10
Fragman	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	4
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	0	0	63	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	63
Gala videoları	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Instagram paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Kamera arkası videoları	0	0	0	0	0	0	2	4	0	0	0	4	0	2	3	3	2	2	2	22
Kapak fotoğrafı	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Klip	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	5
Özel günleri kutlama	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Set fotoğrafları	0	2	0	2	0	0	3	16	34	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	60
Söyleşi videoları	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
TV Programları	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	8	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	12
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Toplam Paylaşım Sayısı	2	3	0	4	0	1	74	47	42	2	1	6	3	8	10	6	5	5	221	

Gala fotoğraflarından sonra en fazla paylaşılan içerik set fotoğrafları ve kamera arkası videolardır. Instagram, Twitter, YouTube, İzlesene, Dailymotion gibi diğer sosyal medya ağlarından paylaşılan içeriklere Facebook hesabında da yer verilerek, sayfayı takip edenlerin dikkatleri bu adreslere çekilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın incelenen diğer BKM Film yapımlarında da görüldüğü üzere Eyvah Eyvah 3'ün resmi Facebook hesabında diğer BKM Film yapımı sinema filmlerinin ve televizyon programlarının tanıtımlarına yer verilmektedir. Diğer BKM Film yapımı filmlerin Facebook hesaplarından farklı olarak, Eyvah Eyvah 3 filmi salon ve seans bilgileri açısından geri planda kalmaktadır.

Eyvah Eyvah 3 filminin Facebook hesabında filmin DVD'sinin ve film müzikleri albümünün satın alınabilmesi için satın al uygulaması sayfaya eklenmiştir.

İncelenen birçok filmde görüldüğü gibi Eyvah Eyvah 3 filmi de filmin müziklerine önem vererek, fragmandan farklı özel klipler hazırlamıştır. Bu klipler sosyal medya hesaplarında yayınlanarak izleyicinin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Filmde yer alan oyuncuların kendi karakterleriyle seslendirdikleri şarkılar ve şarkılara özel hazırlanan kliplerle karakterlerin izleyicilerle özel olarak tanıtılması amaçlanmıştır.

6. 3. Düğün Dernek

Bu çalışma için seçilen Türk filmleri arasında sosyal medyayı en düzenli şekilde kullanan film yine bir BKM Film yapımı olan 2013 yılının Aralık ayında vizyona giren Düğün Dernek filmidir. Recep İvedik 4 filmi Şubat 2014 tarihinde vizyona girene kadar Düğün Dernek birçok rekoru kıran, 2013 yılının en çok izlenen ve Box Office verilerine göre tüm zamanların en çok izlenen ikinci filmi olarak kayıtlara geçmiştir. Sosyal medya ağlarında uzunca bir süre yer alan filmin şarkısı 'Entarisi Dım Dım Yar'ın YouTube'da 27.060.698 gibi bir izlenme rakamının getirisini gişede görmüştür.

Facebook hesabında film hakkında temel bilgilerin yanı sıra, diğer sosyal medya hesaplarının bilgileri de verilmiştir. Eyvah Eyvah 3'ten farklı olarak, Düğün Dernek'in Facebook sayfasında filmin vizyonda kaldığı sürece 'Bilet Al' uygulamasına da yer verilmiştir. Takipçileri anlaşmalı sinema bileti satan sitelere yönlendirerek onların internet üzerinden bilet almalarını sağlamışlardır. Film vizyondan kalktıktan, filmin DVD'si piyasaya sürüldükten sonra 'Bilet Al' uygulaması Düğün Dernek filminin DVD'sinin anlaşmalı siteden satın alınmasını sağlamaktadır.

Tablo 7. Düğün Dernek filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Tem.13	Ağu.13	Eyl.13	Eki.13	Kas.13	Ara.13	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Nis.14	May.14	Haz.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam	
Afiş	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Basında yer alan haberler	0	5	2	1	4	22	7	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	47
Bilgi	0	1	0	0	3	27	3	3	0	0	1	1	8	8	13	10	20	4	102	
Film repliği	0	0	0	0	1	4	0	4	16	10	2	2	7	5	8	6	2	5	72	
Fragman	0	0	0	0	1	1	2	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	7	
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	0	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	60	
Gala videoları	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	6	
Instagram paylaşımları	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
Kamera arkası videoları	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	7	
Kapak fotoğrafı	1	0	2	0	1	1	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	
Klip	0	0	0	0	1	3	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	9	
Kutlama fotoğrafları	0	0	0	0	0	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	
Ödül haberleri	0	0	0	0	0	0	1	2	0	4	3	0	0	0	0	0	0	0	10	
Özel günleri kutlama	0	2	2	2	2	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	2	2	1	18	
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	0	9	5	1	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0	22	
Set fotoğrafları	0	23	0	0	36	19	0	14	2	0	0	0	3	6	3	3	4	3	116	
Söyleşi videoları	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	0	6	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	10	
Ünlülerin yorumları	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	0	0	0	2	1	0	4	0	0	12	6	8	8	21	14	12	88	
Toplam Paylaşım Sayısı	1	34	6	3	53	164	24	48	34	19	7	15	28	30	35	45	42	25	613	

Filmin gişe başarısına ve sosyal medyayı düzenli bir şekilde kullanmasına rağmen, Filmin Facebook sayfasını 717 bin 273 kişi beğenmiştir ve Recep İvedik 4 ile Eyvah Eyvah 3 filmlerinde olduğu gibi beğenen sayısındaki düşüş burada da görülmektedir. Social Bakers'ın Türkiye genelinde beğenen sayısına göre sırlamasını yaptığı Facebook hesapları sıralamasında 13. sırada yer almaktadır.

6 Aralık 2013 tarihinde vizyona giren film için, filmde beş ay önce 10 Temmuz 2013 tarihinde Facebook hesabı açılmıştır. İncelenen 18 aylık süreçte toplam 613 paylaşım yapılmıştır. Araştırma için seçilen filmler arasında Facebook hesabında en çok paylaşım yapan film Düğün Dernek filmidir. Açıldığı andan itibaren düzenli olarak paylaşım yapılan sayfada en çok paylaşım filmin vizyona girdiği Aralık ayında yapılmıştır. En çok paylaşılan içerik Eyvah Eyvah 3 filminin Facebook hesabında olduğu gibi set ve gala fotoğraflarıdır. Takipçilerin ilgisini çekebilmek için film replikleri paylaşımı da oldukça fazladır. Film Mart ayında +30 dakika ile tekrar vizyona girdiği için Şubat ve Mart ayındaki paylaşım sayısı da fazladır. Filmin vizyondan çekilmesiyle paylaşım sayısında hızlı bir düşüş görülmektedir. Mayıs ayında paylaşılan içerikler alınan ödüller ve filmin DVD'si hakkındadır. Mayıs ayından sonra beğenen kitlenin ilgisinin kaybedilmemesi için düzenli olarak paylaşım yapılmaya devam edilmiştir. Ayrıca filmin sayfasında filmin yapımcılığını üstlenen BKM Film'e ait farklı filmlerin tanıtımlarına da yer verilmiştir.

6.4. Pek Yakında

2014 yılının Ekim ayında vizyona giren Pek Yakında'nın başrol oyunculuğunu, senaristliğini ve yönetmenliğini komedyen Cem Yılmaz yapmıştır. Filmin tanıtımında Eyvah Eyvah ve Düğün Dernek'in aksine Facebook daha az kullanılmıştır. Filmin Facebook hesabında filmle ilgili birçok bilginin yanı sıra Twitter ve Instagram adreslerine de yönlendirme yapılmaktadır.

İncelenen ilk üç filmde farklı olarak beğenen sayısındaki artış devam etmektedir. Filmin resmi Facebook sayfası Social Bakers sıralamasında yer almamaktadır. Facebook'ta Pek Yakında filmi arandığında filmin adına açılmış birçok farklı hesap görülmektedir.

Paylaşılan içerikler incelendiğinde, paylaşım sayısı ortalamanın altında kalmaktadır. Filmin Facebook hesabı film vizyona girmeden beş ay önce Mayıs ayında açılmıştır. Diğer filmlerde olduğu gibi en çok paylaşım filmin vizyona girdiği ayda yapılmıştır.

Tablo 8. Pek Yakında filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	May.14	Haz.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	0	0	3	1	0	0	4
Basında yer alan haberler	0	0	5	0	1	6	2	1	15
Bilgi	6	10	10	0	6	6	3	1	42
Film repliği	0	0	0	0	3	1	2	0	6
Fragman	0	2	1	0	3	3	2	0	11
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	2	32	1	0	35
Kapak fotoğrafı	1	1	0	0	1	1	0	0	4
Klip	0	0	0	0	0	8	2	0	10
Özel günleri kutlama	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	1	15	3	0	19
Set fotoğrafları	13	12	6	1	5	10	23	0	70
Ünlülerin yorumları	0	0	0	0	0	2	2	0	4
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	1	1	1	0	0	0	0	3
Toplam Paylaşım Sayısı	20	26	23	2	28	87	40	2	228

Paylaşılan içerikler Eyvah Eyvah 3 ve Düğün Dernek filmlerine göre daha sınırlı sayıda içeriklerdir. En çok paylaşımın yine set ve gala fotoğraflarının olduğu görülmektedir. Ekim ayından sonra paylaşılan içerik sayısı hızlı bir şekilde düşmeye başlamıştır. Film için özel olarak hazırlanan şarkı adına bir klip hazırlanmış ve film vizyona girmeden önce sosyal medya hesaplarında paylaşımı yapılarak seyircilerin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. İncelenen bütün filmlerden farklı olarak Pek Yakında filmi, bir meşrubat firması ile birlikte sosyal medya üzerinden bir kampanya başlatarak seçilen kişinin filmde oynatılacağını ilan etmiş ve farklı bir yöntemle takipçilerinin ilgisini çekmeye çalışmıştır. Filmin DVD'si araştırmanın yapıldığı dönemde henüz piyasaya sürülmemiş olduğu için aktif olarak paylaşımlar devam etmektedir. Aralık ayından sonra yapılmaya başlanan paylaşımlarda film replikleri ağırlıktadır.

6. 5. Unutursam Fısılda

Türk sinemasının en çok izlenen filmleri arasında yer alan Babam ve Oğlum, Issız Adam filmlerinin yönetmeni Çağan Irmak'ın son filmi Unutursam Fısılda, 29 Ekim 2014 tarihinde vizyona girmiştir. İncelenen ilk dört filmde farklı olarak dram türünde bir film kısa sürede yüksek izlenme oranı elde etmiştir. Sinema filmlerinin normal şartlarda Cuma günleri vizyona giriyor olmalarına rağmen Unutursam Fısılda resmi olarak tatil olan 29 Ekim Çarşamba günü vizyona girmiştir.

Filmin Facebook sayfasının bilgiler kısmında filmle ilgili kapsamlı bilgiler verilmiş ve takipçilerin diğer sosyal medya hesaplarına yönlendirilmesi sağlanmıştır. Eyvah Eyvah 3 ve Düğün Dernek filmlerinde olduğu gibi Unutursam Fısılda filmi de bilet al uygulamasına yer

vermiştir. İncelenen bütün filmlerle karşılaştırıldığında beğenen sayısı bakımından 7. sırada yer almaktadır ve yeni beğeni alma sayısındaki düşüş Unutursam Fısılda filminde de görülmektedir.

Tablo 9. Unutursam Fısılda filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	32	2	0	0	34
Basında yer alan haberler	2	0	0	1	1	0	4
Bilgi	1	2	1	6	27	0	37
Film repliği	0	0	0	1	15	0	16
Fragman	0	0	2	4	0	0	6
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	10	0	10
Gala videoları	0	0	0	1	0	0	1
Instagram paylaşımları	1	3	1	3	3	0	11
Klip	0	0	0	3	3	0	6
Özel günleri kutlama	1	0	0	1	1	0	3
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	5	0	5
Set fotoğrafları	17	0	10	11	16	0	54
Twitter paylaşımları	0	0	0	2	0	0	2
Ünlülerin yorumları	0	0	0	0	1	0	1
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	1	2	1	0	4
Toplam Paylaşım Sayısı	22	5	47	37	83	0	194

Unutursam Fısılda filmi paylaşılan içerik sayısı bakımından hem ortalamanın altında kalmakta hem de sıralamanın en altlarında yer almaktadır. Film vizyona Ekim ayının sonunda girdiği için en çok paylaşım yapılan ay Kasım ayıdır.

Paylaşılan içeriklere bakıldığında, en çok paylaşımı yapılan içerik diğer filmlerde olduğu gibi set fotoğrafıdır. Film adına filmin oyuncularından tarafından seslendirilen şarkılara yapılan klipler bu filmin tanıtılmasında da yer almıştır. Filmin sayfasında Aralık ayında hiçbir paylaşımında bulunulmamasına rağmen 2015 yılında az da olsa paylaşımlara devam etmiştir. Özellikle Kasım ayında filmin replikleri sıklıkla kullanılarak seyircinin merakı arttırılmaya çalışılmıştır.

Elde ettiği yüksek izlenme sayısına rağmen Facebook hesabı düzenli bir şekilde kullanılmamıştır. Çağan Irmak'ın önceki filmleriyle bilinen bir yönetmen olması ve filmde ünlü oyuncuların yer alması seyircinin dikkatini sosyal medya hesaplarından daha fazla çekmiştir.

6. 6. Deliha

14 Kasım 2014 tarihinde vizyona giren Deliha filmi de BMK Film yapımıdır ve komedi türündedir. Filmin Facebook sayfasında filmin diğer sosyal medya hesaplarının verilmesinin yanı sıra, diğer BKM Film yapımlarında olduğu gibi Bilet Al uygulamasına da yer verilmiştir.

İncelenen filmlerle kıyaslandığında beğeni sıralamasında listenin sonlarında yer almaktadır. Diğer filmlerde görüldüğü gibi Deliha filminde de yeni beğeni alma sayısında hızlı bir düşüş görülmektedir.

Tablo 10. Deliha filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	0	3	3	2	8
Basında yer alan haberler	0	2	3	0	35	5	45
Bilgi	1	0	0	2	38	5	46
Etkinlik oluşturma	0	0	0	0	2	0	2
Film repliği	0	0	0	12	33	29	74
Fragman	0	0	0	12	9	1	22
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	97	0	97
Gala videoları	0	0	0	0	8	0	8
Instagram paylaşımları	0	0	0	2	3	0	5
Kapak fotoğrafı	0	1	1	1	0	0	3
Klip	0	0	0	0	4	0	4
Özel günleri kutlama	0	0	0	1	3	1	5
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	9	19	28
Set fotoğrafları	0	31	31	27	17	16	122
Söyleşi videoları	0	1	1	0	0	0	2
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	10	3	13
Ünlülerin yorumları	0	0	0	0	15	0	15
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	1	0	2	22	22	47
Toplam Paylaşım Sayısı	1	36	36	62	308	103	546

Yeni beğeni alma sayısındaki düşüşe rağmen Deliha filmi, Düğün Dernek filminden sonra en fazla paylaşımda bulunan filmidir. Filmin Facebook hesabı, film vizyona girmeden dört ay önce açılmıştır. BKM Film diğer filmlerinde uyguladığı stratejiyi Deliha filminde de uygulayarak çeşitli içerikli paylaşımlarda bulunmuştur. En çok paylaşılan içerik incelenen bütün filmlerde olduğu gibi set fotoğraflarıdır ve diğer filmler gibi en çok içerik paylaşımı filmin vizyona girdiği aydır.

Paylaşılan içeriklere bakıldığında gala fotoğrafları ve film replikleri önemli bir yere sahiptir. Filmin başrol oyuncusu tarafından seslendirilen şarkı için yapılan klip, az da olsa

sayfa da yer bulabilmiştir. BKM Film yapım tarafından hazırlanan diğer filmlerin ve televizyon programlarının tanıtımlarına da sayfada yer verilmiştir.

6. 7. Birleşen Gönüller

24 Ekim 2014 tarihinde vizyona giren Birleşen Gönüller filmi incelenen diğer filmlerden farklı olarak tarihi bir dram filmidir. Birçok komedi filminin yer aldığı ilk on film arasında yer almayı başarabilmiş olmasına rağmen, düzenli bir sosyal medya kullanımına sahip değildir. Filmin ana sayfasında diğer sosyal medya hesaplarına da yer verilmiş olmasına rağmen, diğer filmlerde sıklıkla görülen bilet al uygulaması kullanılmamıştır.

Birleşen Gönüller filmi Facebook sayfasının paylaşım sayısının fazla olmasına rağmen, sahip olduğu beğenen sayısı sıralamasında incelenen filmler arasında son sırada yer almaktadır. Yeni beğeni alma sayısındaki düşüş bu filmde de görülmektedir.

Filmin Facebook sayfası, film vizyona girmeden dokuz ay önce Ocak ayında açılmış olmasına rağmen hesap düzenli bir şekilde kullanılmamıştır. Tablo 11’de görüldüğü üzere Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında herhangi bir paylaşım yer verilmemiştir. Film adına yapılan paylaşımların en yoğun olduğu aylar Eylül, filmin vizyona girdiği Ekim ve Kasım aylarıdır. Filmin Facebook hesabında paylaşılan içeriklere bakıldığında en çok paylaşımı yapılan içeriğin set fotoğrafları olduğu görülmektedir. Filmle ilgili paylaşılan bilgilerden sonra, gala fotoğrafları da paylaşılan içerik sayısı bakımında üçüncü sırada yer almaktadır. İncelenen diğer filmlerin aksine, filmde yer alan şarkılarla ilgili herhangi bir paylaşım bulunmamıştır. İçerik paylaşımlarında Kasım ayından sonra yaşanan düşüş 2015 yılının ilk aylarında da görülmektedir.

Filmin ana sayfasında bilet al uygulamasına yer verilmemesine rağmen, filmin seans ve salon bilgileri sık sık fotoğraf şeklinde paylaşılmıştır. Birçok filmin kendi sayfalarında kullandıkları film repliklerini paylaşma yöntemini Birleşen Gönüller filmi de kullanarak takipçilerin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. Sayfanın uzun süredir açık olmasına rağmen diğer aylardaki özel günlerle ilgili herhangi bir paylaşım bulunulmayarak, sadece Ekim ve Kasım aylarındaki özel günlerle ilgili paylaşımlar yapılmıştır.

Tablo 11. Birleşen Gönüller filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Nis.14	May.14	Haz.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	0	0	0	0	0	0	2	7	2	0	11
Basında yer alan haberler	1	0	0	0	0	0	0	0	6	13	0	0	20
Bilgi	1	1	0	0	0	0	1	0	8	18	28	6	63
Film repliği	0	0	0	0	0	0	0	0	4	6	2	5	17
Fragman	0	0	0	0	0	0	0	0	5	18	1	0	24
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0	0	35
Kapak fotoğrafı	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2
Özel günleri kutlama	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	13	0	34
Set fotoğrafları	6	2	0	0	0	0	1	1	23	52	6	8	99
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	6
Toplam Paylaşım Sayısı	8	3	0	0	0	0	2	2	52	177	53	16	313

6. 8. Çakallarla Dans 3: Sıfır Sıkıntı

Bir devam filmi olan Çakallarla Dans 3: Sıfır Sıkıntı filmi 5 Aralık 2014 tarihinde vizyona girmiştir. 2014 yılının sonlarında vizyona girmiş olmasına rağmen 25 günde en çok izlenen ilk on film arasına girmeyi başarabilmiştir. İncelenen diğer filmlerden farklı olarak, Çakallarla Dans filminin Facebook hesabı 17 Aralık 2010 tarihinde vizyona giren serinin ilk film için 3 Ocak 2011 tarihinde açılmıştır.

Filmin Facebook sayfasında filmle ilgili verilen bilgilerin yanı sıra diğer sosyal medya hesapları da paylaşılmıştır. Bilet alma uygulamasının yapılmamasına ilaveten filmin salon ve seans bilgilerine de paylaşımlarda yer verilmemiştir. Filmin Facebook hesabının uzun süredir aktif olmasına da bağlı olarak, beğenen sayısı bakımında incelenen filmler arasında ikinci, Social Baker sıralamasında ise 10. sırada yer almaktadır (Tablo 4).

Beğenen sayısının fazla olmasına rağmen, diğer filmlerde görüldüğü gibi yeni beğeni alma sayısındaki düşüş burada da yaşanmaktadır.

Paylaşımı yapılan içerik sayısına bakıldığında, henüz ikinci film vizyondayken üçüncü filmin çekileceğinin duyurulduğu 2013 yılının Mart ayında ilk içerik paylaşılmış olmasına rağmen, filmle ilgili az sayıda paylaşım yapılmış olup, paylaşım sayıları karşılaştırıldığında Recep İvedik 4 filminden sonra en az paylaşımında bulunan filmidir. Facebook sayfasında, diğer filmlerde görülmeyen aktif bir şekilde, etkileşimli paylaşımlar yapılıyor olmasına rağmen serinin üçüncü filmi sayfada az sayıda yer bulabilmiştir.

Sayfanın genel olarak paylaşımlarına bakıldığında güncel konularla ilgili paylaşımlar, özel günlerle ilgili paylaşımlar, serinin bütün filmlerinde kullanılan replikler, videolar ve fotoğraflar sayfada sıklıkla paylaşılmaktadır. Araştırma için sayfanın sadece üçünü filmlerine yönelik paylaşımları seçilmiş ve bu paylaşımların sayısı az olmasına rağmen, genel olarak sayfada en çok paylaşımında bulunan ve doğrudan takipçilerine hitap ederek onlara kendilerini özel hissettiren paylaşımları olan tek film Çakallarla Dans serisidir.

Filmin Facebook sayfasında, hem yapım şirketinin diğer filmlerine hem de filmin oyuncularının diğer filmleri ile ilgili tanıtımlara da yer verilerek, fotoğraf ve video paylaşımlarında bulunulmuştur.

Tablo 12. Çakallarla Dans 3: Sıfır Sıkıntı filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Mar.13	Tem.13	Eyl.13	Kas.13	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Nis.14	May.14	Haz.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	2	0	9	7	5	30
Basında yer alan haberler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
Bilgi	1	2	1	3	2	1	1	3	3	8	5	9	2	6	7	11	65
Fragman	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	5	0	10
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Instagram paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Kamera arkası videoları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	2	0	5
Kapak fotoğrafı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Klip	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Özel günleri kutlama	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	1	1	0	1	1	0	8
Set fotoğrafları	0	0	0	0	0	0	1	2	3	14	6	1	1	4	7	12	51
Söyleşi videoları	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	1	1	1	3	9
Toplam Paylaşım Sayısı	2	2	1	3	2	1	2	6	10	23	23	17	7	23	32	33	187

6. 9. İncir Reçeli 2

Bir devam filmi olan İncir Reçeli 2 filmi, incelenen filmler arasında tür bakımından üçüncü dram filmidir ve film 17 Ekim 2014 tarihinde vizyona girmiştir. Çakallarla Dans serisi gibi, İncir Reçeli filminin Facebook hesabı da ilk film vizyona girmeden bir hafta önce 4 Şubat 2011 tarihinde açılmıştır. Filmin hesabında filmle ilgili verilen bilgilerin yanı sıra, diğer sosyal medya hesaplarının adreslerine de yer verilmiştir.

İki filmin çekimleri arasında üç yıldan fazla bir zaman olmasına rağmen filmin Facebook hesabı düzenli bir şekilde kullanılmıştır. İncelenen filmler arasında en çok takipçiye sahip sayfa İncir reçeli filminin sayfasıdır ve Social Bakers verilerine göre Türkiye’de en çok beğeni alan film sayfaları arasında dördüncü sırada yer almaktadır. İncelenen filmler arasında Pek Yakında filminden sonra aldığı beğeni sayısı artmaya devam eden ikinci filmidir.

Sayfanın paylaşımları incelendiğinde, ikinci filmle ilgili ilk paylaşım, film vizyona girmeden bir yıl önce 30 Eylül 2013 tarihinde yapılmıştır. Filmin devam senaryosunun yazıldığını takipçilerine duyuran sayfa, bir yıl öncesinden filmin tanıtımını yapmaya başlamıştır. İncelenen filmler arasında ortalamanın üzerinde bir sayıda paylaşım yapılmış olup, sıralama bakımından dördüncü sırada yer almaktadır.

Paylaşılan içeriklere bakıldığında, bir BKM Film yapımı olmasına rağmen, diğer komedi filmlerinden farklı şekillerde tanıtıma gidilmiştir. BKM Film yapımı filmlerden farklı olarak İncir Reçeli 2 filminin Facebook sayfasında en çok film repliği paylaşımına yer verilmiştir. Diğer filmlerin aksine set fotoğrafı koymak ve sık sık afiş paylaşmak yerine, filmin bazı sahnelerinden alınan karelere film repliği yazmayı tercih ederek, takipçilerin ilgisini çekmeye çalışmıştır. Film repliklerinden sonra en çok paylaşılan içerik gala fotoğraflarıdır.

Film adına özel olarak bestelenen şarkılarla klipler oluşturularak, seyircinin meraklandırılması ve sinema salonlarına çekilmesi amaçlanmıştır. Salon ve seans bilgilerine diğer BKM Film yapımı filmlere göre daha az yer verilmiştir. Filmin Facebook sayfasında aynı yapım şirketine veya yönetmene ait olmayan farklı türlerdeki filmlerin tanıtımlarına da yer verilmiştir.

Tablo 13. İncir Reçeli 2 filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Eyl.13	Eki.13	Kas.13	Ara.13	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
Basında yer alan haberler	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3	7	2	1	15
Bilgi	0	0	0	0	2	2	0	8	5	0	20	7	1	45
Film repliği	1	10	4	2	2	0	0	0	10	17	26	71	4	147
Fragman	0	0	0	0	0	0	1	2	7	7	5	12	0	34
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	50
Gala videoları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	4
Instagram paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
Kapak fotoğrafı	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	4
Klip	0	0	0	0	0	0	0	3	0	1	4	11	0	19
Özel günleri kutlama	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	0	5
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	13	0	17
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	0	10
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	0	0	0	1	0	0	1	3	7	2	0	14
Toplam Paylaşım Sayısı	1	11	4	2	5	3	1	14	26	34	139	122	7	369

6. 10. Patron Mutlu Son İstiyor

Çalışma için incelenen son film beşinci BKM Film yapımıdır ve aynı yapım şirketine ait diğer komedi filmleri gibi Facebook hesabı aktif ve düzenli bir şekilde kullanılmıştır. 1 Ocak 2014 tarihinde, yılın başlarında vizyona girmiş olmasına rağmen, 2014 yılını izlenme sayısı açısından 10. sırada tamamlamıştır. Filmin Facebook hesabında filmle ilgili verilen geniş bilgilerin yanı sıra, filme ait sosyal medya hesaplarının adresleri de verilmiştir.

Paylaşılan içerik miktarı bakımından ortalamanın oldukça üstünde olmasına rağmen, aldığı beğeni sayısının düşüklüğünden dolayı listenin sonlarında yer almaktadır. Yeni beğeni alma sayısında hızlı bir düşüş bu filmin sayfasında da görülmektedir.

Filmin Facebook hesabı film vizyona girmeden beş ay önce 2013 yılının Temmuz ayında açılmıştır. Film vizyona girene kadar az sayıda fakat düzenli paylaşımlarla seyircinin ilgisi aktif tutulmuştur. En çok paylaşım yapılan tarihler Aralık 2013 ve filmin vizyona girdiği Ocak 2014 tarihleridir.

Diğer BKM Film yapımı komedi filmlerin Facebook sayfalarında olduğu gibi, Patron Mutlu Son İstiyor filminin Facebook hesabından yapılan paylaşımlar düzenli ve içerik bakımından zengindir. En çok paylaşımı yapılan içerikler set ve gala fotoğrafları, basında yer alan haberler, film hakkında verilen bilgiler ve film replikleridir. Diğer komedi filmlerinin aksine sayfada bilet ya da DVD al şeklinde bir uygulama bulunmamasının yanı sıra, salon ve seans bilgilerine de az miktarda yer verilmiştir.

Şubat ayından sonra sayfada paylaşılan ileti sayısının hızlı bir şekilde düştüğü görülmektedir, bu düşüş Eylül ayına kadar devam etmektedir. Filmin DVD'si çıktıktan ve film televizyonda yayınlandıktan sonra, filmde yer alan bazı ilgi çekici sahneler Ekim, Kasım ve Aralık aylarında paylaşılarak, takipçiler DVD satın almaya ve filmi televizyonda izlemeye teşvik edilmiştir.

Tablo 14. Patron Mutlu Son İstiyor filminin aylara göre paylaşım miktarı ve paylaşılan içerikler

Paylaşılan İçerikler	Ağu.13	Eyl.13	Eki.13	Kas.13	Ara.13	Oca.14	Şub.14	Mar.14	Nis.14	May.14	Haz.14	Tem.14	Ağu.14	Eyl.14	Eki.14	Kas.14	Ara.14	Toplam
Afiş	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Basında yer alan haberler	5	7	3	1	15	17	4	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	53
Bilgi	1	1	0	0	10	23	0	1	0	1	0	0	0	1	2	3	3	46
Film repliği	0	0	0	0	2	23	8	0	0	0	0	0	3	6	3	3	2	50
Fragman	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	6
Gala fotoğrafları	0	0	0	0	58	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	69
Gala videoları	0	0	0	0	3	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Instagram paylaşımları	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
Kamera arkası videoları	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	3	1	1	1	12
Kapak fotoğrafı	1	0	0	0	2	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Klip	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	7
Ödül haberleri	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	1	1	0	0	0	0	5
Özel günleri kutlama	2	0	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	1	1	12
Salon ve seans bilgileri	0	0	0	0	0	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Set fotoğrafları	22	5	0	0	9	13	19	0	0	0	0	0	0	5	4	0	1	78
Twitter paylaşımları	0	0	0	0	2	2	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	9
Ünlülerin yorumları	0	0	0	0	0	9	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
Video paylaşım sitelerinden paylaşımlar	0	0	0	0	0	2	3	0	0	1	0	0	2	5	10	13	6	42
Toplam Paylaşım Sayısı	31	13	5	4	109	122	43	2	2	3	0	1	9	22	24	21	14	425

7. Sonuç

Tablo 15'e bakıldığında Türk sinemasının 2014 yılında en çok izlenen ilk 10 filminde komedi türü ağırlık göstermektedir. En çok izlenen Recep İvedik 4 filmi, ilk üç filmin elde ettiği başarıdan daha çok faydalanarak sosyal medya kullanımına önem göstermemiştir. İncelenen 10 filme bakıldığında Türk sinemasının sosyal medyayı günümüzde daha aktif ve düzenli bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Özellikle devam niteliği olan filmler ve BKM Film gibi aynı yapım şirketinden çıkan filmler, tanıtımlarında sosyal medya kullanımına ağırlık vermektedirler.

Tablo 15. İncelenen filmlerin türleri, beğenilme ve paylaşım sayıları

İzlenme Sırası	Film Adı	Film Türü	Sayfanın Sayısı	Beğenilme	Sayfada İçerik Sayısı	Paylaşılan
1	Recep İvedik 4	Komedi	284.947		20	
2	Eyvah Eyvah 3	Komedi	678.868		221	
3	Düğün Dernek	Komedi	717.273		613	
4	Pek Yakında	Komedi	249.677		228	
5	Unutursam Fısılda	Dram	131.667		194	
6	Deliha	Komedi	37.131		546	
7	Birleşen Gönüller	Dram, Tarih	29.918		313	
8	Çakallarla Dans 3	Komedi	775.801		187	
9	İncir Reçeli 2	Dram	1.541.879		369	
10	Patron Mutlu Son İstiyor	Komedi	74.068		425	

Kuşkusuz, dünyanın küçük bir köy haline gelmesinde 'sosyal medya'nın çok önemli bir rolü vardır. Sosyal medya, duvarları, mesafeleri ortadan kaldırırken, insanları birçok açıdan birbirine yaklaştırmayı başarmıştır. Dünya tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olan internet ve sosyal medyanın, ekonomide, siyasette ve sosyo-kültürel yaşamımızdaki etkilerini her geçen gün daha da fazla hissetmekteyiz.

İnsan hayatını her açıdan etkileyen bu gücün film sektörüne entegre olması kaçınılmazdı. Bugün film şirketleri, interneti ve sosyal medyayı rekabet güçlerini artırmanın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görmektedirler.

Kullanıcılar artık pasif birer izleyici değil bu ortamın aktif oyuncularına haline gelmeye başlamışlardır. Yazdıkları bloglar, attıkları Tweetler, Facebook paylaşımları ile ürün değerlendirmeleri ile sosyal medya, yaratıcı tüketicilerin ve tüketiciler tarafından yaratılan içeriğin doğuşuna sahne olmuştur.

Kurum ve kuruluşlar, gücün ve değer yaratımının kendilerinden tüketiciye kaymasına tanık olmaya başladılar. Eskinin yukarıdan aşağıya ve tek yönlü iletişimin yerini, çok yönlü, etkileşimli, demokratik ve eş düzeyli iletişim almaya başladı. Elbette bu değişim, sosyal ve

kültürel olduğu kadar ekonomik anlamda da büyük etkiler yaratmaktadır.

Dijital ekonominin yeni kuralları, sosyal medya etrafında yapılıyor ve işletmeler de bu yeni sistem içinde yerlerini almak, rekabet avantajı kazanmak için birbirleriyle yarışıyorlar. Tüm işletmelerin sosyal medyada pazarlama çabasına girmeye başladığı bu dönemde, doğru adımları atmak ve süreci başarıyla yönetmek elbette çok önemli hale gelmiştir. Pazardaki güç dengelerinin değişmesi, tüketicilerin bilgiyi arama ve işleme süreçlerinin farklılaşması, sosyal medyanın hızlı yükselişi ve popülerliği, işletmelerin pazarlamaya bakış açılarını ve pazarlama faaliyetlerini değiştirmektedir.

Gelişen ve yenilenen teknoloji ile doğan ‘sosyal medya’, filmlerin pazarlanması konusunda önemli ve etkili bir mecra haline gelmiştir. Hollywood sinemasının uzun süredir etkili bir araç olarak kullandığı ‘sosyal medya’ ağları, gelişen Türk sinema endüstrisinde de kullanılmaya başlanmıştır.

Sosyal medya hedef kitleye ulaşmada hızlı ve etkili bir yöntem olarak kabul edilebilir. Sosyal medya sadece filmlerin gişe gelirlerine katkıda bulunmaz, gişede zarar edilse bile DVD veya film için üretilen endüstriyel malzemelerin satışlarının artmasını sağlayarak bu zararın kapatılmasına da yardımcı olabilir. Günümüz dünyasında sinema filmleri için önemli olan eleştirmenler ya da filmlerin aldığı yıldızlardan değil, sosyal medyada gerçek kişilerin filmle ilgili paylaştığı yorumlardır.

Sosyal medyada bir film adına açılan birden fazla sahte hesap, filme olan ilginin bölünmesine neden olmaktadır. Film yapımcıları bu dezavantajı kontrol edebilirlerse filmin tanıtımı için tek bir hesap daha faydalı olacaktır. Sosyal medya bağlantı sayfalarının resmi internet sitesinde yer alması gerektiği gibi, diğer sosyal medya ağlarının bağlantılarının da yer alması film adına olumlu bir katkı olacaktır.

Film vizyondan kalkmış olsa bile, filmin güncel tutulması isteniyorsa sosyal medya aracılığıyla izleyicilerin ilgisi ayakta tutulmalıdır. Bu hem vizyon dışı gelirlerin artmasını sağlayacak hem de devamı olan filmlere önceden seyirci çekilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALABAY, M. Nurettin (2010), Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, ss. 213-235.

BAYRAKTUTAN, Günseli (2013), Sosyal Medyada Etkileşim (Editör: Mesude Canan Öztürk), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2956, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1911, Eskişehir.

BELLİTAŞ, Ersan (2010), Bir Reklam Aracı Olarak Fragman: Türk Ve Amerikan Filmlerinin Fragmanlarında Kullanılan Duygusal Çekiciliklerin Ve Yaratıcı Yapım Uygulamalarının Karşılaştırılması, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

BİNARK, Mutlu (2007), Yeni Medya Çalışmaları, Dipnot Yayınları, Ankara.

ÇETİNÖZ, Nermin (2013), Sosyal Medya (Editörler: Volkan Yüzer ve Mehmet Emin Mutlu), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2925, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1882, Eskişehir.

ELDEN, Müge. (2013). Reklam ve Reklamcılık, Say Yayınları, İstanbul.

ELLIOTT, Caroline ve SIMMONS, Rob (2011), Advertising media strategies in the film industry, Applied Economics, Volume 43, Issue 29, Pages 4461-4468.

HE, Wu; ZHAB, Shenghua ve Lİ, Ling (2013), Social media competitive analysis and text mining: A case study in the pizza industry, International Journal of Information Management, Volume 33, Issue 3, Pages 464-472.

LEONG, Anthony (1998), Movie Marketing on the Web,

<http://www.mediacircus.net/moviemarketing.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2014.

LO, Juo-Ping (2010), The Effectiveness Of Wom By Using Facebook As An Implementation In Movie Industry, California State University, Master Of Arts Thesis, Sacramento.

MOHAMMADİAN, Mahmoud ve SEZAVA, Habibi Elham (2012), The Impact of Marketing Mix on Attracting Audiences to the Cinema, International Business and Management, Volume 5, No 1, Pages 99-106.

ÖZATA, Fatma Zeynep (2013), Sosyal Medya Platformları (Editör: Mesude Canan Öztürk), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2956, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1911, Eskişehir.

SAYILGAN, Emine (2010), Medya İşletmelerinde Pazarlama Yönetimi, Beta Basım, İstanbul.

SCHOENBERG, Hannah (2012), #Socialmedia @Thefilmindustry, UW-L Journal of Undergraduate Research, XV, 1-14, <http://www.uwlax.edu/urc/JUR-online/PDF/2012/schoenberg.hannah.pdf>, Erişim Tarihi: 13.12.2014.

SEVİNÇ, Salih Seçkin (2012), Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya, Optimist Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Ömer (2004), Sinema Filmi Pazarlaması Ve İletişim Stratejileri, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnternet Siteleri

<http://blog.turkcell.com.tr/sosyal-medyaya-rakamsal-bir-bakis>, Erişim Tarihi: 25.12.2014.

<http://boxofficeturkiye.com/film/2011839/dugun-dernek.htm>, Erişim Tarihi: 03.02.2015.

- <http://boxofficeturkiye.com/film/2011921/eyyvah-eyvah-3.htm>, Erişim Tarihi: 02.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2011922/patron-mutlu-son-istiyor.htm>, Erişim Tarihi: 10.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2011966/recep-ivedik-4.htm>, Erişim Tarihi: 01.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2012140/deliha.htm>, Erişim Tarihi: 06.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2012141/incir-receli-2.htm>, Erişim Tarihi: 09.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2012336/pek-yakinda.htm>, Erişim Tarihi: 04.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2012354/cakallarla-dans-3-sifir-sikinti.htm>, Erişim Tarihi: 08.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2012355/unutursam-fisilda.htm>, Erişim Tarihi: 05.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/film/2012371/birlesen-gonuller.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2015.
- <http://boxofficeturkiye.com/turk-filmleri/?yil=2014&yilop=tum>, Erişim Tarihi: 15.01.2015.
- <http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015>, Erişim Tarihi: 20.01.2015.
- <http://www.boxofficeturkiye.com/tumzaman>, Erişim Tarihi: 15.02.2015.
- <http://www.dugundernekfilmi.com>, Erişim Tarihi: 03.03.2015.
- http://www.radikal.com.tr/hayat/sinemada_seyirci_sayisi_yuzde_29_artti-1190169, Erişim Tarihi: 25.04.2014.
- <http://www.recepivedik.com>, Erişim Tarihi: 01.02.2015.
- <http://www.recepivedik2.com>, Erişim Tarihi: 01.02.2015.
- <http://www.socialbakers.com/facebook-pages/entertainment/country/turkey/tag/film-industry/>, Erişim Tarihi: 30.12.2014.
- <http://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/turkey/entertainment/film-industry>, Erişim Tarihi: 15.02.2015.
- <https://www.facebook.com/birlesengonuller>, Erişim Tarihi: 07.02.2015.
- <https://www.facebook.com/cakallarlansfanpage>, Erişim Tarihi: 08.02.2015.
- <https://www.facebook.com/delihafilm>, Erişim Tarihi: 06.02.2015.
- <https://www.facebook.com/dugundernekfilmi>, Erişim Tarihi: 03.02.2015.
- <https://www.facebook.com/eyyvaheyvahfilm>, Erişim Tarihi: 02.02.2015.
- <https://www.facebook.com/harrypottermovie>, Erişim Tarihi: 05.01.2015.
- <https://www.facebook.com/incirreceliofficial>, Erişim Tarihi: 09.02.2015.
- <https://www.facebook.com/paranormalactivity?fref=ts>, Erişim Tarihi: 12.01.2015.
- <https://www.facebook.com/patronmutlusonistiyor>, Erişim Tarihi: 10.02.2015.
- <https://www.facebook.com/PekYakindaFilm>, Erişim Tarihi: 04.02.2015.
- <https://www.facebook.com/recepivedik4film>, Erişim Tarihi: 01.02.2015.
- <https://www.facebook.com/unutursamfisilda>, Erişim Tarihi: 05.02.2015.